

TITELBLAD	4
SUMMARY	5
FORORD	7
INDLEDNING	8
KAPITEL 1 – PROBLEMFELT	9
1.1 EN VERDEN UDENFOR – ET MØDE MELLEM FIKTION OG VIRKELIGHED	9
1.2 HVAD ER FRIHED?	10
1.3 ET PARADOKS	10
1.4 FÆNGSLET – ET FRIRUM?	11
1.5 PROBLEMFORMULERING	12
KAPITEL 2 – FORSKNINGSOVERSIGT	14
2.1 FÆNGSELSKULTUR	14
2.2 RESOCIALISERING OG KONSEKVENSER	15
KAPITEL 3 – METODE	17
3.1 DET VIDENSKABSTEORETISKE STANDPUNKT	17
3.2 FORSKNINGSTILGANG OG DESIGN	18
3.3 DEN KVALITATIVE METODE	19
3.3.1 KVALITETSKRITERIER	20
3.4 ETISKE OVERVEJELSER	21
3.4.1 DET ASYMMETRISKE MØDE	21
3.4.2 DEN GENSIDIGE PÅVIRKNING	22
3.4.2.1 FORSKERENS PERSONLIGE KARAKTERISTIKA	23
3.4.2.2 NÆRHED OG DISTANCE – Når afstanden bliver central	24
3.4.3 ETISKE RETNINGSLINJER	25

3.5 FELTET – DEN EMPIRISKE VIRKELIGHED	26
3.5.1 GODKENDELSESPROCEDUREN – VEJEN TIL VIDEN	27
3.5.1.1 NÅR INFORMANTERNE RINGER OP	28
3.6 INFORMANTERNE – EN UDSAT MÅLGRUPPE	28
3.6.1 PRÆSENSATION AF INFORMANTER	29
 KAPITEL 5 – AFSÆT TIL ANALYSEN	 30
 5.1 ANALYSESTRATEGI	 30
 KAPITEL 6 - DEN TOTALE INSTITUTION	 32
 6.1 MØDET MED FÆNGSLET – EN NY ELLER EN VELKENDT VIRKELIGHED	 32
6.1.1 INDLÆRING AF REGELSÆTTET I FÆNGSLET	36
6.1.1.1 TILPASNING TIL FÆNGSELSKULTUREN	38
6.1.2 EN KRITISK VINKEL PÅ FÆNGSELSSYSTEMET	40
6.2 ROLLER – DE TABTE, TILSKREVNE OG OPNÅEDE	42
6.2.1 TAB AF GAMLE ROLLER	42
6.2.2 ROLLEN SOM KRIMINEL	43
6.2.3 DE BETYDNINGSFULDE ROLLER	44
6.4 TILPASNINGSLINJER – EN MÅDE AT MESTRE TILVÆRELSEN PÅ	45
6.5 OPSAMLING	48
 KAPITEL 7 - HVERDAGSLIV	 49
 7.1 STRUKTURERET HVERDAG – NÅR LIVET BLIVER LAGT I RAMMER	 51
7.2 DEN INDRE TID – NÅR TIDEN FLYDER SAMMEN	54
7.3 DEN FASTLÅSTE TID – EN TIDSLOMME	56
7.4 OPSAMLING	57
 KAPITEL 8 - FÆLLESSKAB	 58
 8.1 MAGTSPILLET – NÅR MAGT UDLØSER MODMAGT	 58
8.1.1 RELATIONEN MELLEM INDSAT OG ANSAT	60

8.1.1.1 ØNSKET OM EN POSITIV RELATION	62
8.2 HIERARKIET – FÆLLESSKABETS REGLEMENT	63
8.3 DET TVUNGNE FÆLLESSKAB – DE INDSATTES INDBYRDES RELATION	65
8.3.1 FACADE SKABER BEKENDTSKABER	67
8.4 OPSAMLING	69
 <u>KAPITEL 9 - DE AMBIVALENTE TYPER</u>	 <u>71</u>
 9.1 EN TYPOLOGI – TRE SIDER AF SAMME SAG	 71
9.2 DEN KRITISKE (EKS)INDSATTE	72
9.3 DEN NEUTRALE (EKS)INDSATTE	74
9.4 DEN OPTIMISTISKE (EKS)INDSATTE	75
 <u>KAPITEL 10 - TEORETISK INDSIGT, ANDVENDELSE OG KRITIK</u>	 <u>77</u>
 <u>KAPITEL 11 - KONKLUSION</u>	 <u>79</u>
 <u>KAPITEL 12 - LITTERATURLISTE</u>	 <u>83</u>
 12.1 PUBLIKATIONER	 83
12.2 INTERNETKILDER M.M.	85

TITELBLAD

Aalborg Universitet

Studie: Sociologi, 10. semester

Specialetitel: *Det ambivalente fængsel*

Antal ord: 34.976

Undersøgelsens varighed: Februar 2012 – november 2012

Afleveringsdato: Den 8. november 2012

Vejleder: Michael Hviid Jacobsen

Bilag: Vedlagt på cd-rom samt sidst i specialet

Jeanette Storm Nielsen

SUMMARY

Within research the common opinion is that life in prison has huge consequences for the inmates. In prison the inmates lose their freedom and are required to live in close relation to other criminals. This starts a process, in which the prisoners learn of norms and behavior that is different to the norms in conventional society. And at the same time their contact to acquaintances from the surrounding society is reduced. Yet, earlier studies show, that some prisoners have another experience of prison life. They compare it to going to boarding school or on a holiday. This paradox created the foundation for an interest in the inmates experience of life in prison, and the following hypothesis was reached:

“How does (ex)prisoners experience the life in prison, and how do they view on life in prison”?

The purpose of this thesis, is to get a deeper insight into the (ex)prisoners experience of prison life, with focus on both the positive and negative aspects of life in prison. This elaborate examination of the conditions of prison life is used to create the foundation in order to get an understanding of the inmates’ opinion of life in prison. Through the thesis I will highlight three themes; “the total institution”, “everyday life” and “social relations” which capture the informants experience of prison life. In each theme I will analyze the aspects which characterize prison life; aspects such as social relations, power and resistance, the temporal changes and the processes that the inmates are a part of when serving time in prison.

The empirical part of this thesis includes eleven interviews. The interviews have been conducted with former and present inmates and one interview was with a member of staff. The thesis is characterized by an inductive approach to knowledge, and due to this the empirical material creates a foundation for the whole study. In interaction with this approach, I use the adaptive theory to get an understanding of the hypothesis. The adaptive theory is adjusted to the thesis and due to this it does not follow the theory rigorously. Through the adaptive theory an alternating interaction is used between induction and deduction, which makes it possible to develop new theoretical concepts. Furthermore a hermeneutic theory of science where the emphasis is on achieving an understanding through interpretation is used.

The theoretical basis for the study is founded on sociological as well as criminological theories. The main theorists include Ervin Goffmans’s study of the total institution, Donald Clemmer’s study of prison life including prisonization and Alfred Schutz & Birte-Bech Jørgensens understandings of everyday life from a temporal perspective.

Through the thesis it is possible to get a balanced understanding of life in prison, a life that includes both positive and negative aspects, and from that the name of the thesis: “The Ambivalent Prison” arose. The main conclusion in the thesis is that it has been possible to develop a typology that contains three types of inmates: the critical (former)inmate, the optimistic (former)inmate and the neutral (former)inmate.

SUMMARY

The typology frames three different views of life in prison and can explain the inmates' opinion of life in prison.

FORORD

Sammen skal vi bevæge os ind i en lukket "verden". En verden hvor hverdagens selvfølgheder sættes i parentes og erstattes af alternative regelsæt. Snart skal du møde ti skæbner, som alle har været behjælpelige med at gøre indeværende speciale muligt. Igennem de sidste ni måneder har jeg fået lov til at møde disse mennesker, der bærer rundt på hver sin unikke historie. Jeg skylder dem en stor tak for deres medvirken i specialet. Uden deres hjælp havde det ikke været muligt at få en så indgående forståelse af tilværelsen i fængslet. De har ikke blot fortalt deres historie, de har været behjælpelige udover det forventelige. En stor tak for denne tillid!

Ligeledes vil jeg rette en tak til det personel, som jeg har mødt i fængslerne. Både de personer som har deltaget med deres synsvinkel på specialets problemstilling, men ligeledes de personer som har hjulpet med at formidle information omkring undersøgelsen til de indsatte. De har vist mig rundt, prioriteret undersøgelsen og taget sig tid til mit besøg på institutionen.

Herudover vil jeg takke min vejleder Michael Hviid Jacobsen for brugbar sparring gennem specialeperioden. Michael har leveret det kritiske syn på specialet og bidraget med kreative forslag til specialets udformning.

En tak skal gå til min familie, kæreste og venner, som har været en stor opbakning gennem hele specialeprocessen. Tak til de personer som har hjulpet med at gennemlæse specialet for eventuelle fejl og mangler.

VELKOMMEN TIL FÆNGSLET!

INDLEDNING

"(...) Mange gange folk de tænker det værste om fængsler, men altså nu skal de ikke tro på alt, hvad andre mennesker de fortæller om fængsler, man skal jo høre det fra folk, som selv sidder inde jo (...) folk de er gode til at danne et billede af, hvordan det er herinde i et fængsel (...) de forestiller sig hvordan det kan være, altså du kan ikke forestille dig det, før du sidder her inde." (Allan:102)

I indeværende speciale præsenteres en forståelse af tilværelsen i fængslet baseret på indsatte og tidligere indsattes erfaringer. Formålet er at udarbejde en nuanceret analyse på baggrund af de særligt fremtrædende kendetegn som de (eks)indsatte har fremhævet ved fængselstilværelsen. Gennem specialet vægtes det at præsentere både de positive og negative aspekter. I specialet introduceres nye begreber, der kan give en indsigt i tilværelsens forudsætninger, og der besvares løbende spørgsmål som: *"Kan fængslet opleves som et frirum?"*. Endvidere foretages en vurdering af tilværelsens betydning for, hvordan de (eks)indsatte forholder sig til fængselstilværelsen. Specialet er udformet ud fra en sociologisk anskuelse af problemstillingen, og er essentielt, fordi det kan udfordre den gængse forestilling omkring fængslet.

KAPITEL 1 – PROBLEMFELT

I problemfeltet vil læseren blive præsenteret for specialets problemformulering samt en indramning af problemstillingen.

Dette speciale behandler de (eks)indsattes opfattelse af tilværelsen i fængslet. I problemfeltet tages der udgangspunkt i begrebet *frihed*, der kan forstås som den ultimative modsætning til fængselstilværelsen. Endvidere sættes der spørgsmålstegn ved den gængse opfattelse af frihed. Kapitlet afsluttes med undersøgelsens problemformulering.

1.1 EN VERDEN UDENFOR – Et møde mellem fiktion og virkelighed

"These walls are funny. First you hate them, then you get used to them. Enough time passes, you get so you depend on them. That's institutionalized." (Darabont 1994)

Ovenstående citat er kendt fra filmen, som på dansk har titlen: *En verden udenfor*. En yderst fængslende og gribende beretning om livet i fængslet. Gennem filmen stifter vi primært bekendtskab med en gruppe indsatte, der gennem afsoningen opbygger et stærkt fællesskab og etablerer en hverdag i fængslet. Filmen giver et indblik i, hvorledes et fængselsophold kan have en direkte påvirkning på de indsattes videre livsførelse. I afsoningsperioden lærer de indsatte at begå sig i fængslet ved at indlejre de eksisterende normer og regelsæt, der afviger fra de gældende i det konventionelle samfund. Dette medfører, at de indsattes møde med samfundet efter endt afsoning vanskeliggøres. De vanskeligheder der opstår, bevirker, at de løsladte har overvejelser omkring, hvilken forbrydelse de kan begå, for at vende tilbage til fængslet – de frygter simpelthen løsladelsen. Én af de medvirkende i filmen har særdeles svært ved at tilpasse sig samfundet, da det samfund han kommer ud til, har ændret sig, og af den grund føler han sig mere tryk i fængslet. Da han ikke kan kapere det "frie" liv og ikke har mulighed for at vende tilbage til livet i fangenskab, vælger han at begå selvmord.

Filmen er en fiktiv fortælling, men selvom der er tale om fiktion, sætter filmen tanker i gang omkring de indsattes livsbetingelser, samt hvilken vedvarende indvirkning fængselsopholdet kan have på de indsatte. Det interessante i forbindelse med denne undersøgelse er, om nogle af filmens hovedpointer kan genfindes i de danske fængsler. Kunne man forestille sig, at filmen afspejler nogle samfundsmæssige forhold og dermed er med til at fortælle en virkelighed? Inden for sociologien findes der forskere, der anvender fiktion som en kreativ del af deres forskning for netop at få inspiration til at forstå den virkelighed, som vi lever i (Antoft, Jacobsen og Knudsen 2010:13-15). I dette speciale har jeg valgt at tage afsæt i fiktionen. Ikke fordi filmen nødvendigvis giver en oprigtig fortælling af den virkelighed, som de danske indsatte oplever i fængslerne, men fordi filmen netop fremstiller nogle sociologiske aspekter omkring frihedsbegrebet, fængselstilværelsen, mødet med samfundet og tilbagefald (Antoft, Jacobsen og Knudsen 2010:18).

1.2 HVAD ER FRIHED?

Zygmunt Bauman beskriver, at frihed opfattes som noget selvfølgeligt, som vi ikke tænker nærmere over. Frihed er altså på mange måder et fænomen, som vi tager for givet og anser som forventelig i vores liv (Bauman 2003:7-8). Det er derfor alt for sjældent, at vi sætter spørgsmålstegn ved, hvad frihed er. Professor i idéhistorie Espen Schaanning indfanger det således:

"Den som går fritt omkring, har mange ønsker, den som sitter i fengsel, har bare ett." (Schaanning 2007:111)

Citatet illustrerer, at indsatte bliver opmærksomme på friheden, når de mister den, hvorfor friheden ikke længere er en selvfølgelig del af tilværelsen. Her er det dog interessant at stille spørgsmålet, hvad er frihed egentlig? Ifølge Bauman er frihed langt fra selvfølgeligt, da han mener, at frihed kan betragtes som: *"(...) et langt mere tvetydigt fænomen, end vi er parat til at indrømme – at frihed kort sagt er meget mere, end man umiddelbart skulle tro"* (Bauman 2003:7-8). Mere konkret beskriver Bauman, at frihed og adgangen hertil betyder, at vi kan udføre handlinger, som under andre forudsætninger vil være umulige at gennemføre. Ifølge Bauman kan vi tillade os at gøre, hvad vi har lyst til, uden at nogen forhindrer os i dette (Bauman 2003:7-8). Dette udfoldes gennem Gunnar C. Aakvaags frihedsforståelse, der indbefatter to overordnede former for friheder; henholdsvis en negativ og en positiv frihed. Her vil jeg præsentere den negative frihed, der defineres som fraværet af alle former for tvang. Denne inddeler han i henholdsvis en indre og en ydre tvang, og det er især den ydre tvang, som er interessant i indeværende speciale. Den negative frihed i form af ydre tvang henviser til, at der ikke er nogen, som forhindrer den enkeltes handlefrihed. Herved er negativ frihed, ifølge Aakvaag, at den enkelte er fritaget fra forskellige former for tvang (Aakvaag 2005:85). Ud fra denne frihedsforståelse kan fængselstilværelsen umiddelbart betragtes som en modsætning hertil, da de indsatte netop er udsat for en ydre tvang, og samtidig har de mistet deres selvbestemmelsesret. Det er dog interessant at undersøge, hvorvidt de indsatte føler, at fængselstilværelsen udelukkende kan betragtes som en fratagelse af friheden.

1.3 ET PARADOKS

Ud fra ovenstående beskrivelse er det interessant at stille et spørgsmål, som udfordrer den gængse opfattelse af fængselstilværelsen, og for nogle vil virke direkte provokerende. Kunne man forestille sig, at ufriheden for nogen mennesker kan virke mere tillokkende end friheden, og at nogle kriminelle derfor vælger at begå kriminalitet blot for at få frataget deres frihed? Jeg vil dog påpege, at virkeligheden er mere nuanceret end dette postulat, men det er interessant at undersøge, om denne formodning tilnærmer sig en grad af sandhed. Det er ikke sikkert, at de indsatte forbinder fængselstilværelsen med en direkte frihed, men nærmere som et frirum. Vender vi tilbage til spørgsmålet, vil det umiddelbare svar være et rungende nej, måske mest af alt fordi det er svært for det senmoderne menneske at forstå, at nogle vælger ufriheden, som Erich Fromm skrev kan: *"(...) det være vanskeligt at fatte den negative side af friheden, den,*

der lægger en byrde på mennesket, i særdeleshed for dem, der føler intenst for frihedssagen” (Fromm 1991:82). Men ved nærmere eftertanke er der allerede dokumentation, der tyder på, at nogle mennesker forsøger at nedtone deres frihed.

De seneste recidivprocenter viser, at tidligere straffede gentagne gange vender tilbage til fængslet. Recidivniveauet for de personer der blev løsladt eller fik en tilsynsdom i 2008 er 26 %, hvilket vil sige, at 26 % af de løsladte fra 2008 begik ny kriminalitet inden for en toårig periode og blev straffet herfor (Kriminalforsorgens recidivstatistik 2010:12). Recidivprocenterne giver en forståelse af, hvor stor en andel af tidligere straffede der kan betragtes som gengangere, men samtidig åbner tallene op for adskillige spørgsmål, som recidivprocenterne ikke kan besvare. Herunder spørgsmålet: Hvad får tidligere indsatte til at vende tilbage til fængslet? Der er allerede foretaget adskillige velbegrundede undersøgelser, som behandler årsagerne til recidiv. Nogle undersøgelser har blandt andet udpeget områder som stigmatisering, kompetencetab og gæld (Rybjerg 2009)¹, som alle kan bidrage med en forklaring til recidiv. Selvom undersøgelserne dækker en bred forklaring på recidivniveauet, er det tankevækkende, om der er nogle forhold i fængselstilværelsen, som disse undersøgelser ikke indfanger. Er recidivprocenterne et bevis på, at nogle foretrækker ufriheden? Spørgsmålet lægger op til en forståelse af ufriheden som et paradoks – har friheden mon flere ansigter og er dermed ikke så selvfølgelig, som man umiddelbart skulle tro? Recidivprocenterne viser, at nogle gang på gang vender tilbage til fængslet, og dermed fratages deres frihed, men recidivprocenterne kan altså ikke forklare bevæggrunde herfor.

Det kunne tyde på, at der er nogle mennesker, som ikke kan håndtere friheden, hvorfor de ”vælger” ufriheden og lader deres frihed blive undertrykt. Fænomenet frihed har både nogle positive og negative aspekter, og netop frihedens diversitet kan få fænomenet til at synes direkte paradoksalt. Hvis nogle mennesker forsøger at flygte fra friheden, som Fromm påstod (Fromm 1991:184-185), må det formodes, at den reneste form for frihedsflugt findes i landets fængsler, der netop kan kendetegnes som den ultimative modsætning til frihed i vort samfund. Nedenstående viser dog, at der er dokumentation for, at frihedsberøvelsen i en vis grad også kan opfattes som en alternativ form for frihed.

1.4 FÆNGSLET – Et frirum?

Inden jeg præsenterer problemformuleringen for indeværende speciale, vil jeg kort beskrive to undersøgelser, som har berørt alternative forståelser af fængselsafsoningen.

Sara Vogelsang Gallop og Anne-Kirstine Mølholt fik gennem undersøgelsen *Fængslende fortællinger* et indblik i de indsatte opfattelse af fængselslivet i Statsfængslet Kragshoved. I et af afsnittene beskriver de, hvordan flere af de indsatte sammenlignede fængslet med en efterskole. Dette skyldes, at efterskolen

¹ Nogle af disse forklaringer på recidiv bliver præsenteret yderligere i den kommende forskningsoversigt.

og Kragsskovhede har flere fællestræk. På begge institutioner efterleves en struktureret klokke tid, hvor dagen anvendes til at udføre forskellige vedtagne pligter, og aftenerne tilbringes i fællesskab med de andre beboere. På begge institutioner varetages der et opsyn med institutionens beboere. Desuden fastslog de gennem undersøgelsen, at sammenligningen mellem fængslet og efterskolen var en måde, hvorpå de indsatte kunne normalisere fængslet og dem selv (Gallop og Møhlolt:110-111).

Inge M. Bryderup har ligeledes iagttaget lignende fænomen, da de indsatte gennem hendes undersøgelse sammenlignede fængslet med noget umiddelbart usammenligneligt. I bogen *Ungdomskriminalitet* beskriver Bryderup, at de unge kriminelle betegner fængselsafsoningen som et frirum. Gennem afsoningen har de unge mulighed for at få et afbræk fra hverdagen. Desuden er hverdagen i fængslet forudsigelig og uden forpligtelser, hvilket får de unge til at beskrive fængslingen som en tænkepause, ren afslapning eller ligefrem en sommerferie. I fængslet er der ingen forventninger til en, og hverdagen i fængslet er derfor langt fra den pressede hverdag, som de indsatte oplever uden for fængslet. De værdsætter den trivielle hverdag uden beslutninger, hvor maden bliver serveret, og de stadigvæk har mulighed for træning og socialt samvær (Bryderup 2010:90-92,97).

Disse beskrivelser af fængslingen er interessante, da fængslets egentlige formål er at fungere som samfundets straf og blandt andet har til hensigt at have en afskrækkende effekt på de indsatte (Nielsen 2006:115). Alligevel viser ovenstående undersøgelser, at nogle indsatte oplever fængslet som et frirum eller sammenligner det hermed.

1.5 PROBLEMFORMULERING

Ud fra ovenstående undren omkring frihedsfænomenet og indsattes oplevelse af fængselstilværelsen, er nedenstående problemformulering udarbejdet:

Hvordan oplever de (eks)indsatte tilværelsen i fængslet, og hvilket syn tillægger de fængselstilværelsen?

Gennem problemformuleringen ønsker jeg at opnå en forståelse af, hvordan informanterne oplever tilværelsen i fængslet. Denne forståelse opbygges ved at foretage en dybdegående analyse af de elementer ved tilværelsen, som informanterne har fremsat. I denne forbindelse lægges der vægt på både de positive og negative aspekter ved fængselstilværelsen. Efterfølgende er der skabt grundlag for at vurdere, hvordan betingelserne for fængselstilværelsen medvirker til, at informanterne får et bestemt syn på tilværelsen; altså om fængselstilværelsen opleves som begrænsende, eller om den kendetegnes ved andre aspekter².

² I undersøgelsens opstartsperiode var vinklingen på specialet mere målrettet oplevelsen af fængselsafsoningen ud fra et frihedsperspektiv. Gennem undersøgelsen har jeg indset, at denne fokusering ikke indfangede de (eks)indsattes oplevelser tilstrækkeligt og ville give en forvrænget forestilling om tilværelsen i fængslet. Grundet dette valgte jeg, at brede undersøgelsen ud ved at lægge vægt på både de negative og positive fremstillinger af fængselstilværelsen.

Det er værd at bemærke, at de to spørgsmål, som indgår i problemformuleringen, er tæt forbundet, hvorfor de besvares løbende. I det sidste kapitel i analysen lægges der dog særlig vægt på andet spørgsmål i problemformuleringen.

Hvorfor er problemformuleringen værd at undersøge? Først og fremmest fordi det er essentielt at få en forståelse af og gøre opmærksom på, hvordan de (eks)indsatte oplever samfundets sanktionsform. Endvidere er problemstillingen essentiel, fordi vi ofte har en forudindtaget forestilling om, at fængselstilværelsen er en begrænsende og ressourcenedsættende institution. Gennem nærværende speciale er hensigten at undersøge, om der er alternative forståelser af fængselstilværelsen. Bekræftes dette, kan det bidrage med en viden inden for fængselsforskningen, som kan anvendes i forhold til de resocialiserende tiltag, som tilbydes i de danske fængsler.

Da informanterne både består af tidligere og nuværende indsatte, har jeg valgt at betegne dem (eks)indsatte, når jeg ikke anvender betegnelsen informanter. Til andre tider er det naturligt at betegne dem som indsatte. En nærmere beskrivelse af informanterne og udvælgelsen heraf kan findes i *Bilag 2*. Problemstillingen er primært belyst ud fra et fangeperspektiv, hvilket er væsentligt at tage i betragtning i forhold til de resultater, der fremhæves i analysen, da det kan give en forsimplet fremstilling af en kompleks problemstilling. Flere af informanterne har erfaring med både åbne og lukkede fængsler. Gennem interviewene har jeg ikke bedt dem skelne i deres fortællinger, og materialet består af generelle erfaringer med tilværelsen i fængslet.

KAPITEL 2 – FORSKNINGSOVERSIGT

I denne oversigt gives en præsentation af nogle af de undersøgelser, som berører aspekter af specialeets problemstilling. Der er blevet udført adskillige fængselsstudier, hvor der er anlagt forskellige perspektiver og vinkler på undersøgelserne. I denne forskningsoversigt præsenteres undersøgelser omhandlende fængselsopholdet samt forskellige undersøgelser omkring resocialisering. Formålet med kapitlet er at give læseren en indsigt i, hvilke forskellige perspektiver forskningen anlægger, og hvorledes indeværende speciale både overlapper og belyser et nyt perspektiv inden for dette forskningsområde.

2.1 FÆNGSELSKULTUR

De senere år har der været en stigende interesse for livet i fængslet blandt "almindelige" danskere. Gennem flere dokumentarprogrammer såsom; *Fangerne*, *Fængslet* samt det omtalte program *Restaurant bag tremmer* har vi haft muligheden for at komme ind bag murene og få et indblik i det liv der udfoldes der. I programmerne følger vi de indsatte liv i fængslet med de sejre og nederlag, der følger. Danskerne har således fået et større indblik i fængselslivet, og det tyder på, at interessen for det kriminologiske område er steget.

Inden for forskningen er der udført forskellige undersøgelser, som har omdrejningspunkt omkring fængselslivet. Én undersøgelse omhandlende fængselskulturen er udarbejdet af Linda Kjær Minke gennem sin ph.d.-afhandling *Fængslets indre liv – med særlig fokus på fængselskultur og prisonisering blandt indsatte*. Undersøgelsen har omdrejning omkring fængselskulturen herunder de indsatte socialisering til denne kultur; det belyses i hvilken udstrækning, de indsatte prisoniseres. Et stort datamateriale danner grundlag for undersøgelsens resultater, som er indsamlet ved anvendelse af kvalitativ såvel som kvantitativ metodetilgang. Undersøgelsen konkluderer, at afsoningslængden har en betydning i forhold til graden af prisonisering blandt de indsatte. De indsatte som har tilbragt mere end seks måneder i fængslet, har større sandsynlighed for høj prisonisering, hvilket øger risikoen for ny kriminalitet. *Fængslets indre liv* belyser ligeledes fængselskulturen, og hvad der kendetegner den – blandt andet kan nævnes fængselskulturens inddeling i et "os-dem" forhold, der udtrykkes gennem "betjentland" og "fangeland", hvor forskellige adfærdregulerende normer følges. I undersøgelsen pointeres endvidere, at de indsatte kan opnå en fængselskapital på baggrund af den indsatte individuelle ressourcer og potentialer i fængselsamfundet, hvilket medvirker til en inklusion i fængselskulturen (Minke 2012). Der er flere aspekter, som kan indramme den prisonisering, som de indsatte oplever under fængselsafsoningen. Kriminolog Ulla Bondeson har beskæftiget sig med argot blandt kvindelige indsatte i *Argot Knowledge as an Indicator of Criminal Socialization*. Gennem undersøgelsen konkluderede hun, at det kriminelle sprog er indikator på en socialisering til den kriminelle kultur. Desuden vidnede sproget om kvindernes tilhørsforhold til kriminelle grupper. Undersøgelsen viste, at der forekom en udvikling i kvindernes kriminelle sprogbrug, jo længere tid

de opholdte sig på institutionen. De kvinder, som har tilegnet sig en større viden inden for argotsproget, er samtidig de kvinder, som er stærkest socialiseret til fængselskulturen. Endvidere konkluderede Bondeson, at beherskelsen af argotsproget medvirker til status og lederskab blandt de andre indsatte (Bondeson 2007:7-47). Der findes flere undersøgelser omkring den prisonisering, som indsatte oplever under afsoningsforløbet – for eksempel kriminologien Stanton Wheeler, som til forskel fra de førnævnte undersøgte den tidsmæssige udvikling i prisoniseringen. Han udformede en u-kurve, som illustrerede prisoniseringsprocessen; herunder hvordan de indsatte normer udviklede sig. Wheeler konkluderede, at prisoniseringen er på sit laveste niveau ved indsættelsen og stiger efterfølgende under afsoningsforløbet. Wheeler gør sig den interessante betragtning, at graden af kriminel orientering falder ved den sidste del af afsoningsforløbet, dog ikke til samme niveau som ved indsættelsen (Minke 2012:27).

Selvom flere områder af fængselskulturen er blevet belyst, er der stadig områder, som er underbelyst. Inger Marie Fridhov har udarbejdet bogen *Nordisk fængselsforskning – ikke helt fraværende*. Heri gives en oversigt over den eksisterende nordiske forskning inden for fængselsområdet med særlig fokus på norsk forskning. Fridhov påpeger, at der er udarbejdet en del materiale omkring fængslets effekt. Dog mangler der viden omkring fængslet som institution, livet og interaktionen i fængslet, sorg og glæde samt magt og afmagt (Fridhov 1994:3).

2.2 RESOCIALISERING OG KONSEKVENSER

Minke har udarbejdet forskningsprojektet *Skejby-modellen - Et socialt eksperiment om udtydning af kriminelle*. Undersøgelsen sætter fokus på Pension Skejby, som er en udslusningspension. Pension Skejby adskiller sig fra andre pensioner, da beboerne består af både plus- og minusbeboere, som er betegnelsen på henholdsvis straffede og ustraffede. Formålet med denne beboersammensætning er at igangsætte en positiv normafsmidning fra minusbeboerne til plusbeboerne og dermed mindske risikoen for recidiv. Plusbeboerne påvirkes i en positiv retning, via deres færden med ligestillede personer frem for systemrepræsentanter. Samtidig bliver plusbeboerne opfattet som meget andet end kriminelle, hvorved deres masterstatus ændrer karakter. Gennem undersøgelsen har Minke udarbejdet en evaluering af Skejby-modellens resocialiserende effekt. Hovedkonklusionen i undersøgelsen er, at netop denne model medvirker til et generelt lavere recidivniveau sammenlignet med andre pensioner, der ikke benytter sig af samme beboersammensætning (Justitsministeriet.dk/Minke). Afsoningen i Pension Skejby har færre konsekvenser for de indsatte end afsoningen i fængslet. Dette er et resultat, som flere undersøgelser ligeledes er nået frem til. Her kan nævnes undersøgelsen *Afsoning i hjemmet – En effektevaluering af fodlænkeordningen* udført af Tanja Tambour Jørgensen, Justitsministeriets Forskningskontor. Jørgensen har undersøgt den kriminalpræventive effekt af fodlænkeordningen samt recidivniveauet for afsonere i fængslet sammenlignet med afsonere i hjemmet. Ved at afsonere i hjemmet får de straffede mulighed for at opretholde tilknytningen til arbejdsmarkedet samt fortsætte med igangværende uddannelse. Samtidig mister den straffede ikke kontakten til familie og venner gennem afsoningsperioden og undgår påvirkningen fra det kriminelle miljø, som eksisterer i fængslet. Resultatet i undersøgelsen viste, at der ikke

er en markant signifikant forskel på personer som afsoner i hjemmet, når der kigges på overtrædere af færdselsloven. Til gengæld viste undersøgelsen, at afsoningsmetoden har en positiv effekt hos unge under 25 år, da fodlænkeafsoningen medførte et generelt mindsket recidivniveau ved denne gruppe. Udover den generelpræventive effekt har metoden ligeledes en økonomisk fordel, da afsoning i hjemmet er billigere end afsoning i fængslet. (Justitsministeriet.dk/Jørgensen). Ved at mindske effekten af fængslets påvirkning på de indsatte, mindskes risikoen for recidiv. Andre undersøgelser har påpeget, at sagsomkostningerne kan have en afgørende betydning i forhold til resocialisering. I rapporten *Projekt Sagsomkostninger 2011*, udarbejdet af Den Sociale Retshjælp, dokumenteres konsekvenserne af sagsomkostningerne. I Danmark hæfter den dømte for sagsomkostningerne, hvilket kan give konsekvenser for den enkelte efter endt afsoningsforløb, da det kan være en barriere for en kriminalitetsfri tilværelse. De tidligere indsatte står over for en lang række udfordringer efter afsoningsforløbet, og tilbagebetalingen af sagsomkostningerne er en ekstra forhindring i forhold til at blive integreret i samfundet efter endt løsladelse. Grundet sagsomkostningerne bliver de fastlåst til deres situation. De tidligere indsatte kan føle sig "tvunget" ind i en kriminel tilværelse, hvis de skal have mulighed for at tilbagebetale sagsomkostningerne. Endvidere mindsker det motivet til at varetage et arbejde. Dermed medfører sagsomkostningerne en begrænsning af de indsattes mulighed for en vellykket resocialisering. (Den Sociale Retshjælp.dk). En anden konsekvens ved fængselsafsoningen er den stempling, som denne kan medføre. Kriminologer inden for stemplingsteorierne har dokumenteret, hvordan fængselsafsoningen kan medvirke til yderligere kriminalitet. De mener, at kontakten med fængselsmiljøet forværrer resocialiseringen og øger risikoen for, at den indsatte bliver mere integreret i det kriminelle miljø. Gennem stemplingen sker der en selvopfyldende profeti, som resulterer i en øget risiko for, at den stemplede påtager sig denne og "opfylder" stemplingen (Lilly m.fl. 2007:123-132).

Ovenstående gennemgang giver et indblik i nogle af de undersøgelser, der er foretaget på området. Oversigten dokumenterer, at forskningen har vægtet forskellige vinkler, som alle bidrager til en forståelse af fængslets påvirkning af de indsatte. Selvom indeværende speciale på flere områder bevæger sig inden for samme område som ovenstående undersøgelser, vægtes der andre undersøgelsesområder, der kan bidrage med en ny forståelse af tilværelsen i fængslet. I de beskrevne undersøgelser lægges der vægt på den negative konsekvens, som fængslet medfører herunder; den prisonisering, som de indsatte er underlagt. Herved adskiller indeværende speciale sig fra de nævnte, da der i dette ligeledes lægges vægt på at inddrage de positive aspekter af tilværelsen. Ovenstående gennemgang giver også et indblik i resocialiserende tiltag, der kan forhindre tilbagevendelsen til kriminalitet efter endt afsoningsforløb. Disse undersøgelser er relevante at inddrage, da de medvirker til en forståelse af de konsekvenser, som fængselsafsoningen medfører såsom gæld, negativ normafsmittning og mistet kontakt til omgangskreds og arbejdsmarked. Disse konsekvenser kan således præge de indsattes syn på fængslet.

KAPITEL 3 – METODE

Metoden er undersøgelsens fremgangsmåde, som giver en forståelse af, hvad der danner grundlaget for undersøgelsens resultater.

I dette kapitel præsenteres det metodiske grundlag for undersøgelsen. Formålet med kapitlet er, at give en redegørelse af den kvalitative metodetilgang der er blevet benyttet til at indhente det anvendte datamateriale. Jeg har valgt at udføre en grundig redegørelse og fortolkning af de metodiske valg og fravalg samt udarbejdet en diskussion af de metodiske problemstillinger, der har været gældende for indeværende speciale. Dette er blevet udført med henblik på, at læseren kan få en indsigt i de metodiske samt etiske overvejelser.

3.1 DET VIDENSKABSTEORETISKE STANDPUNKT

Min videnskabsteoretiske position i denne undersøgelse er hermeneutisk, da jeg ønsker at opnå en forståelse af informanternes udsagn gennem fortolkning. Jeg får en viden omkring specialets problemstilling ved at benytte en kvalitativ metodefremgang, hvor informanterne fortæller om deres oplevelser med tilværelsen i fængslet. Datamaterialet består således af meningsfulde fænomener (Gilje og Grimen 2002:166).

I den hermeneutiske videnskabsposition er tilgangen til viden ikke objektiv, da forskeren altid vil have en forforståelse, for det felt der undersøges. I den hermeneutiske position fordres det, at forskeren gør sine fordomme bevidste (Langergaard m.fl. 2006:130). I dette speciale har jeg været teoretisk informeret, grundet min viden inden for det kriminologiske område, og har dermed været orienteret omkring problemstillingen (Gilje og Grimen 2002:171).

Inden for den hermeneutiske tradition er det nødvendigt at foretage en fortolkning af datamaterialet, for at få en forståelse af den virkelighed der udspiller sig. Forståelse skal ikke sidestilles med en eksakt sandhed, da det ikke er formålet med den hermeneutiske videnskab (Langergaard m.fl. 2006:126-129). Der findes ikke fuldendte fortolkninger, da fortolkningerne ofte hviler på subjektive vurderinger. Den fortolkning jeg har tillagt datamaterialet, skal derfor ikke betragtes som værende endegyldig (Gilje og Grimen 2002:189-190). Fortolkningen foretages metodisk ved benyttelse af den hermeneutiske cirkel - en vekselvirkning mellem del og helhed. Informanternes udtalelser anvendes i samspil med teoretiske perspektiver. Vekselvirkningen mellem disse dele er en vedvarende proces, hvor der løbende opnås større forståelse for helheden (Langergaard m.fl. 2006:126-129). Begrundelsen for fortolkningen baseres på både delene og helheden (Gilje og Grimen 2002:178). Derudover har jeg valgt at forholde mig til informanternes fortællinger ud fra den dobbelte hermeneutik, da jeg anvender informanternes egne fortolkninger, og

samtidig vurderer deres fortællinger ud fra teoretiske begreber. På denne måde udvides informanternes egne fortællinger ved at gå bag om det sagte (Gilje og Grimen 2002:169).

3.2 FORSKNINGSTILGANG OG DESIGN

I denne undersøgelse anvendes den metodologiske position *adaptive teori* til at tilvejebringe viden om problemstillingen. Den adaptive teori anvendes ved at forfølge nogle af de grundlæggende retningslinjer men samtidig tilpasses teorien til indeværende speciale (Jacobsen 2007:261). I afsnittet vil jeg beskrive nærmere, hvor teorien tilpasses undersøgelsen.

Ved benyttelse af den adaptive teori appelleres til en kombination af induktiv såvel som deduktiv forskningstilgang, hvorved der igennem vekselvirkningen tilvejebringes viden omkring problemstillingen (Layder 1998:134). Denne tilgang til viden bryder den dualistiske tankegang inden for vidensudvikling, eftersom tilgangene understøtter hinandens svagheder. Induktion og deduktion betragtes derfor som sidestillet i forhold til tilegnelse af viden (Layder 1998:136,139). Ifølge Derek Layder vil enhver undersøgelse tage udgangspunkt i teoretiske betragtninger. Layder pointerer det således: “(...) *we never enter research with a mind clear of theoretical ideas and assumption*” (Layder 1998:51). Det er således umuligt at indtræde et felt uden at medbringe teoretiske overvejelser. Indeværende undersøgelse afviger dog fra den adaptive teori, da orienterede begreber ikke har dannet rammen for empiriindsamlingen, der i overvejende grad har været præget af en induktiv tilgang (Jacobsen 2007:266). Herved har jeg lyttet til feltet inden jeg gennem en vekselvirkning mellem teori og empiri, har udarbejdet en forståelse for problemstillingen. Ved undersøgelsens udgangspunkt har jeg været teoretisk informeret grundet min faglige erfaring inden for det kriminologiske felt. Den teoretiske tilgang til problemstillingen har dog ikke været fastlagt ved undersøgelsens begyndelse. Teorierne er blevet anvendt løbende i analysen og tilpasset til det empiriske materiale. Jeg ønskede at tilgå problemstillingen uden at være styret teoretisk men i stedet lade fortolkningerne være åbne og de empiriske data styrende. Som udgangspunkt for undersøgelsen har jeg ikke fastlagt mig på udvalgte teorier til at belyse problemstillingen men givet plads til overraskelser.

Jeg har særligt ladet mig inspirere af, at der i undersøgelsen skal være plads til overraskelser og har forsøgt at lade mig overraske gennem interviewene. Dette har jeg gjort ved, at lade informanterne være styrende i interviewene og givet dem plads til at forfølge væsentlige pointer, hvilket har resulteret i, at informanterne har præsenteret essentielle synspunkter, som jeg ikke umiddelbart havde medtænkt i undersøgelsen.

I den adaptive teori er teorigenerering en uafsluttet proces, som udføres gennem alle faser af undersøgelsen. Teorien udvikles derfor gennem hele forskningsprocessen og reformuleres i forbindelse med indhentning af ny viden, hvorfor den adaptive teori betegnes som *open-ended*. I indeværende speciale er der inddraget teoretiske perspektiver løbende i analysen. Gennem den adaptive teori anvendes teorier til at vejlede undersøgelsesprocessen, hvilket blandt andet foretages ved at udvikle eller videreudvikle teoretiske begreber fra de empiriske fund (Layder 1998:174-175).

Et andet særligt kendetegn for den adaptive teori, der ligeledes er yderst relevant for denne undersøgelse, er forståelsen af subjektivitet og objektivitet. Gennem den adaptive teori opfattes den sociale virkelighed som bestående af både subjektive såvel som objektive aspekter. Virkeligheden indfanges derfor ved både at betragte system og livsverden, da de indbyrdes påvirker hinanden, hvorfor både aktører og strukturer skal inddrages i en fyldestgørende forståelse af den sociale virkelighed (Layder 1998:141-142). I denne undersøgelse inddrages begge niveauer, da problemstillingen betragtes ud fra henholdsvis aktør- og strukturniveauet.

Den metodiske tilgang der benyttes i specialet til at opnå viden omkring problemstillingen, bærer således præg af en vekselvirkning mellem teori og empiri, dog har det empiriske datamateriale været styrende. Da jeg i undersøgelsens opstart har haft en mere løs teoretisk tilgang i forhold til, hvad der fordres i den adaptive teori, anvendes forskningstilgangen ikke stringent (Jacobsen 2007:264). I stedet har jeg anvendt forskningstilgangens grundprincipper og tilpasset disse til undersøgelsen, hvorfor teorien er blevet anlagt undervejs i undersøgelsesprocessen (Jacobsen 2007:261). Jeg har således arbejdet med en modificeret adaptiv teori.

3.3 DEN KVALITATIVE METODE

I specialet har jeg valgt at anvende det kvalitative undersøgelsesdesign til at belyse undersøgelsens problemstilling. Dette undersøgelsesdesign er særlig anvendelig, når det efterstræbes at udføre en dybdegående undersøgelse med vægt på nuancer og en detaljeret forståelse af det udforskede felt. Desuden er det kvalitative undersøgelsesdesign velegnet i undersøgelser, der har en intention om at studere en specifik problemstilling ud fra aktørens egen forståelse – det ønskes at se problemstillingen med aktørernes øjne (Bryman 2004:279-281). Det metodiske grundlag for undersøgelsen består primært af interviews med indsatte. Sekundært anvendes et interview, som er gennemført med en fagprofessionel, der har tilknytning til fængselssystemet.

Under interviewene har jeg ladet mig inspirere af den biografisk narrative metode og hentet elementer herfra – men ikke arbejdet rigtigt med metoden. Jeg har blot ladet mig inspirere af, at udføre interviewene ud fra en semistruktureret interviewguide som inviterer til en åben fortælling, hvor informanterne har mulighed for at forfølge væsentlige pointer og dermed selv strukturere fortællingen. Interviewguiden fungerer derfor som en form for sikkerhedsforanstaltning, der benyttes hvis informanten har særlig svært ved at fortælle (Antoft og Thomsen 2002:157-159). Jeg bemærkede dog tidligt i undersøgelsesforløbet, at informanterne havde vanskeligt ved at opretholde samtalen gennem interviewene. Ved flere af informanterne var jeg derfor nødsaget til at anvende den semistrukturerede interviewguide mere konsekvent for at få informanterne i tale. Nogle af informanterne blev mere fortællerlysten i dele af interviewet, hvorfor jeg gav dem muligheden for igen at forme samtalen. Interviewet med den fagprofessionelle har dog været præget af en mere styret interviewform.

3.3.1 KVALITETSKRITERIER

For at kontrollere kvaliteten af indeværende undersøgelse er det nødvendigt at vurdere undersøgelsens kvalitetskriterier herunder validitet og reliabilitet.

For at højne reliabiliteten i indeværende speciale, som ofte er svækket i den kvalitative metodetilgang, har jeg valgt, at det metodiske kapitel skal være præget af stor gennemsigtigt, således at læseren har mulighed for at følge de forskellige trin i undersøgelsesprocessen. Derfor har jeg fremstillet en gennemskuelig beskrivelse af undersøgelsesproceduren og vejen til de endelige konklusioner. Justeringerne af interviewguiden og den åbne tilgang til feltet betyder dog også, at det er vanskeligt at nå samme resultat ved en gentagelse af undersøgelsens problemstilling (Bryman 2004:284).

Den eksterne validitet er ofte lav i kvalitative undersøgelser, hvilket også er gældende for denne undersøgelse. Dette skyldes, at undersøgelsens resultater ikke kan generaliseres statistisk, hvilket havde krævet en langt større informantgruppe og en struktureret udvælgelse af disse, hvilket jeg ikke har haft mulighed for jf. 3.5.1.1 *Når informanterne ringer op*. Selvom denne undersøgelses resultater ikke kan generaliseres til en bredere population, kan der foretages en teoretisk generalisering. Dette udføres i analysen, hvor de indhentede data sammenkobles med de udvalgte teoretiske perspektiver (de Vaus 2001:237).

Den interne validitet er ligeledes en væsentlig faktor til at bedømme undersøgelsens kvalitet. Under interviewene har jeg løbende lavet små justeringer til interviewguiden og tilpasset den de tendenser, som informanterne har givet udtryk for. Desuden har jeg inddraget kontrolspørgsmål i interviewguiden, for at indfange et spørgsmål på flere måder jf. *Bilag*. Disse metodiske valg har medvirket til at højne den interne validitet. Da undersøgelsen omhandler tilværelsen i fængslet, må det formodes, at den interne validitet af undersøgelsen ville højnes, hvis jeg havde haft muligheden for at gennemføre observationsarbejde i fængslerne, da jeg som udefrakommende tydeligt vil kunne opfange de livsvilkår, der gør sig gældende i hverdagen i fængslet (Jacobsen m.fl. 2002:240).

Det vil aldrig være muligt at gennemføre en undersøgelse, hvor reliabiliteten og validiteten er fuldendt, intensionen er derimod, at udføre en undersøgelse hvor det forsøges at højne henholdsvis reliabiliteten og validiteten (de Vaus 2001:31). Desuden vil undersøgelsen altid være præget af den enkelte forsker, hvilket ligeledes påvirker undersøgelsens resultater og mindsker reliabiliteten. Det er dog uundgåeligt at dataene ikke præges af forskerens subjektivitet, da forskerens personlighed påvirker de interviewede. Informanternes udtalelser kan således være præget af forskerens personlighed og tilstedeværelse jf. 3.4.2.1 *Forskerens personlige karakteristika*.

3.4 ETISKE OVERVEJELSER

Når jeg beskæftiger mig med indsatte fra landets fængsler, bevæger jeg mig ud i et afsondret miljø. Udforskningen af afvigelsesmiljøer er ofte kendetegnet af mindre ressourcestærke aktører, som står i en marginaliseret position, og ofte er bærere af det omgivende samfunds pålagte stigma, der netop vidner om deres udsatte position. Det er især i mødet med udsatte mennesker, at det er relevant at reflektere over de etiske aspekter i undersøgelsen (Jacobsen og Kristiansen 2001:14).

3.4.1 DET ASYMMETRISKE MØDE

Ved anvendelse af semistrukturerede interviews har forskeren udvalgt temarammen for interviewet, og struktureret interviewguiden ud fra forskellige spørgsmål, som forskeren ønsker belyst. Under interviewet lytter og udspørger forskeren informanten. Samtalen ligner således ikke en hverdagssamtale, men er præget af forskerens hovedinteresse, og ligeledes de formelle vilkår som samtalen er underlagt jf. 3.4.3 *Etiske retningslinjer* (Kvale og Brinkmann 2009:19). Dette skaber et asymmetrisk møde mellem forsker og informant.

Interviewsituationen i undersøgelser med udgangspunkt i marginaliserede aktører består af et møde, der er præget af en ulige magtfordeling mellem interviewer og den interviewede. Dette kommer til udtryk på flere måder. Intervieweren har inden mødet planlagt udgangspunktet for samtaleemnet og deltager i mødet for at indhente brugbar viden til undersøgelsen. Herved er den interviewede kun i mindre grad medbestemmende i forhold til samtalsens overordnede struktur, hvorfor samtalen ikke bærer præg af en ligeværdig dialog. Endvidere fortolkes den interviewedes fortællinger udelukkende af interviewer og belyses ud fra udvalgte teoretiske forståelser (Kvale og Brinkmann 2009:51-52). Magten er således til interviewerens fordel, da denne har magten til at definere den interviewedes virkelighed (Kristiansen 2007:232). Det er således vigtigt at overveje, hvilken betydning magtfordelingen kan have på de indsamlede data (Kvale og Brinkmann 2009:52). Jeg mener dog, at det er vigtigt, at interviewer forsøger at nedtone det asymmetriske aspekt i interviewsituationen. Ved at nedtone uligheden vises der større respekt for interviewpersonen og dennes situation og samtidig højnes sandsynligheden for indhentning af brugbar viden. Hvilke muligheder der er til rådighed for at nedtone magtfordelingen afhænger af den enkelte interviewsituation, som jeg vil give et eksempel på nedenfor.

Gennem den asymmetriske samtale kan den interviewede forsøge at udøve en form for modmagt (Kvale og Brinkmann 2009:52). Denne situation blev aktuel under indsamling af data til indeværende speciale. Interviewet med en af informanterne bar under størstedelen af interviewet præg af, at han følte sig intimideret af interviewsituationen. Ved flere af de stillede spørgsmål protesterede informanten og fik spørgsmålene til at fremstå som irrelevante. Efter cirka 45 minutters interview stillede jeg et spørgsmål, som fik informanten til at vende interviewsituationen, eftersom han begyndte at udspørge mig. Situationen

udspillede sig, da vi talte generelt omkring emnet frihed. Nedenstående gives et eksempel på et uddrag af en modmagtreaktion (Armin:23):

Informant: *Det kommer an på altså, hvordan fri, hvorfor går du i skole, hvorfor går du i skole?*

Interviewer: *Det er fordi man gerne vil lære noget, for eksempel.*

Informant: *Prøv igen, hvorfor går du i skole? Hvorfor tager du den uddannelse her? (...)*

Interviewer: *Jamen det er derfor, jeg gør det. Det er mit svar på det, men derfor kan andre jo godt have andre svar jo.*

Situationen vender i det efterfølgende spørgsmål, hvorefter informanten igen overtager interviewet:

Informant: *Det er ikke mig vi snakker om nu, det er dig. Hvor gammel er du?*

Uddraget fra interviewet tydeliggør, at informanten har forsøgt at overtage interviewet og dermed vende magtfordelingen. Som ovenstående illustrerer lod jeg informanten styre interviewet i en kortere periode med henblik på at skabe større tryghed hos informanten og samtidig nedtone den ulige magtfordeling i interviewsituationen. Jeg valgte således, at anvende informantens reaktion som et anvendeligt led i interviewsituationen. Jeg svarede dog ikke på spørgsmål som krænkede min private sfære. I dette interview har den ulige magtfordeling haft en betydning i interviewet, da det har gjort informanten usikker, og jeg vurderer, at dette har forårsaget at informanten på nogle områder har tilbageholdt usagn eller blot berørt nogle af emnerne overfladisk.

Uddraget skildrer, at den producerede viden kan betragtes som unik, da den er opstået i den specifikke interviewsituation mellem to personer, og kan derfor forstås som situationsbestemt og kontekstafhængig (Kvale og Brinkmann 2009:72-74). Hermed er det ikke muligt at nå frem til en endegyldig sandhed ud fra informanternes fortællinger, men undersøgelsen bygger i stedet på en postmoderne tilgang der: *"(...) giver afkald på denne søgen efter sande, fastslåede betydninger og lægger vægten på deskriptive nuancer, forskelle og paradokser"* (Kvale og Brinkmann 2009:241). At informanternes udsagn netop konstrueres i interviewsituationen, og at meningen efterfølgende findes af interviewerens i den transskriberede tekst, er med til at forstærke det asymmetriske magtforhold. Det er derfor vigtigt, at forholde sig kritisk og forsigtigt over for datamaterialet, da magten til at definere informanternes udsagn udelukkende ligger hos interviewerens i denne undersøgelse (Kvale og Brinkmann 2009:241-242).

3.4.2 DEN GENSIDIGE PÅVIRKNING

Løbende gennem undersøgelsen har jeg vurderet, hvorvidt min tilstedeværelse har påvirket feltet, hvilket er særlig relevant i undersøgelser af marginaliserede personer (Kristiansen 2007:229). Gennem undersøgelsen har jeg været opmærksom på at undgå, at undersøgelsen medvirker til en forringelse af de indsattes situation (Jensen 2002:33) eller på anden måde påvirker den gruppe, som informanterne repræsenterer (Kvale og Brinkmann 2009:92). Disse overvejelser beskrives nærmere i dette afsnit.

3.4.2.1 FORSKERENS PERSONLIGE KARAKTERISTIKA

Forskerens personlige karakteristika kan påvirke relationen mellem forsker og den udforskede. Påvirkningen sker dog ubevist og karakteristikaene er samtidig nogle, som forskeren ikke kan ændre på. Denne påvirkning benævnes "forskningseffekten" og er nærmere bestemt: *"(...) den effekt, som forskeren med sin blotte tilstedeværelse har på aktørerne i feltet og deres samspil, som følge af at de udforskes, og at de er vidende om dette"* (Kristiansen og Krogstrup 1999:118). Disse kategorier kan således have en betydning for det datamateriale, der tilvejebringes. Derfor er det essentielt at vurdere, hvorvidt kategoriernes påvirkning på undersøgelsen genfindes i datamaterialet. For at få en forståelse af den enkelte kategoris betydning for undersøgelsen, er det nødvendigt at vurdere, hvordan kategorierne påvirker hinanden indbyrdes, da en kategori kan forstærke eller nedtone andre kategoriers indflydelse på undersøgelsen. I denne undersøgelse har kategorierne køn og alder haft en særlig effekt på feltet, hvorfor disse kategorier er udvalgt til nærmere beskrivelse.

Da mænd er overrepræsenteret blandt de indsatte i landets fængsler, vurderede jeg allerede i undersøgelsens opstartsperiode, hvilken betydning dette ville få i forhold til undersøgelsesprocessen. Som udgangspunkt vurderede jeg, at mit køn ville have en positiv effekt i forbindelse med rekruttering af informanter til undersøgelsen, da mit køn netop kan gøre det mere interessant for de indsatte at deltage. Dette er blevet bekræftet gennem undersøgelsen, hvor en af informanterne blandt andet udtalte nedenstående, da jeg spurgte ind til hans oplevelse med interviewet:

"(...) det gør det også nemmere, at det er en i sin egen aldersgruppe ikke, at det ikke er en eller anden gammel dame, der sidder og ser sur ud, det er noget andet, når man sidder med en på sin egen alder eller lidt ældre, og du smiler en gang imellem, det gør tingene nemmere jo, når man skal sidde og snakke ikke (...)." (Basim:81)

Mit køn har derfor været medvirkende til at skabe større opmærksomhed omkring deltagelse i undersøgelsen samt skabt en tryghed i interviewsituationen. Under besøgende har jeg dog været bevidst omkring min påklædning, hvor jeg har forsøgt at nedtone opmærksomheden på kønnet.

Kønnets betydning forstærkes dog når denne kategori sammenlægges med alderen. Min alder har en betydning for hvilke sociale miljøer, der vil være naturlige at færdes i. Jeg har dog ikke oplevet det som problematisk at indtræde i fængselsinstitutionerne, hvor informanternes alder spænder bredt. Sammenspillet mellem alder og køn kom blandt andet til udtryk, da én af de indsatte kontaktede mig angående deltagelse i projektet. Her ønskede han, at få oplyst min alder samt mit køn, da det havde en direkte betydning for, hvorvidt han ønskede at deltage i undersøgelsen. Jeg modtog følgende besked fra informanten: *"(...) Men tænkte også lige på, hvor gammel du selv er, fordi jeg gider ikke over og snakke med en, der er alt for gammel"*. Jeg svarede den indsatte på dette spørgsmål. Efterfølgende modtog jeg endnu en besked: *"(...) men håber også du ser lidt sød ud, så jeg også har lidt og kigge på (...) men svar da lige på om der bliver noget sødt og se på"*. Da jeg ikke svarer på beskeden, modtager jeg endnu en besked: *"Nå, det ville du ikke svare på"* (Informant). Jeg vælger at sende en besked til den indsatte, hvori jeg orienterer

ham om, at jeg kontakter ham, når jeg kender den præcise dato for interviewet, og hvor mange der vil deltage. I dette tilfælde har min alder og mit køn haft en afgørende betydning for, om den indsatte ønskede at deltage i interviewet.

Ovenstående kategorier kan således være med til at påvirke det indsamlede datamateriale og ligeledes præge relationen mellem forsker og udforskede. Det skal dog påpeges, at det er usandsynligt, at efterlade et felt fuldstændig upåvirket. Den viden som opnås gennem en kvalitativ interviewsituation, er baseret på en samtale, hvor der sker en gensidig påvirkning mellem samtaltens deltagere. Den producerede viden dannes således i sammenspillet mellem interviewer og den interviewede jf. 3.4.1 *Det asymmetriske møde* (Kvale og Brinkmann 2009:18).

3.4.2.2 NÆRHED OG DISTANCE – Når afstanden bliver central

Fra den første kontakt med informanterne til interviewene var gennemført, har jeg gjort mig flere overvejelser omkring nærhed og distance. Dette etiske dilemma er en tilbagevendende parameter inden for kvalitative studier, hvor balancen mellem nærhed og distance kan forekomme ganske flydende (Kristiansen og Krogstrup 1999:123).

Gennem undersøgelsen er jeg blevet udfordret i forhold nærhed og distance problematikken, da informanterne på forskellig vis har ønsket at indgå i en personlig relation. Desuden har jeg begået en del begynderfejl, som har forstærket problematikken herunder givet informanterne mit private telefonnummer samt virket for imødekomme ved henvendelser fra informanterne. Nedenfor vil jeg opridse nogle af de forespørgsler, som jeg har forholdt mig til:

- *En informant inviterede mig ud at spise efter interviewet var afsluttet.*
- *En informant har ansøgt om et venskab på facebook.*
- *En informant har ønsket at indgå i et venskab med mig efterfølgende.*

Jeg har afvist invitationerne, og givet følgende begrundelse: *"Af faglige grunde kan jeg ikke indgå i en personlig kontakt til dem, som deltager i undersøgelsen, da mine resultater så vil virke mindre troværdige. Derudover har jeg også skrevet under på, at jeg ikke må have personlige forbindelser med deltagerne".* Informanterne har reageret med fuld forståelse for denne forklaring. Det har dog været vanskeligt at forholde sig til problematikken, da informanterne har en altafgørende rolle i forståelsen af specialets problemstilling, og jeg var usikker på, om de ville reagere på afvisningen ved at trække sig fra undersøgelsen. Dette har dog ikke været tilfældet. Desuden har informanterne fortalt deres personlige historie og åbnet op over for mig, hvorimod jeg blot kan give dem, er den færdige rapport. Det har derfor været svært at afvise deres relative harmløse ønsker. Den personlige nærhed der ofte dannes til informanterne i kvalitative undersøgelser og oplevelsen af at blive lyttet til, kan virke forførende for informanterne. Efter modtagelsen af de forskellige invitationer fra informanterne overvejede jeg, hvorvidt det var nødvendigt, at jeg forholdte mig mere formelt under selve interviewene og dermed opretholdt en

distance til informanterne. En formel interviewsituation kan dog give informanterne associationer fra tidligere retssager, forhør og lignende. Jeg har derfor vurderet, at dette vil resultere i mindre brugbare informationer fra informanterne, og den uformelle tone er klart at fortrække i det givne felt, da den åbner op for en venskabelig samtale (Kvale og Brinkmann 2009:92).

Ovenstående viser dog også, at informanterne kan have haft deres egen dagsorden for deltagelse i interviewet, hvilket der er flere eksempler på:

- *En informant havde brug for hjælp til at scanne nogle papirer.*
- *En informant mente, at undersøgelsen kunne hjælpe ham med at blive klogere på sig selv.*
- *En informant ville gerne slippe for at sidde på sin celle.*
- *En informant brugte størstedelen af interviewet på at kritisere fængselssystemet.*

Flere af informanterne har givet udtryk for, at de har kunnet drage nytte af at deltage i interviewet, og en informant har fortalt: *"(...) Ville gerne have en snak mere, fordi jeg er kommet i kontakt med mig selv igen, så jeg takker derfor dig"* (Informant). Interviewet har således haft en form for terapeutisk effekt på informanten, hvilket indimellem forekommer i interviews med udsatte personer, da de kan have brug for at fortælle om deres situation (Jacobsen m.fl. 2002:240).

3.4.3 ETISKE RETNINGSLINJER

De etiske overvejelser har fungeret som en vedvarende proces, der har eksisteret i varierende grad gennem hele undersøgelsesperioden, hvilket ofte er kendetegnet for interviewundersøgelser. De etiske retningslinjer er således ikke blevet fulgt stringent, tværtimod er de etiske problemstillinger i dette speciale blevet vurderet, når de er opstået løbende i undersøgelsesprocessen (Kvale og Brinkmann 2009:88-89). Dette kan betegnes som en professionel nærhedsetik, hvilket indebærer en: *"sund sociologisk fornuft og en reflektiv moralsk sans"* frem for en stringent efterlevelse af generelle etiske retningslinjer. Ved nærhedsetikken tages der således stilling til de etiske problemstillinger ud fra den enkelte undersøgelse (Kristiansen 2007:244). Generelt har min adfærd i feltet været præget af en indlevelse i informanternes situation ud fra en fordomsfri tilgang (Kristiansen 2007:244-245).

De etiske overvejelser er således en grundlæggende del af hele forskningsprocessen, og allerede ved den første spæde kontakt til mulige gatekeepere benyttede jeg mig af disse overvejelser (Kristiansen 2007:245). I opstarten af undersøgelsen gjorde jeg mig således overvejelser omkring, hvor udtømmende præsentationen af specialets formål skulle være. Her besluttede jeg, at det afhang af den enkelte kontaktperson, hvorfor informationen har varieret herefter. Desuden har kontakten været afgørende for valg af sprogbrug. Kontakten med fagpersoner og repræsentanter fra institutioner eksempelvis fængslet og kriminalforsorgen, har været præget af høj detaljeringsgrad samt anvendelse af akademisk sprogbrug. Hvorimod oplysningerne til informanterne i denne undersøgelse, som kan karakteriseres som mindre ressourcestærke, har været præget af et dagligdagssprog for at sikre fuld forståelse og samtidig mindske

distancen mellem undersøger og undersøgelsesperson. Desuden har udsatte personer ofte vanskeligere ved at gennemskue konsekvenserne af deltagelse i en undersøgelse som denne, hvorfor det er særligt essentielt at udøve etisk forsigtighed og dermed nøje gennemtænke sprogbrug og detaljeringsgraden af informationerne (Kristiansen 2007:241-242).

Gennem undersøgelsen har jeg nøje overvejet oplysningerne forbundet med informeret samtykke. Jeg har vurderet det som mest hensigtsmæssigt at undlade at give informanterne en uddybende viden omkring problemstillingen med høj detaljeringsgrad, da dette kan medføre, at informanterne tilpasser deres fortællinger efter disse informationer, og samtidig kan det forhindre spontane svar på spørgsmålene (Kristiansen 2007:241 samt Kvale og Brinkman 2009:90). Desuden kan det være vanskeligt at oplyse informanterne fuldstændig, da den eksplorative tilgang til problemstillingen ofte medfører ændringer af specialets indhold undervejs i undersøgelsesprocessen. Eksplorative undersøgelses specifikke indhold herunder tematikker for undersøgelsen er således ikke endeligt fastlagt ved specialets begyndelse men udvikles løbende. I dette speciale hvor informanternes udsagn er styrende, er det uvist, i hvilken retning projektet vil dreje. Hvad der udvælges som det bærende element i problemstillingen ud fra informanternes udsagn, kan således ikke fastlægges i opstartsfasen, hvilket informanterne er blevet informeret om (Kristiansen 2007:240 samt Kvale og Brinkmann 2009:90-91). Informanterne har i stedet fået information omkring hovedtrækkene i specialet se *Bilag 5*. Informanterne har ligeledes selv givet udtryk for, at de gerne vil deltage i undersøgelsen, og er således ikke underlagt forskellige instanser, som ellers kan påvirke denne beslutning, men har selv givet samtykke til deltagelse.

Herudover er de deltagende personer blevet gjort opmærksomme på de øvrige rettigheder i forhold til specialet. I forbindelse med hvert interview har jeg oplyst informanterne om, at de er sikret fuld anonymitet via et dæknavn. Selvom der kan være personer, der ikke ønsker denne anonymitet, har jeg alligevel truffet beslutningen. Dette skyldes, at jeg ikke har tilstrækkelig tid til rådighed, til at lade informanterne validere det transskriberede materiale, hvilket jeg finder nødvendigt, hvis informanterne ønsker deres oprigtige navn angivet i undersøgelsen. I de transskriberede interviews fjernes dele af fortællingen, hvis det gør personen særlig genkendelig og dermed informantens identitet synlig, herved sikres informanterne fortrolighed. Der vil dog altid være risiko for at blive genkendt (Kvale og Brinkmann 2009:89-91). Desuden har jeg fulgt de retningslinjer, som jeg har fået tilsendt af henholdsvis datatilsynet og straffefuldbyrdseskontoet.

De beskrevne etiske retningslinjer anvendes for at beskytte informanterne og minimere de eventuelle skader, som undersøgelsen kan medføre.

3.5 FELTET – Den empiriske virkelighed

I opstarten af specialet skulle jeg fastlægge, hvilken gruppe der kunne belyse problemstillingen mest hensigtsmæssigt. Jeg vurderede flere gange i opstartsperioden og ligeledes under udarbejdelsesprocessen,

hvorvidt informanterne skulle være personer der var i gang med et afsoningsforløb under undersøgelsesperioden, personer der afsonede på en udslningspension, personer fra lukkede eller åbne fængsler eller om det ville være mest givende at tale med tidligere indsatte. Jeg besluttede mig i første omgang for, at kontakte igangværende afsonere da jeg vurderede, at personer der var i gang med et afsoningsforløb, ville have nemmere ved at tale om og huske episoder fra afsoningsforløbet. Et par af fængslerne og nogle af de indsatte, som jeg talte med, fortalte dog, at det ville være mest hensigtsmæssigt at kontakte indsatte fra de lukkede fængsler, da problemstillingen i langt højere grad var gældende her. Derfor forsøgte jeg at komme i kontakt med indsatte fra Nyborg Statsfængsel dog uden held. Senere udvidede jeg søgningen til udslningspensioner og organisationer, der har kontakt med tidligere indsatte, da jeg vurderede at tidligere indsatte ville have bearbejdet deres afsoningsforløb og derved have nemmere ved at reflektere over deres afsoning. Jeg fik dog ingen henvendelser. Kontakten til feltet har således været en proces, hvor jeg hele tiden har arbejdet frem og tilbage med de oplysninger, som jeg er blevet bekendt med.

3.5.1 GODKENDELSESPROCEDUREN – Vejen til viden

For at gennemføre interviews med indsatte og ansatte i kriminalforsorgens institutioner kræver det en godkendelsesprocedure. I første omgang skal der sendes en ansøgning til Direktoratet for Kriminalforsorgen, Straffefuldbyrdseskontolet, som foretager en faglig vurdering af specialet og giver en anbefaling til institutionerne. Ansøgningen skal indeholde en projektbeskrivelse herunder oplysninger om projekttitel, navn og kontaktoplysninger, undersøgelsestidspunkt, undersøgelsens kontekst, navn på vejleder, anvendte metoder og data, evt. teoretisk referenceramme, formål med undersøgelsen og forventet tidspunkt for afrapportering. Udover ansøgningen til Straffefuldbyrdseskontolet skal undersøgelsen ligeledes anmeldes til Datatilsynet. Efter ansøgningen og anmeldelsen er blevet vurderet, har jeg fået tilsendt papirer på, hvorledes jeg skal forholde mig til informanterne herunder etiske retningslinjer samt eventuelle ændringer i forbindelse med undersøgelsen (Kriminalforsorgen.dk/ansogning). Hver gang jeg har ønsket at kontakte en af Kriminalforsorgens institutioner med henblik på empiriindsamling, har jeg derfor skulle kontakte Straffefuldbyrdseskontolet først. I et enkelt tilfælde har Straffefuldbyrdseskontolet ikke lavet en anbefaling, det drejede sig om en kontakt til Vridsløselille Statsfængsel. Dette var ikke muligt, da der allerede var adskillige undersøgelser i gang på institutionen. I stedet blev Nyborg Statsfængsel kontaktet.

Efter den faglige vurdering er blevet foretaget og institutionerne er blevet kontaktet af Straffefuldbyrdseskontolet, kontaktes institutionerne med henblik på at modtage den endelige godkendelse. Institutionerne beslutter således, om de ønsker at deltage. Selvom den formelle adgang er godkendt, er dette ikke ensbetydende med, at den reelle adgang til informanterne også er godkendt. I denne undersøgelse har det vist sig at være vanskeligt at skaffe reel adgang (Jensen 2011:12).

3.5.1.1 NÅR INFORMANTERNE RINGER OP

Jeg har gennem undersøgelsen kontaktet adskillige fængsler og pensioner, og der er kun få institutioner, der ikke har ønsket at medvirke i undersøgelsen. På trods af dette har det været yderst vanskeligt at få nok informanter til at deltage. Dette skyldes, at institutionerne har en politik om, at de ikke formidler informationer videre til de indsatte omkring undersøgelser. I stedet skulle jeg sende en projektbeskrivelse, som blev hængt op på de indsattes opslagstavle. Efterfølgende ventede jeg blot på, at nogle af de indsatte tog kontakt til mig. Udvælgelsen af informanterne har derved været ude af min kontrol, hvorfor det har været en yderst vanskelig gruppe at få fat i. Jeg så mig således nødsaget til at forsøge at anvende en form for snowball sampling, da jeg spurgte de personer, som har deltaget, om de kendte andre, som havde lyst til at deltage i undersøgelsen. Desuden var jeg nødt til at anvende de personer, som tog kontakt til mig, jeg har derfor ikke kunne foretage en form for udvælgelse af informanterne. Dette kan både have fordele og ulemper. Da informanterne selv skulle kontakte mig med henblik på at deltage i undersøgelsen, var det nogle informanter, der var motiverede, da de selv havde ønsket at deltage, og ikke var blevet påtvunget dette fra en ydre instans. Dette kan dog også betyde, at informanterne er nogle af de mere ressourcestærke indsatte, hvilket bliver bekræftet ved, at flere af informanterne fungerede som talsmænd.

Både etableringen af kontakten til informanterne og selve godkendelsesproceduren har været utrolig tidskrævende, og har fortsat gennem hele perioden for empiriindsamlingen.

3.6 INFORMANTERNE – En udsat målgruppe

Arbejdet med (eks)indsatte kan karakteriseres som et sensitivt forskningstema, da indeværende undersøgelse har omdrejningspunkt omkring afvigelse og social kontrol og samtidig rummer interviewene personlige fortællinger (Jacobsen m.fl. 2002:236-237). Endvidere kan de (eks)indsatte fra denne undersøgelse betragtes som værende udstødte grundet deres dom og afsoningsforløb (Jacobsen m.fl. 2002:237-238). Når der arbejdes med marginaliserede og udstødte mennesker, er det nødvendigt at have en sensitiv tilgang til undersøgelsesfeltet samt en sociologisk situationsfornemmelse, både i forhold til etiske overvejelser og i selve interviewsituationen. Selvom informanterne ofte bærer en negativ status, er det vigtigt, at forskeren formår at lægge sine fordomme omkring disse mennesker bag sig og møde feltet åbent, og dermed ikke videreføre den stigmatisering som disse personer allerede er pålagt. Ved at have en oprigtig interesse i informanternes fortællinger opnås en åbenhed omkring den verden, som informanterne beretter om (Jacobsen m.fl. 2002:251). Nedenstående citat indrammer denne tilgang til feltet:

”Som sociolog bærer man efter vores mening på et ansvar for at se det rationelle i andre menneskers handlinger – alt hvad mennesker gør, har indenfor deres sfære eller kultur, en rationalitet, en funktionalitet. At klassificere mennesker og adfærd som irrationel lukker af for videre forståelse, social integration og dermed også i sidste instans for ordentlig og anstændig social omgang. En sociologisk dokumenteret afdækning af det irrationelles rationalitet kan og bør fungere som en katalysator for en øget samfundsmæssig integration af udstødelsestruede, marginaliserede og stigmatiserede grupper.” (Jacobsen og Kristiansen 2001:104)

Informanterne er kendetegnet ved at være indsatte, der er stigmatiseret og udstødt af samfundet. I denne undersøgelse ønsker jeg at betragte de indsatte ud fra en anden vinkel, hvor jeg netop vil forsøge at forstå det rationelle i tidligere indsattes tilbagevenden til fængslet – en adfærd der umiddelbart virker irrationel.

3.6.1 PRÆSENSATION AF INFORMANTER

Nedenfor fremstilles en kort oversigt over de elve informanter, som har deltaget i undersøgelsen. Oversigten er inddelt i kategorierne: navn, alder, genganger/førstegang samt tidligere/nuværende. Den tredje kategori henviser til informanternes erfaring med institutionslivet. Gengangere er således de informanter, som før har siddet i fængsel eller afsonet en ungdomssanktion. Den sidste kategori beskriver om informanterne var tidligere eller nuværende indsatte under interviewsituationen.

NAVN	ALDER	GENGANGER/FØRSTEGANGS	TIDLIGERE/NUVÆRENDE
Armin	33	Genganger	Tidligere
Martin	21	Genganger	Nuværende
Basim	24	Genganger	Nuværende
Allan	35	Genganger	Nuværende
Malthe	25	Genganger	Nuværende
Omar	23	Genganger	Nuværende
Christian	40	Førstegangs	Nuværende
Kurt	40	Førstegangs	Tidligere
Brian	37	Genganger	Tidligere
David	46	Førstegangs	Nuværende

De nuværende indsatte afsoner alle i åbne fængsler, dog afsoner Allan på en lukket afdeling i et åbent fængsel. Interviewene har haft en varighed fra ca. 45 minutter til tre timer. Denne profiloversigt er udarbejdet for at få et overblik over informanterne. Ønskes en mere detaljeret forståelse af informanterne, se *Bilag 2*. I bilagsbeskrivelsen gives en forståelse af interviewkonteksten, faktuelle oplysninger og hovedessensen i fortællingen.

Udover ovenstående informanter har jeg ligeledes gennemført et interview med en fagprofessionel. Interviewet med Christoffer blev gennemført som et telefoninterview. Christoffer fungerer som overvagtimester og har arbejdet inden for kriminalforsorgen siden 2004. Han har arbejdet med et bredt spektrum af indsatte. Christoffers udtalelser anvendes for at inddrage et personaleperspektiv på nogle af spejalets problemstillinger. I interviewet har jeg således inddraget Christoffer i nogle af de tendenser, som har vist sig i de informanternes udtalelser.

KAPITEL 5 – AFSÆT TIL ANALYSEN

Hensigten med analysen er at give en forståelse af fængselstilværelsen ud fra en vekselvirkning mellem informanternes oplevelser og teoretiske perspektiver herpå. Gennem det empiriske materiale har jeg udarbejdet tre temaer, der indfanger informanternes oplevelser med tilværelsen i fængslet. Analysen er således tematisk. Temaerne er inddelt i henholdsvis: *Den totale institution*, *Hverdagsliv og Fællesskab*. Disse hovedtemaer indfanger informanternes beskrivelser af tilværelsen i fængslet, og giver anledning til forskellige syn på fængselstilværelsen. Der vil dog forekomme overlap, da tilværelsen i fængslet kun kan opdeles på denne måde rent analytisk. Informanternes oplevelser af fængselstilværelsen samles efter de tre temaer i kapitlet *De ambivalente træk* og danner grundlaget for en typologi. Inden vi bevæger os videre til selve analysen, vil jeg redegøre for den analysestrategi, som ligger til grund for analysen.

5.1 ANALYSESTRATEGI

Den kvalitative dataanalyse er udarbejdet ud fra en adaptiv tilgang til materialet, hvor både empirien såvel som teorien spiller en afgørende rolle i forståelsen af specialets problemstilling. I nogle afsnit vil teorien være det bærende, da den kan hjælpe med at få en forståelse af problemstillingen, hvorimod andre afsnit i højere grad vil være empiristyrede. Dette er ligeledes i tråd med den hermeneutiske cirkel, hvor meningsdannelseprocessen netop forekommer via en vægtning mellem del og helhed (Kvale og Brinkmann 2009:233). Med afsæt i den adaptive teori har jeg i indeværende speciale valgt at præsentere teorien i samspil med analysen, hvorfor der hverken gives en teori præsentation eller teorikritik inden analysen. Jeg har i stedet valgt at udføre en kort indsigt i teorien efter analysen jf. *10 Teoretisk indsigt, anvendelse og kritik*. Da der ikke gives en redegørelse for og afgrænsning af teoriapparatet inden analysen, overføres og tilpasses de teoretiske perspektiver og begreber direkte til indeværende undersøgelse eksempelvis tilpasses Goffmans betegnelse af klienter med indsatte.

For at finde de mønstre og nuancer i de empiriske fund, som skal danne grundlaget for analysen, har jeg ikke benyttet mig af computerprogrammer, men i stedet dykket ned i de transskriberede interviews. Gennem transskriberingen har jeg bemærket forskellige tematikker, som er kommet til udtryk i interviewene. Min kodningsmetode har således bestået af en strukturering af interviewene ved hjælp af overstregningstusser i forskellige farver, hvor hver farve har svaret til et tema i analysen. Ved hver farve har jeg noteret tal undervejs, der har svaret til forskellige afsnit i hvert tema. Herved har farver og noteringer skabt et overblik over det empiriske datamateriale. Efterfølgende har jeg studeret disse temaer nærmere ved at sammenholde empiri og teori, for derved at opnå en dybere forståelse af temaerne. Jeg har dog gennem hele processen givet plads til at lade mig overraske, og har derfor ikke låst mig fast på specifikke temaer ved gennemlæsning af transskriberingerne. Gennem analysen anvender jeg den dobbelte hermeneutik, hvor jeg både forholder mig til informanternes allerede fortolkede udsagn, og samtidig løftes

informanternes erfaringsnære begreber til erfaringsfjerne begreber for at give analysen et bredere perspektiv (Gilje og Grimen 2002:169-170). Dette kommer særlig til udtryk ved udformningen af typologien, men viser sig også undervejs i den tematiske analyse.

KAPITEL 6 - DEN TOTALE INSTITUTION

”Den totale institution kan defineres som et opholds- og arbejdssted, hvor et større antal ligestillede individer sammen fører en indelukket, formelt administreret tilværelse, afskåret fra samfundet udenfor i en længere periode.” (Goffman 1967:9)

Det første møde med fængslet er samtidig mødet med en institution, hvor der gælder regelsæt der adskiller sig fra de eksisterende i det omgivende konventionelle samfund. Når de indsatte kommer til fængslet bliver de underlagt institutionens betingelser. De er blevet frihedsberøvet og kan ikke længere selv strukturere deres hverdag. Isoleret fra det omgivende samfund og indsat på en aflåst institution, skal de nu møde den tilværelse, som venter dem i en given tidsperiode. De står ansigt til ansigt med den virkelighed, som de er underlagt under afsoningen. De er anbragt på et sted, som Goffman ville betegne som en *total institution* jf. definitionen i det indledende citat. Mødet med den totale institution indebærer ifølge Goffman, at den indsatte bliver udsat for forskellige former for krænkelse, hvorved der sker en ændring i den indsatte *moralske karriere* (Goffman 1967:19). I dette kapitel analyseres informanternes oplevelser med de krænkelse og vilkår, som de indsatte er underlagt gennem afsoningsforløbet. Endvidere gennemgås den proces, som de indsatte bliver en del af.

6.1 MØDET MED FÆNGSLET – En ny eller en velkendt virkelighed

Inden informanterne stiftede deres første bekendtskab med fængslet, havde de forskellige forudindtagede forestillinger omkring fængslet og de indsatte. I nedenstående uddrag fortæller David, hvad der overraskede ham ved fængslet, en iagttagelse som Brian ligeledes har beskrevet (Brian:230):

”Det var vel egentlig mest, at det var helt normale mennesker, det overraskede mig egentlig lidt, altså jeg havde lige så mange fordomme før jeg røg i fængsel, som andre mennesker måske har, altså jeg gik jo og kiggede efter alle de der farlige mennesker, som jeg egentlig troede der rendte rundt.” (David:251)

Selvom nogle af de indsatte har nået at gøre sig tanker omkring fængslet, fortæller størstedelen af informanterne, at anholdelsen og dermed anbringelsen i arrest skete meget pludseligt, og de nåede derfor ikke at forberede sig på mødet med fængslet (Brian:223, David:250, Martin:32). Dette kan netop være årsagen til, at mødet med fængslet for halvdelen af informanterne bliver forbundet med en stor omvæltning i deres liv, da de bliver underlagt nye vilkår, som de er nødsaget til at forholde sig til. Nedenfor beskriver informanterne mødet med fængslet:

”(...) for det var lige fra en omverden, hvor jeg gik og havde en masse at snakke med i hverdagen, og så blev man bare taget derfra – bum - så bliver man låst inde som et dyr, igen min egen skyld, altså det var ikke fordi jeg var uskyldig eller noget, det er bare, altså det var selvfølgelig lidt af en omvæltning, også fordi jeg ikke har prøvet det før.” (Armin:21)

”Omkring fem år siden det var i Ringkøbing arrest, jeg træder ind af døren med to politimænd og håndjern på ryggen, så tænker jeg, det her det sker bare ikke, det er kun indbrud jeg sidder for (...) og så ser jeg, at alle døre de er lukket, jeg havde aldrig været i en arrest før, og der var stor gitterlåge mellem vagterne og de indsatte, så jeg tænkte, hvad fanden er det, jeg har lavet mand, hvad sker der her.” (Malthe:109)

Disse oplevelser med fængslingen, kan forstås ud fra Birte Bech-Jørgensens begreb *brud*, som betegner en omstrukturering af hverdagens selvfølgheder jf. 7 *Hverdagsliv* (Bech-Jørgensen 1994:111). Ved indsættelsen sker der en drastisk forandring, og de indsatte skal forholde sig til en ny virkelighed – den totale institution. Indsættelsen bliver således præget af en del bekymringer specielt i den første periode af afsoningen (Kurt:199). Omar fortæller om sine bekymringer i forbindelse med indsættelsen:

”Den første dag jeg kom ind i fængslet (...) altså jeg græd, fik sovepiller, jeg har aldrig prøvet at tage sovepiller i mit liv, det fik jeg tre dage (...) det var rigtig hårdt (...) og jeg troede jeg skulle få tre år, jeg troede jeg skulle blive udvist, så der var mange ting.” (Omar:135)

Som Omar udtrykker, bliver mødet med fængslet beskrevet som en stor omvæltning, der netop kan karakteriseres som værende et brud med hverdagens selvfølgheder. Det karakteristiske ved bruddet er, at det sker pludselig (Bech-Jørgensen 1994:113). Brian indrammer ovenstående beskrivelse af mødet med fængslet på en sigende måde:

”(...) altså det var jo antiklimaks, altså det tror jeg, det er for alle mennesker, som bliver taget ud af deres liv lige pludselig og placeret inde bag en lukket dør for sig selv ikke.” (Brian:225)

Beskrivelsen af det første møde med fængslet er belyst ud fra et retrospektivt perspektiv. Det er interessant, at mødet med fængslet for størstedelen af informanterne opleves som et brud, men samtidig bliver hverdagen i fængslet senere naturlig jf. 7 *Hverdagsliv*. Mens det første møde med fængslet for de fleste indsatte betegnes som en radikal ændring, og den første tid ofte bærer præg af spekulationer omkring indsættelsen og dommen, er det ofte en anden opfattelse der er kendetegnet for gengangere i fængslet. De vedlægger ikke fængslet en særlig stor betydning, for dem er fængslet en velkendt virkelighed. Dette er især kendetegnet for de personer, som har tilbragt en stor del af deres liv i institutioner - fra de sikrede ungdomsinstitutioner til fængslet. For disse personer kan anbringelsen i den totale institution opfattes som en lettelse, hvilket Goffman beskrev som tilfældet for dem, der er mentalt ude af balance (Goffman 1967:100-101). For flere af informanterne i indeværende speciale opfattes fængslet som en velkendt virkelighed, og for dem bliver indsættelsen i fængslet således ikke karakteriseret som et brud. Opfattelsen af fængslingen som et brud er især gældende for førstegangsafsonere, hvor fængslet ikke er blevet en almindelighed i deres livsførelse eller hos personer, som har en velfungerende hverdag uden for institutionen.

De informanter som ikke tillægger fængslet særlig stor betydning, beskriver fængslet som en efterskole (Martin:34, Basim:73), hvilket er interessant, da mit problemfelt netop tog udgangspunkt i en undren over denne beskrivelse af fængslet jf. 1 *Problemfelt*. Det er her væsentligt at påpege, at nogle af informanterne foretager sammenligningen af fængslet med en efterskole i forhold til det åbne fængsel, som på mange

områder har en blødere struktur end det lukkede fængsel. Brian beskriver forskellen mellem åbne og lukkede fængsler således:

”Jo, men der er stor forskel på lukkede og åbne fængsler altså for mig er åbne fængsler ligesom at tage på feriekoloni ikke, altså bare for voksne, højskoleagtigt, men det er vel også okay på en måde, for man skal jo også tænke på, at folk som sidder i åbne fængsler, det er folk, som sidder med små domme, og folk som er på slutningen af deres afsoning ikke, så det skal jo også være mere humant (...) så åbne fængsler er meget meget let i forhold til alt det andet ikke, fordi du har meget mere frihed, du er meget mere dig selv, du er ikke pålagt en masse regler, der kommer ikke nogle og gokker dig i hovedet hele tiden og siger, nu skal du gøre sådan og sådan og sådan lad nu være med det og sådan (...).” (Brian:235)

Overgangen fra det lukkede til det åbne fængsel kan føles som en lettelse, fordi den frihedsbegrænsende adfærd bliver reduceret, herved kan friheden opleves større i det åbne fængsel. Brians positive beskrivelse af fængslet er således relateret til det åbne fængsel. Dette kan ligeledes være tilfældet for nogle af de andre informanter, som beskriver de positive sider af tilværelsen i fængslet.

For Martin kan fængslet ligestilles med en efterskole, fordi de indsatte kan foretage de samme aktiviteter som på en efterskole. Desuden mener han, at opbygningen i fængslet minder om strukturen på en efterskole, hvor det i fængslet er vagterne, der vogter over de indsatte, er det lærerne der vogter over eleverne på efterskolen (Martin:35). Denne sammenligning genfindes ligeledes i Basim og Malthes fortællinger:

”(...) det er jo lidt ligesom en kostskole eller efterskole eller et eller andet, jeg kalder det mere et kollegium fordi på afdelingen der har vi fælles køkken fælles bad osv. Og det hele er fælles, og så har man sin egen stue jo, ligesom man har sin egen lejlighed i et kollegium ikke, og det er nogenlunde samme størrelse osv. og det er jo heller ikke alle, man kan med på et kollegium (...).” (Basim:73)

”Jamen, det er jo trygge omgivelser, så det er svært, at kalde det her for et fængsel synes jeg, det er mere en efterskole eller et kollegium eller et eller andet i den stil, fordi der er så frie rammer, det er frihed under ansvar her (...).” (Malthe:107)

Sammenligningen virker umiddelbart radikal, men når de indsattes tilværelse i det omgivende samfund tages i betragtning, giver det en forklaring på oplevelsen af tilværelsen i fængslet som et frirum. Gennem fængslingen bliver de fritaget fra det kriminelle miljø og de personlige problemstillinger, som prægede deres tilværelsen inden indsættelsen. Loïc Wacquants analyse i *Fattigdommens fængsler*, kan benyttes til at belyse denne problemstilling. Wacquant påpeger gennem sin analyse, at de udsatte samfundsborgere fra arbejderklassen ofte straffes hårdere end den almene borger (Wacquant 2008:89-91). I Danmark har denne tendens også været gældende, hvor de indsatte ofte er marginaliserede personer (Tranæs 2008:134). På denne måde kan straffesystemet opfattes som en opbevaring af de marginaliserede grupper (Wacquant 2008:7-10). De marginaliserede indsatte i fængslerne kan derfor betragte fængslet som et frirum, da de under afsoningen får en pause fra en problemfyldt hverdag. Samtidig fritages de indsatte fra den kriminelle omgangskreds under afsoningsforløbet hvorved den indsatte får muligheden for at tage afstand fra det kriminelle miljø. På denne måde kan fængslet opleves som en ny start på en kriminalitetsfri tilværelse

(Omar:133). Ved at komme væk fra den kriminelle omgangskreds, kommer de indsatte samtidig væk fra den kriminelle hverdag, der er præget af et højt stressniveau (Martin:33). I den kriminelle hverdag skal den enkelte blandt andet indkræve og afvikle gæld samt udføre kriminalitet. Ved fængslingen har den enkelte mulighed for at tage afstand fra dette, og hverdagen i fængslet er præget af et meget lavt stressniveau. Denne fordel ved fængselsafsoningen er blevet bekræftet ud fra et personaleperspektiv:

"Jamen det er jo fordi, deres stresstærskel der, er væsentlig lavere, de kender reglerne. Der er ikke alle de ting, de skal forholde sig til, de ved at de skal stå op om morgenen, og så skal de gå på arbejde, og så når de er færdige med det, så skal de tilbage på afdelingen, så kan de gå over og træne, så kan de lave aftensmad, så kan de se fjernsyn, så skal de i seng, der er ikke det der med, at du skal tage ud og lave fem bræk, og du skal have heroin, og ham der er efter dig og alle sådan nogle ting der." (Christoffer:276)

Christoffer har således også bemærket, hvordan indsættelsen kan fritage de indsatte fra den kriminelle hverdag og give dem en mindre stresset og mere rutinepræget hverdag. Det er netop den strukturerede hverdag i fængslet, som flere af informanterne værdsætter jf. 7.1 *Struktureret hverdag*. Flere af de indsatte har dog pointeret, at opfattelsen af fængslet som et frirum kun er tilfældet, når det drejer sig om kortere straffe (Basim:73). Der er dog også indsatte, som er direkte imod dette syn på fængselstilværelsen (Allan:94). En særlig interessant iagttagelse som har vist sig i de empiriske fund, er oplevelsen af fængslet som en form for redning. Malthe beskriver dette på en gribende måde:

"Jamen, for eksempel jeg laver noget, så er det jo simpelthen for at redde mit eget liv, fordi jeg kan mærke, nu er jeg kommet for langt ud, så tænker jeg, nå hvis jeg lige laver et eller andet hurtigt, så jeg kommer ind, så lever jeg den tid længere, så kan jeg lige få vægt på kroppen igen." (Malthe:114)

Citatet viser tydeligt hvordan Malthe anvender fængslet som en form for redning. Selvom hensigten med fængslet er at straffe lovovertræderen og samtidig sørge for resocialisering af den enkelte indsatte, kan de indsatte også anvende fængslet som en frelsesfunktion. Fængslet får således en latent funktion. Hvordan fængslingen opfattes afhænger i særdeleshed af det liv, som den enkelte levede inden fængslingen. Da Wacquants analyser peger på, at der er en overvægt af socialt udsatte i landets fængsler, kan denne opfattelse af fængslet som en redning have et bredere omfang, end indeværende speciale kan give grundlag for. Malthe var misbruger inden fængslingen, og han beskriver også dette som årsagen til hans afsoninger (Malthe:119). Tendensen bliver bekræftet af Christoffer, der fortæller, at fængslet kan have en livsforlængende effekt, hvilket især er tilfældet for misbrugere. Under afsoningen får de indsatte et afbræk fra hverdagen, de får deres basisbehov dækket såsom tøj, mad og deres situation bliver stabiliseret (Christoffer:275). For Christian har fængslet også en frelsende funktion:

"Ja, men altså før jeg røg ind, der havde jeg jo også et eller andet sted et døds ønske, jeg var så træt af det hele så, men det var en befrielse at komme ind jo (...)." (Christian:164)

Ved anbringelsen i fængslet var det muligt for Christian at bryde den negative spiral, som hans liv var præget af på daværende tidspunkt. Selvom han nu venter på at blive løsladt, oplevede han fængslingen som en befrielse, fordi det gav ham chancen for at vende tilbage til livet (Christian:164). Kurt har også

sondret over sin situation inden fængslingen og har efter indsættelsen vurderet, at fængslingen har haft en positiv indflydelse på hans liv, der var præget af en stor arbejdsbyrde (Kurt:216). På denne måde kan fængslet opfattes som en vej videre i livet eller et afbræk fra et liv på sidesporet. Endvidere er der ligeledes nogle af informanterne, hvor fængslet er blevet en normalitet. Dette gælder de personer, som har tilbragt store dele af deres liv i institutioner. Herved bliver tilværelsen i fængslet ikke en radikal ændring i den indsatte liv, da regelsættet og tilværelsen i institutionen falder ham naturligt. Personalerepræsentanten forklarer, hvorfor fængslet bliver almindeligt for nogle indsatte:

”Det giver dem nemmere adgang, og det giver dem også nogle andre muligheder, og så er de et sted med nogle regler, både skrevne og uskrevne regler, som de kender, de ved jo udmærket godt, at når jeg er her, hvis jeg gør det, så har det den og den konsekvens, og hvis jeg gør det, så har det den og den konsekvens, det er de ikke i tvivl om, når de er ude, jamen så er det lidt sværere, for så er der en masse andre ting, som de skal forholde sig til, og det er de ikke så gode til.” (Christoffer:275)

For nogle af de indsatte giver tilværelsen i fængslet således en form for tryghed, da det er vante omgivelser. Malthes er stort set upåvirket af at sidde i fængslet, og længden på straffen har ikke en afgørende betydning for ham: *”Hvis der så gik tolv år, det ville heller ikke genere mig”* (Malthes:118). Malthes tilbringer gerne tid i fængslet, og han har ligeledes udtalt, at straffelængden er for kort denne gang (Malthes:118). Dette henleder til debatten omkring den formelle strafs virkningsgrad. Når de indsatte kan betragte fængslet som et frirum eller en redning, så har fængslet ikke den afskrækkende effekt, som er en tiltænkt del af frihedsberøvelsen (Tranæs 2008:25-26).

6.1.1 INDLÆRING AF REGELSÆTTET I FÆNGSLET

Da informanterne blev indsat i fængslet, mødte de den totale institution med de betingelser, som det indebærer. Allerede ved det første møde med fængslet igangsættes nogle nedskrevne og uskrevne processer, som den indsatte påvirkes af (Goffman 1967:100-101). Disse processer er en del af den fængselskultur, som den indsatte skal tilvænnes. Tilpasningen til fængselskulturen er især iøjnefaldende ved førstegangsaftørelse, hvilket naturligvis skyldes, at de endnu ikke er bekendte med det skrevne såvel som uskrevne regelsæt, der eksisterer i fængslet. Brian fortæller, at der eksisterer nogle regler i fængslet, som de nytilkomne skal indlæres i:

”Jeg tror, som helt ny indsat, så lærer du dig selvfølgelig op af dem, som har siddet inde, som kender reglerne ikke, det er ligesom jeg siger, er du ny på en arbejdsplads, så er du også et øjeblik, så er du også grøn, du skal lære reglerne, altså der er ikke nogen forskel fra, du starter på en ny skole, du starter på et nyt arbejde, du bliver nødt til ligesom at lære, hvordan er reglerne herinde, hvordan fungerer det altså.”
(Brian:242)

Citatet illustrerer, at der eksisterer nogle regler i fængslet, som de nyindsatte ikke er bekendte med. De indsatte skal således oplæres i både de formelle såvel som de uformelle regler, som eksisterer på afdelingen.

Ifølge Goffman vil personalet foretage den formelle indlæring af de indsatte, som Goffman belyste ved hjælp af begrebet *programming*. Programming kendetegner den proces, hvor den indsatte formes til, eller nærmere bestemt socialiseres til institutionslivet. Goffman nævnte eksempelvis indføring i institutionens reglement samt tildeling af en celle. Samtidig bliver den indsatte ved modtagelsen på institutionen frataget sine private genstande, og der igangsættes en nedbrydning af den indsattes personlighed (Goffman 1967:20-22). De informanter som jeg har talt med, fortæller ligeledes om programmeringen. Informanterne fortæller, at tildelingen af en celle varetages af personalet, men indlæringen af fængslets officielle reglement ofte er mangelfuld eller direkte ikke eksisterende (Kurt). De fortæller, at reglerne ofte varierer fra sted til sted og samtidig mangler de at få information fra personalet omkring reglerne i fængslet. Der eksisterer derfor en stor forvirring blandt de indsatte omkring reglerne (Basim:69). Det er problematisk, at reglerne i fængslet ikke er gennemskuelige for de indsatte. De bliver ofte flyttet rundt fra fængsel til fængsel gennem deres afsoningsforløb, og de er derfor nødsaget til at søge information omkring, hvilke regler der er gældende de forskellige steder. Denne manglende information forårsager, at de indsatte må overtræde regler for at få besked om regelsættet, hvilket David beskriver:

”Nej, du får at vide hvor du skal bo, så er det så det, nogle steder får man udleveret et stykke papir, hvor der står lidt grundlæggende regler på, men det er ikke ret mange steder du får det (...) det mangler generelt i alle fængsler information, det er som regel, når du overtræder reglen, så får du en bøde, og så finder du så ud af, nå det måtte jeg så ikke, eller de tager tingene, også fordi det er forskelligt fra fængsel til fængsel, mange steder må man ikke have tape for eksempel, det må man så godt her, så det skifter sådan meget, så det er ikke sådan ens regler i fængslerne.” (David:253-254)

Størstedelen af informanterne fortæller, at den primære indlæring af reglerne i fængslet videreformidles af de andre indsatte på afdelingen (Kurt:210). De nyindsatte skal derfor indlæres i reglementet, og inden de har en forståelse af dette, isolerer de sig ofte på cellen, og undgår kontakt med de andre indsatte på afdelingen (Allan:285). Tilbagetrækning fra de andre medindsatte kan betragtes som værende en måde, hvorpå den indsatte beskytter sig selv jf. 6.4 *Tilpasningslinjer*. Ved at isolere sig undgår den indsatte at overtræde nogle normer, som han endnu ikke er bekendt med. Derfor er det nødvendigt for førstegangsafsonere at holde lav profil, indtil de har fundet deres plads i hierarkiet (Martin:44). Allan fortæller om den dramatiserede forestilling om fængselslivet, som førstegangsafsonere har:

”(...) så kommer de (red. førstegangsafsonere) ind og spørger hvordan fungerer det her, hvem bestemmer her og, ”ja ja slap nu bare af altså, her er vi alle lige, og vi skal forsøge at få tingene til at gå på bedst mulig måde”, og det er man nødt til at forklare dem, og der sker altså ingenting, og folk de har jo helt vilde forestillinger om, når de kommer i fængsel, så kommer de ind for at skal have tæsk, det er ikke sådan det fungerer (...) men altså mange af de nye der, de er jo ét stort spørgsmålstegn, de sidder jo herinde du ved, de ligner kræftedeme nogle, der lige er faldet ned fra månen af, så sidder de der, ”vi ved ikke lige helt”, de tør dårlig nok at gå ud fra cellen (...) selvom man forsøger at være flink over for folk du ved, så kan man godt mærke på dem, at de er meget nervøse, der er man så nødt til lige ”ro på, der sker ingenting her, der er ikke nogen der slår på nogen her”, men det er folks forestillinger (...) der har folk en forkert forestilling om, hvordan det er at sidde i fængsel, det er ikke Amerika det her.” (Allan:87)

Allans beskrivelse af de nytilkomnes reaktion kan synliggøres gennem Donald Clemmers teoretiske bidrag til fængselsforskningen *The Prison Community*, hvor han belyste fængslets påvirkning af de indsatte. Clemmer pegede på, at flere af de nytilkomne føler sig opslugte af fængslet. Denne reaktion på fængslingen opstår af flere forskellige grunde. De nytilkomne føler sig opslugte af fængslet, fordi de bliver en lille brik i et stort puslespil. De bliver isoleret fra omverden, og samtidig er kontakten med fængselspersonalet og de andre indsatte præget af en upersonlig kontakt. De nytilkomne får således en følelse af at blive fremmedgjort og opslugt af fængselskulturen (Clemmer 1940:102).

Da de nytilkomne ikke kender til måden at færdes på i fængslet, er de nødsaget til at spørge andre indsatte for at få en forståelse af dette. De mere erfarne indsatte på afdelingen har således ansvaret for at lære de nye omkring forholdene på afdelingen jf. 6.2.3 *De betydningsfulde roller* (Kurt:202). Basims fortælling understøtter dette:

"(...) når der kommer nye på afdelingen (...) det er meget forskelligt, hvem der går derind, (...) den første indsatte på afdelingen, det er ham der går ind og fortæller den nye, prøv lige at hør her, på den her afdeling der har vi en regel, der hedder, vi vælter ikke rundt på de her piller osv., hvis der er nogle problemer og noget, jamen så ordner vi det indbyrdes osv. (...)." (Basim:64)

Ovenstående citat illustrerer, at allerede ved indsættelsen, påbegyndes de indsattes socialiseringsproces til fængslet. Førstegangsaftsonere bliver socialiseret ind i fængslet ved, at de andre indsatte oplyser dem omkring fængselstilværelsen, og gør dem opmærksomme på de formelle samt uformelle regler.

6.1.1.1 TILPASNING TIL FÆNGSELSKULTUREN

Efterhånden som de indsatte har opholdt sig i fængslet over en længere tidsperiode, begynder de at tilpasse sig fængselskulturen, som bliver deres hverdag (Brian:243, Martin:53). Fængslet bliver det sted, hvor de knytter deres identitet til, da de opholder sig der størstedelen af tiden, og samtidig svækkes deres tilknytning til det omgivende samfund:

"(...) når jeg var på orlov til at starte med, så var jeg jo glad, når jeg kom tilbage, så følte jeg mig hjemme ikke, mest fordi det var der jeg havde mine relationer til sidst, jeg havde mine relationer i fængslet, det var din omgangskreds, dem jeg kendte til hverdag ikke, og dem jeg ligesom kendte udenfor, de var ligesom begyndt at komme længere og længere væk ikke, så når jeg kom tilbage på min afdeling der søndag aften efter orlov, "arr hvad så", så var man helt glad, så var man hjemme igen på en eller anden måde ikke." (Brian:239)

Herved understreger Brian at fængslet blev et konstrueret hjem for ham. Flere af de andre informanter fortæller også, at de gennem fængselsaftsoningen bliver tilvænnet fængselskulturen:

"Jamen det frygtelige er jo, at man vænner sig til det, og lige så snart du træder lidt ved siden af, så bliver man jo mærkelig, altså her bliver dørene åbnet kl. tyve minutter over seks, og bare den bliver femogtyve minutter over seks, så tænker man, hvad sker der, altså." (David:255)

Basim fortæller om en episode under udgang, hvor han skal besøge sin familie. Gennem fængslet har han indlært, at indsatte skal banke på celledøren med fingrespidserne for at markere overfor de andre indsatte, at det ikke er en vagt. Denne adfærd tog han med sig ud:

"(...) men der fangede jeg mig selv i første orlov efter to år, der tager jeg hjem til min familie står ude foran opgangen står sådan (red. viser med fingrespidserne hvordan han bankede på døren) og der er ingen, der vil åbne, og sådan der blev jeg ved i fem-ti minutter, hvorfor fanden åbner de ikke, jeg kan da høre dem derinde, og så tænkte jeg bare, ej du er en idiot mand, så blev der ringet på." (Basim:72)

Gennem afsoningen har Basim altså indlært en ny vane for, hvordan han banker på døren. Denne adfærd var blevet så naturlig for ham, at han i første omgang ikke skænkede sin atypiske adfærd en tanke. Denne tilpasning til fængselskulturens normer, værdier og holdninger betegnede Clemmer som *prisonisering*. Prisoniseringen definerede han som: *"(...) the taking on in greater or less degree of the folkways, mores, customs, and general culture of the penitentiary"* (Clemmer 1940:299). Gennem undersøgelsen belyste Clemmer, hvordan de indsatte i fængslerne socialiseres til fangekulturen. Ovenstående citater illustrerer, at de (eks)indsatte er blevet indlært i de formelle såvel som uformelle regelsæt, hvilket tyder på en grad af prisonisering. Generelt viser datamaterialet dog, at de regelsæt som informanterne indlærer under afsoningsforløbet, ikke forbliver en permanent del af dem efter endt afsoningsforløb (David:267). Clemmer pointerede ligeledes, at der er en sammenhæng mellem prisonisering og kriminel orientering (Clemmer 1940:302). Indeværende speciale viser dog, at flere af informanterne forbinder fremtiden med mål, som følger de konventionelle i samfundet. Informanterne nævner forskellige ønsker i fremtiden såsom arbejde (Allan:94), rejse (Kurt:217), uddannelse, stifte familie (Basim:79), åbne hundeskole (Malthe:112) og David giver følgende beskrivelse af sine forventninger til fremtiden:

"Altså, i hvert fald alle de ting, som jeg ikke har kunnet i alle de år, altså for eksempel går en tur i skoven, eller tage ud til stranden, altså det er egentlig ikke de der vilde drømme, det er mere det der dagligdagsting du ikke har kunnet i alle de år, du kan tage ud og spise på en restaurant eller bare tage ned til en pølsevogn, altså det er alle de der ting, som man ikke rigtig sætter pris på, før man kommer ind, som man ikke tænker på, dem tænker man så over, når man mister dem jo, så det er egentlig de ting, som jeg vil ud og."
(David:267-268)

Ovenstående dokumenterer, at størstedelen af informanterne efterstræber de konventionelle mål i samfundet. I modsætning hertil er Martin, som ønsker at fortsætte sin kriminelle karriere (Martin:49). Dog pointerede Clemmer, at alle indsatte til en vis grad vil gennemgå en form for prisonisering, også selvom den indsatte forsøger at isolere sig fra de resterende indsatte. Dette betegnede han som *the universal factors of prisonization*. Endvidere mente Clemmer, at der er mange forskellige faktorer, der har en indvirkning på graden af prisonisering. Det er blandt andet de indsattes personlige karakteristika, relationer til personer uden for fængslet både før og efter fængslingen og i hvilken grad de indsatte accepterer fængslets normer og værdier (Clemmer 1940:298-301). Der er således mange forskellige faktorer, som skal tages i betragtning, for at vurdere hvorvidt en person har gennemgået en prisonisering. Ifølge Clemmer er det derfor vanskeligt at give en generel beskrivelse af prisoniseringsprocessen, da den varierer fra person til person. Generelt må prisoniseringen dog fortolkes som værende mindre fremherskende i de åbne fængsler,

da de indsatte har større mulighed for at vedligeholde kontakten til omgangskredsen uden for fængslet (Clemmer 1940:300-302).

6.1.2 EN KRITISK VINKEL PÅ FÆNGSELSSYSTEMET

Fængselssystemet møder kritik af informanterne. De beskriver, at de har mødt et yderst tungt og langsommeligt system, hvilket gør det både uoverskueligt og vanskeligt for de indsatte at benytte fængslets resocialiserende tiltag:

"Det er meget bureaukratisk tungt system, du skal søge om alting, og du skal søge om dit og dat hele tiden ikke, og det tager en krig altså, du bliver ikke taget alvorligt, det er også det, der er problemet ikke, det er altså, du vil gerne have, at der skal ske noget, men du er bare et nummer (...)." (Brian:234)

Selvom den indsatte her beskriver, hvordan han forsøger at ændre på sin situation i fængslet, føler han, at han bliver mødt med modstand fra systemet. Dette gør det svært for den enkelte indsatte at udvikle sig og dermed forbedre sine muligheder for en vellykket integrering i samfundet efter endt afsoning. David påpeger: *"(...) kunne du tænke dig en uddannelse, du skal virkelig kæmpe for at få lov til det, og du skal også selv betale den."*(David:26). Fra et personaleperspektiv bliver dette ligeledes bekræftet:

"Ja altså, jeg har arbejdet lidt omkring det der, da jeg arbejdede i åbent fængsel, og der er rigtig gode muligheder for de indsatte, hvis de ved hvad for nogle kontakter, de skal trykke på, så er der faktisk rigtig gode muligheder for uddannelse for kognitive adfærdsterapier og misbrugsbehandling og alt sådan noget, og der er jo en kæmpe pallet i kriminalforsorgen for alt det der (...). Mange af tingene det kræver, at de ligesom også selv er inde over det, fordi jo der er ildsjæle i kriminalforsorgen, det skal der også være plads til, men vi har ikke uanede ressourcer." (Christoffer:277)

Nogle af informanterne har benyttet sig af fængslets muligheder, men hvorvidt dette skyldes, at der er tale om ressourcestærke indsatte, som ovenstående citat beskriver, er uvist. Er dette tilfældet, er det dog paradoksalt, at et af formålene med fængslet er, at resocialisere de indsatte og forbedre deres chancer for en kriminalitetsfri tilværelse men samtidig er fængselssystemet en begrænsning herfor, da det kun er de ressourcestærke, der kan overskue det (Nielsen 2006:115). Det skal dog understreges, at der selvfølgelig også er indsatte, som ikke ønsker at forbedre deres situation gennem afsoningsforløbet, men blot ønsker at få afsoningen overstået (Martin:35, Armin:11).

Endvidere oplever de indsatte, at "goderne" i fængslet kan være forbundet med magtanvendelse i forhold til personalet, da de kan udnytte disse. Dette sker ved, at fængslet fratager de indsatte retten til goderne, hvis ikke de indsatte følger fængslets regelsæt. Denne tilgang til belønning og straf betegnede Goffman som et *system af privilegier*, da belønningen netop består af forskellige privilegier. Privilegierne udgør ikke særlige goder, som vi kender det uden for institutionen, tværtimod er privilegierne en måde hvorpå, de indsatte undgår afsavn, der under normale forhold er rent basale, altså goder som uden for institutionen betragtes som selvfølgelige (Goffman 1967:42-44). Kurt fortæller, at personalet ofte straffer ulydige indsatte med selvstudier ved at fratage dem studiet (Kurt:208). Herved har personalet den ultimative magt

i forhold til de muligheder, som de indsatte har til rådighed. Der eksisterer således en form for belønning og straf på den totale institution. I systemet af privilegier indgår ligeledes en belønning eller straf på baggrund af den indsatte opførsel, der kan føre til en forlængelse eller fratage den indsatte muligheden for at få forkortet længden på afsoningen (Kurt:161, Basim:70). Systemet anvendes ligeledes til at flytte den indsatte fra et arbejds- eller opholdssted til et andet afhængig af karakteren af den indsatte opførsel, der bestemmer, hvorvidt der er tale om en afstraffelse eller en belønning (Goffman 1967:42-44). Gennem dette system bliver den indsatte frataget sin medindflydelse, og det er op til systemet at vurdere, hvorvidt den enkelte skal straffes eller belønnes ud fra en given adfærd. Privilegiesystemet er således en måde, hvorpå fængslet kan kontrollere og tilrette de indsatte adfærd jf. 8.1 *Magtspillet*.

Udover ovenstående kritik af fængselssystemet er flere af informanterne ligeledes kritiske over for de arbejds- og uddannelsesmuligheder, som der tilbydes i fængslet. De muligheder for arbejde som de indsatte kan varetage i fængslet, er ofte rutinepræget og formålsløs. Brian beskriver blandt andet celloarbejdet, som ofte består af små samleopgaver. Det er arbejde uden store udfordringer og til en minimumsløn, men fordelene ved arbejdet er, at de indsatte får mulighed for socialt samvær (Brian:226). Martin opfatter arbejdet som "slavearbejde", og har derfor valgt arbejdet fra. Han begrundet det ud fra den lave timeløn på ca. 9,5 kr. i timen (Martin:36). Kurt fortæller, at uddannelsen og arbejdet i fængslet ikke har nogen værdi, da de ikke tilbydes opkvalificerende arbejde, der har indflydelse på længere sigt. De indsatte savner således indhold i beskæftigelsesmulighederne:

"(...) men der er noget negativt alligevel, det er arbejdet, det føles som sådan noget ligegyldigt (...) arbejde altså hvis man kunne få noget mere, nogle flere uddannelsesmuligheder, nu Claus Meyer der han lavede det der projekt med kokkene, som der er allerede to-tre stykker, der er kommet i lære som kokke, de kommer sgu ikke tilbage, fordi nu får de noget at se til, og de får sig et arbejde og det skulle de have noget mere af inde i fængslerne, sige nå men okay, du er på vej ud, du skal måske ud om år eller et eller andet, vi starter dig sgu op her i lære som smed eller et eller andet få en håndværksmæssig uddannelse, så kan de altid få arbejde, når de har en svendeprøve." (Kurt:208)

Dette bliver bekræftet gennem Goffmans undersøgelse, som påpeger, at fængselsarbejdet ofte er meningsløst (Goffman 1967:16-17). Kurt fortæller endvidere, at uddannelserne i fængslets er nytteløse, fordi fængslet ikke tilbyder den enkelte tilstrækkelige nok fag til at kunne færdiggøre uddannelsen (Kurt:208). Der er dog alligevel nogle af informanterne, som har benyttet mulighederne jf. 6.2.3 *De betydningsfulde roller*. Endvidere er uddannelsesmulighederne ofte på et lavt niveau og samtidig er det svært for de indsatte, at få adgang til dem (Kriminalforsorgen.dk/Koudahl). Grundet de begrænsede udviklingsmuligheder, kan de indsatte opleve, at deres liv står stille under afsoningen og de derved ikke udvikles mentalt jf. 7 *Hverdagsliv*. Arbejdet i fængslet kan betegnes som tidsfordriv frem for meningsfulde aktiviteter, der kan forbedre de indsatte muligheder efter endt løsladelse.

6.2 ROLLER – De tabte, tilskrevne og opnåede

Tilværelsen på den totale institution er ligeledes kendetegnet af, at informanterne oplever en ændring i forhold til deres tidligere roller samt de opnåede og tilskrevne roller under afsoningsforløbet.

6.2.1 TAB AF GAMLE ROLLER

Ifølge Goffman vil den indsatte i starten af opholdet forsøge at klamre sig til den person, som han var inden opholdet, men med tiden vil han opgive dette og i stedet begynde at vise interesse for fængselssamfundets normer. Det bliver således vanskeligt for den indsatte at opretholde sit selv billede, da han fratages personlighedsstøttende funktioner. Han indgår nu i en kategori, der består af personer med samme institutionelle status, som han selv er blevet pådraget (Goffman 1967:110-111). Den indsatte ændrer således sin måde at opfatte sin egen personlighed på (Goffman 1967:126). Denne rolleberøvelse igangsættes straks efter anholdelsen, hvor den indsattes kontakt til omverden ophører. Dette betegner Goffman som *rolleberøvelse*, da fængslingen herved bryder med den indsattes tilværelse og dermed frarøver den indsatte sine tidligere roller (Goffman 1967:19-20). Blandt informanterne er det især denne del af frihedsberøvelsen, som de har svært ved at acceptere. De har svært ved at håndtere det tab til familien, som fængslingen medfører og den rolleberøvelse dette tab indebærer. Der er flere årsager til, at opretholdelsen af kontakt til familien besværliggøres for de indsatte, eksempelvis er de underlagt besøgs- og brevkontrol (Omar:135):

”Det er meget svært, altså for eksempel lukket der må du ringe til fem numre, som skal være godkendte og du skal stå i en telefon ude midt på gangen og snakke med dine pårørende, det fremmer jo ikke ligefrem dit netværk, og du skal skrive brev, altså der er jo ingen mennesker udenfor, der skriver et brev mere efterhånden, men det skal man stadigvæk herinde, man må ikke have e-mail (...).” (David:260)

Udover kontrollen som medvirker til reducere af kontakten med omgangskredsen, bliver de indsatte ofte placeret i fængsler, som ligger langt væk fra familien, hvilket gør det svært for familien at besøge dem. Dette var tilfældet for Kurt, hvor der gik længe, før han fik lov til at afsone i et fængsel tæt på sin familie:

”Selvom jeg havde søgt om at komme til Vridsløse, fordi det var tættest på hele min familie, der bor i København, men det er ligesom om, kriminalforsorgen de helst vil have, at man kommer så langt væk fra alle sine bekendte som muligt, selvom de siger, de går efter nærhedsprincippet, men det gør de absolut ikke (...).” (Kurt:199)

Dermed får informanterne frataget deres tidligere roller, som eksempelvis forælderrollen. Når de indsatte fratages kontakten til omverden, kan det forstærke deres rolle som afvigere. Det negative stigma som afviger, der bliver pålagt de indsatte, kan udvikle sig til at blive de indsattes *master status* (McIntyre 2008:185-189). De andre former for statusser som de indsatte også bærer på, bliver således reduceret, og i stedet bliver deres rolle som kriminel den altdominerende status, som overskygger andre statusser, som den enkelte måtte være indehaver af. Dette medfører, at de personer som de indsatte møder, bedømmer

de indsatte ud fra deres master status (McIntyre 2008:124). Dette har Armin (Armin:22) og Basim oplevet. Basim fortæller om en løsladelse, hvor omgivelserne fik kendskab til hans kriminelle fortid:

"Jeg tror det svære ved det, det var ikke så meget det med at komme ud, det var mere at skolelæren, han dummede sig jo, han fik lige nævnt over for alle sammen, at man skulle lige tage hensyn til mig, for nu havde jeg jo siddet inden i så og så lang tid, og man skulle give mig en chance, det burde han jo egentlig ikke have nævnt, så der skulle jeg lige pludselig til at forklare, men der var så nogle af pigerne, der var helt vilde med det, det var så, på det tidspunkt var det godt nok, men det var selvfølgelig også nederen ikke."
(Basim:57)

I ovenstående citat blev Basim konfronteret med sin master status som kriminel, hvilket er med til at fastholde ham i denne rolle. For størstedelen af de indsatte vil de nævnte krænkelser derfor medføre en belastning af deres personlighed. Den rolleberøvelse som de indsatte bliver udsat for under afsoningen, kan få store konsekvenser efter løsladelse, da det kan være vanskeligt på ny at tilegne sig de tabte roller. Rolleberøvelsen kan således føre til et permanent tab for den enkelte (Goffman 1967:19-20). Udover de roller som de indsatte mister under afsoningsforløbet, bliver de ligeledes tilskrevet nye roller.

6.2.2 ROLLEN SOM KRIMINEL

De indsatte bliver som ovenstående afsnit illustrerer tilskrevet en rolle som kriminel, men selvom alle informanterne har udført en kriminel handling, er der flere af dem, som ikke ønsker at blive sammenlignet med kriminelle. De tager således afstand fra den rolle, som fængslet pålægger dem (Kurt:197-198):

"(...) altså, jeg har aldrig været kriminel på den måde, jeg er mere den der voldsmand (...) men man er jo ikke kriminel på den måde, man har lavet penge eller noget, jeg har jo ikke tjent penge på det, så der er forskellige kategorier, for den tankegang man har ikke, min tankegang er jo meget sådan normal human, det er jo ikke sådan noget, nu skal jeg lave penge, når jeg kommer ud og så skal jeg i gang med at sælge nogle stoffer igen, jeg har aldrig tænkt sådan, som mig selv som kriminel, jeg har bare været en lidt afstumpet person (...)." (Brian:238-239)

"Fordi jeg er ikke kriminel, jeg vil ikke være kriminel, hvis jeg måske var det, og jeg også var ligeglad med mit liv, så kunne min tid bare være gået pisse hurtigt, men jeg er ikke sådan der, jeg prøver ligesom og undgå alt det, fordi jeg elsker mit liv, den jeg var dengang, jeg var i mit land, og jeg vil gerne arbejde videre og sådan, så det er svært." (Omar:149)

De (eks)indsatte viser gennem deres afstandstagen til rollen som kriminel, at de ikke vil udfylde de forventninger og forpligtelser, som de tildeler denne rolle. Udtalelserne kan således være en måde, hvorpå de (eks)indsatte beviser over for sig selv og omgangskredsen, at de ikke har til hensigt at begå kriminalitet igen, hvilket flere ligeledes tilkendegiver i interviewene jf. 6.1.1.1 *Tilpasnings til fængselskulturen*. Ovenstående udtalelser indikerer, at informanterne har reflekteret over den rolle, som de er blevet tilskrevet efter deres indsættelse i fængslet. Afstandstagen fra den tilskrevne rolle som kriminel kan forstås ud fra Goffmans teoretiske perspektiv. Goffman betonedes som tidligere skrevet, at den indsatte på institutionen bliver udsat for forskellige former for personlighedskrænkelser herunder den ovenfor nævnte rolleberøvelse, hvor kontakten til omgangskredsen uden for fængslet svækkes. I denne forbindelse svækkes

den indsattes tidligere identitet, og han kan ikke længere opretholde de roller, som han havde før indsættelsen (Goffman 1967:19-20). Informanternes afstandstagen fra rollen som kriminel, kan derved skyldes, at informanterne oplever, at deres tidligere roller i endnu højere grad bliver truet, når de bliver tilskrevet rollen som kriminel. Denne rolle bliver den altdominerende, og der kan derfor opstå en rollekonflikt, hvis denne ikke stemmer overens med de andre roller, som den enkelte besidder.

6.2.3 DE BETYDNINGSFULDE ROLLER

De indsatte kan også tilegne sig nye roller under afsoningen, som de værdsætter. Her har halvdelen af informanterne nævnt deres rolle på arbejdspladsen som betydningsfuld. Kurt havde under sin afsoning et job i skrædderiet, hvor han varetog jobbet som skærer. Et job som han var utrolig glad for og som blev gengældt af personalet på arbejdspladsen:

"(...) så de (red. personalet) var også mægtig glade for mig deroppe, og da jeg så gik på () så skulle jeg jo ikke være der mere, det var de lidt kede af (...)." (Kurt:202)

Gennem sin rolle på arbejdspladsen oplevede Kurt således, at hans arbejde blev anerkendt af personalet. Arbejdsfunktionen kan således opleves som en succes for den indsatte på trods af, at arbejdet ofte kritiseres for at have manglende indhold (Kurt:208). Allan og Brian har begge fungeret som gangmand. Dette job beskriver Brian: *"som det bedste arbejde i hele fængslet på det tidspunkt"* (Brian:241). Brian kunne godt lide jobbet, da det gav ham muligheden for at have tid alene på afdelingen inden de andre vendte tilbage efter endt arbejdsdag. Dette bliver ligeledes bekræftet af Omar, som også har arbejdet som gangmand (Omar:137). Udover sit job som gangmand er Allan også talsmand for sin afdeling. Allan beskriver hvordan rollen som talsmand også medfører nogle forventninger:

"(...) når man påtager sig sådan en tjans som at være talsmand, så er man nødt til at være åben og imødekommende hele tiden, det er ikke noget med det der, det kan jeg sgu ikke hjælpe dig med altså, der er man nødt til at sætte sig ind i sagen altså, derfor kender man reglerne ind og ud, ellers så er man ikke talsmand." (Allan:89)

Citater tydeliggør, at Allan gennem sin rolle som talsmand får et ansvar, som ellers bliver frtaget de indsatte under afsoningsforløbet. Nogle af informanterne varetager rollen som studerende, dette er tilfældet for henholdsvis Omar og David, som begge har benyttet sig af uddannelsesmulighederne i fængslet (David:256, Omar:131). Herigennem får de muligheden for at gøre noget aktivt i forhold til deres situation, og samtidig kan de under afsoningen forbedre deres kvalifikationer til efter løsladelsen. Endvidere kan de indsattes alder og erfaring have en betydning for deres rolle i fængslet. Ofte indtager de ældre og mere erfarne indsatte på afdelingen en vejledende rolle over for de yngre og fungerer således som rollemodel jf. 6.1.1 *Indlæring af regelsættet i fængslet*.

Basim er fællestalsmand i fængslet, hvilket er den overordnede talsmand for alle indsatte i fængslet. Fællestalsmanden har således mulighed for at varetage de indsattes interesser ved forhandlinger med fængslets personale. Basim værdsætter sin funktion, og det giver ham en tilfredsstillelse, når han får

medhold i klagerne henvendt til fængslets personale (Basim:76-77). Gennem sit arbejde har Basim mulighed for at tilegne sig forskellige goder og få adgang til nogle ellers lukkede områder. Han har blandt andet fået tildelt et kontor og en computer og samtidig fået muligheden for at besøge de andre afdelinger i fængslet (Basim:70). Dette relaterer til Goffmans begreb *sekundære tilpasningsformer*:

"I totale institutioner vil der altså eksistere et system af, hvad man kunne kalde sekundære tilpasningsformer – det vil sige adfærd, som ikke direkte udfordrer personalet, men gør det muligt for klienterne at skaffe sig forbudte goder eller at skaffe sig tilladte goder ved forbudte metoder." (Goffman 1967:46)

I dette tilfælde er de anskaffede goder dog ikke forbudte men en del af jobfunktionen. Dog kan jobbet, og de muligheder der medfølger, forstås gennem en modifikation af Goffmans begreb til indeværende speciale. Fælles for de nævnte roller er, at de giver den enkelte mulighed for at komme ud af rollen som passiv iagttager i egen situation, da den indsatte får chancen for at få medindflydelse. Rollerne giver informanterne adgang til, at blive aktive medspiller i deres situation. Goffman beskrev, at de indsatte kan opretholde en vis kontrol og medbestemmelse ved at benytte sig af sekundære tilpasningsformer (Goffman 1967:46-47). Selvom der her ikke er direkte tale om sekundære tilpasningsformer er rollerne en måde hvorpå informanterne, kan opnå større medindflydelse, hvorfor rollerne får samme udbytte som tilfældet ved brug af de sekundære tilpasningsformer. I de empiriske fund er der dog også eksempler på adfærd, der direkte kan betegnes som sekundære tilpasningsformer. Det viser sig, når de indsatte indbyrdes forhandler med stoffer, parfumer og andre sager, hvilket ikke er tilladt i fængslet (Basim:78). Herved kan de indsatte anskaffe sig forskellige goder. Ved anvendelsen af sekundære tilpasningsformer har den enkelte mulighed for at omgå institutionens forventninger til ham, fordi han derigennem kan tage afstand fra den rolle, forventet adfærd samt den personlighed som institutionen har tillagt ham (Goffman 1967:139). Brugen af sekundære tilpasningsformer giver således den indsatte en tilfredsstillelse og forsikrer den indsatte om, at han stadig har en vis personlig kontrol (Goffman 1967:146,231).

6.4 TILPASNINGSLINJER – En måde at mestre tilværelsen på

Efter ovenstående analyse er det blevet omtalt, hvordan institutionen på forskellig vis påvirker de indsatte, og hvilke processer og vilkår de er underlagt. Ifølge Goffman kan den indsatte imødegå institutionens vilkår ved benyttelse af personlige *tilpasningslinjer* på forskellige stadier af den moralske karriere (Goffman 1967:51). De indsatte forfølger de forskellige tilpasningslinjer for at kunne håndtere tilværelsen på institutionen (Goffman 1967:54). Nogle af tilpasningslinjerne kan også betragtes som en modmagt fra de indsatte (Jacobsen og Kristiansen 2002:124). De fire tilpasningslinjer er følgende:

- 1) Trækker sig ind i sig selv
- 2) Uforsonlig holdning
- 3) Kolonisering
- 4) Omvendelsen

Ad.1) I denne tilpasningslinje trækker den indsatte sig ind i sig selv, og undgår at indgå i en interaktion med andre på institutionen. Denne er især gældende for Omar, som undgår kontakt med de andre indsatte på afdelingen. Omar har kun den kontakt med de andre, som er nødvendig for at få hverdagen til at fungere (Omar). Generelt har denne tilpasningslinje ikke været særlig udpræget i de empiriske fund, men som de ovenstående afsnit illustrerer, er tilbagetræningen fra de resterende indsatte ofte særlig fremtrædende i den første del af afsoningsperioden. (Goffman 1967:51). Det må vurderes, at personer som følger denne tilpasningslinje, har mindre risiko for at bliver prisoniseret, da de kun har en yderst begrænset kontakt med de andre indsatte.

Ad.2) Martins tilpasningslinje kan betegnes som *uforsømlig holdning*, som indebærer, at den indsatte bevidst modarbejder personalet, og ikke ønsker at samarbejde. Martin er negativ indstillet overfor fængselssystemet. Dog kommer Martin ikke i direkte kontakt med personalet, men forsøger i stedet at undgå kontakt med dem (Martin). Ifølge Goffman er denne tilpasningslinje ofte midlertidig, og gør sig særligt gældende i opstartsfasen. Dette har dog ikke været tilfældet i Martins situation, hvor tilpasningslinjen har præget hele hans afsoningsforløb. Denne tilpasningslinje genfindes ligeledes i Malthes, Armin og Brians relation til personalet. (Goffman 1967:51). Denne tilpasningslinje kan fortolkes som en form for modmagt.

Ad.3) Den tredje tilpasningslinje omhandler den indsatte opbygning af en tilfreds tilværelse på institutionen, og betegnes *kolonisering*. Den indsatte benytter sig af forskellige erstatningsgoder fra den omverden, som den indsatte er adskilt fra. Denne tilpasningslinje har været gældende for Basim, som har dekoreret afdelingen og sin celle med henblik på at skabe en hyggelig atmosfære (Basim). Ved benyttelse af denne tilpasningslinje, kan den indsatte holde fast i nogle elementer fra sin tilværelse udenfor institutionen. Erstatningen medvirker til, at den indsatte skabe en hverdag som minder om hverdagen uden for fængslet. Dette er ligeledes tilfældet for de indsatte, som holder fast i den samme strukturering af hverdagen, som de havde inden afsoningen. Ved denne tilpasningslinje forsøger den enkelte at få det bedste ud af afsoningsforløbet ved at tilpasse sig institutionens tilværelse. (Goffman 1967:51-52). I dette tilfælde kan der også være tale om udøvelse af modmagt.

Ad.4) Den sidste tilpasningslinje, *omvendelsen*, kan betragtes som den nemme fange, der forsøger at udleve rollen som den perfekte indsatte. Kurt har i høj grad anvendt denne tilpasningslinje. Han har fået en udbytterig afsoning og har altid haft nemt ved at snakke med de andre indsatte såvel som personalet. Han fortæller også, at en personaleansat har beskrevet ham som mønsterindsat (Kurt). Denne tilpasningslinje gør sig også gældende i Allans fortælling, der bærer præg af hans forholdsvis gode forhold til personalet (Allan). Ved denne tilpasningslinje er der størst risiko for, at den indsatte mister sig selv i forløbet. Det er ligeledes en tilpasningslinje, der afstedkommer færrest konflikter, da den indsatte tilpasser sig fængslets ønsker. (Goffman 1967:52-53)

Tilpasningslinjerne kan give et indblik i de enkeltes håndtering af fængslet. Nogle tilpasningslinjer vidner om, at den enkelte indsatte i højere grad er tilpasset fængslet som ved omvendelsen. Ved denne er der større risiko for, at den indsatte mister sig selv og opsluges af tilværelsen i institutionen. Ved andre af tilpasningslinjerne kan de indsatte opretholde en vis personlig kontrol. Ofte vil de indsatte dog ikke følge én tilpasningslinje men i stedet anvende en kombination af de forskellige tilpasningsformer (Goffman 1967:51-53). For eksempel kan nogle indsatte anvende forskellige tilpasningslinjer afhængig af, hvilket institution de befinder sig på. I det empiriske materiale fremgår det, at informanternes håndteringer i højere grad svarer overens med nogle tilpasningslinjer frem for andre.

Én af de personer, som adskiller sig væsentligt i forhold til de opstillede tilpasningslinjer er David. David er langtidsfange, og har tilbragt adskillige år i fængslet. På trods af dette er han stadig bevidst om påvirkningen fra fængselskulturen, og han forsøger derfor at leve livet uden for fængslet. For at indramme denne form for tilpasningslinje vil jeg udvide de beskrevne ovenfor. Denne form for tilpasning vil jeg betegne som *fastholdelse*, da David forsøger at holde fast i tilværelsen i det omgivende samfund:

"(...) når man har telefon, så snakker jeg jo i telefon det meste af dagen med folk udenfor, så jeg lever mere udenfor end herinde, selvom jeg bare lige fysisk er herinde." (David:263)

Ved benyttelse af denne tilpasningslinje, er det muligt for David at fastholde sig til tilværelsen i det omgivende samfund. Samtidig med fastholdelsen til omverden har David kun en lille tilknytning til tilværelsen i fængslet. Der er ligeledes andre informanter, hvor denne tilpasningslinje anvendes, blandt andet ved de informanter, som forsøger at opretholde kontakten til omgangskredsen eller informanter som lever fra udgang til udgang (Armin:14). Denne tilpasning til fængselstilværelsen er særlig gældende i slutningen af afsoningsforløbet, hvor den indsatte i højere grad kobles på tilværelsen uden for fængslet eksempelvis ved regelmæssige udgange. Denne form for tilpasning vil være vanskelig at udføre i et lukket fængsel, hvor mulighederne for kontakt til omverden er skærpet væsentligt i forhold til mulighederne i et åbent fængsel. Endvidere har David større mulighed for at følge denne tilpasningslinje på baggrund af sit uddannelsesforløb i fængslet, som giver ham adgang til internettet.

Tilpasningsformerne er en måde hvorpå de indsatte kan håndtere spændingen mellem tilværelsen i fængslet og det omgivende samfund (Goffman 1967:54). Nogle af informanterne vedlægger dog ikke fængslet en særlig stor betydning. For dem er fængslet blevet en normalitet, fordi de har tilbragt store dele af deres liv bag tremmerne eller på sikrede institutioner (Basim, Martin, Malthe). Goffman fremhævede, at nogle indsatte kan stamme fra en tilværelse uden for murene, der har forårsaget, at institutionen har en mindre indvirkning på dem. Det kan for eksempel være indsatte, der er vokset op på børnehjem eller på anden måde har tilbragt store dele af deres liv i institutioner. Dette medfører ifølge Goffman, at den indsatte ikke lader sig påvirke af institutionen, hvorfor der ikke er behov for at benytte en tilpasningslinje. De tilpasningslinjer som de har benyttet gennem deres liv, er således blevet en vane (Goffman 1967:54). Dette har også været tilfældet for nogle af informanterne i indeværende undersøgelse, dog har de stadig i

en vis grad benyttet sig af en tilpasningslinje på trods af, at fængslet er blevet en normalitet jf. 6.1 *Mødet med fængslet*.

6.5 OPSAMLING

Gennem temaet *Den totale institution* er der givet et indblik i, hvilken tilværelse de indsatte er underlagt i fængslet. For de fleste indsatte er indsættelsen kendetegnet af et brud med hverdagens selvfølgeligheder, hvor især førstegangsfangerne kan føle sig opslugte af fængselskulturen.

Ved indsættelsen påbegyndes socialiseringsprocessen til fængselskulturen. Efterhånden tilpasser de indsatte sig fængselskulturen, og tilknytningen til fængslet forøges samtidig med, at kontakten til omverdenen svækkes. Det er dog vanskeligt at vurdere, om informanterne i indeværende undersøgelse er blevet prisoniseret, men for nogle af informanterne fungerer deres liv bedre inde bag murene end i det omgivende samfund, hvilket er et tegn på prisonisering. For andre af informanterne er der tendenser på prisonisering, men samtidig afviser de fængslets påvirkning som havende en permanent karakter og følger målene i det konventionelle samfund.

Gennem kapitlet er det blevet belyst, at informanterne både har positive og negative fortællinger omkring deres oplevelse med fængselstilværelsen. Fortællinger har dog overvejende været præget af en negativ fremstilling. Fængselskulturen medvirker til en direkte ressourcenedsættelse hos de indsatte. De bliver frataget deres selvbestemmelsesret og handlefrihed, og samtidig besværliggør systemets uigennemsigtighed muligheden for, at de indsatte kan forbedre deres vilkår. Arbejdsmulighederne i fængslet har ofte et meningsløst indhold, da der ikke fokuseres på udvikling. Arbejdet får nærmere bestemt karakter af disciplinering og opholdssted, frem for tiltag der kan forbedre de indsattes muligheder efter endt løsladelse. Nogle af informanterne benytter fængslet som et frirum, eller på anden vis finder de positive sider af fængslet. Grundet fængslingen viste ovenstående analyse, at de indsatte bliver udsat for forskellige krænkelse. Deres tidligere roller bliver truet, og samtidig bliver de pådraget en master status som kriminel. Dog viser kapitlet ligeledes, at de indsatte har mulighed for at genoprette nogle af de mistede roller ved at tilegne sig nye. Endvidere giver tilpasningslinjerne et indtryk af, hvordan informanterne håndterer tilværelsen på institutionen.

KAPITEL 7 - HVERDAGSLIV

"Det er en verden, hvis indhold vi ikke reflekterer over, men tager for givet og ikke stiller spørgsmålstejn ved." (Jacobsen og Kristiansen 2005:12)

Da jeg talte med informanterne, oplevede jeg, at de til tider havde vanskeligt ved at give uddybende fortællinger om tilværelsen i fængslet, hvilket undrede mig, da de må have de bedste forudsætninger for at fortælle om denne. For eksempel svarede Martin følgende, da jeg spurgte ham omkring livet i fængslet:

"Men jeg ved sgu ikke, hvad jeg skal fortælle om det faktisk, der er jo ikke ret meget i livet i et fængsel, der sker ikke særlig meget." (Martin:46)

Efterhånden som jeg gennemførte flere interviews, stod det klart, at de manglende beskrivelser omkring tilværelsen i fængslet skyldes, at afsoningen for nogle af de indsatte er blevet hverdag. Da hverdagen netop udgøres af daglige selvfølgeligheder, er det ganske naturligt, at det er svært at sætte ord på. Gennem nedenstående citat har Bech-Jørgensens pointeret, at det kan være svært, at beskrive hverdagens selvfølgeligheder:

"Men selvom det er muligt, kan det være temmelig svært at tale om sådanne selvfølgeligheder. Et er, at de opleves, - noget andet er, at det kan være svært at udtrykke dem, fordi de ikke kan beskrives sprogligt. Der kan ganske enkelt mangle ord for dem." (Bech-Jørgensen 1994:149)

Jeg måtte indse, at fængslet var blevet hverdag for flere af informanterne, hvilket gav en forståelse af, hvorfor det var svært for informanterne at fortælle om hverdagen i fængslet. Hverdagslivet i fængslet er således blevet en naturlig del af deres liv, og de indsatte vedlægger den derfor ikke en særlig stor betydning. Hermed ikke sagt, at de indsatte er uberørte af fængslet jf. *6 Den totale institution*, men jo større en del af deres liv de tilbringer i fængslet, jo mere bliver hverdagens gøremål og kulturen i fængslet en indlejret del af deres virkelighed. Gradvis bliver fængselsafsoningen en del af de indsattes hverdag og dermed en selvfølgelighed. Hverdag er dog et noget diffust begreb - for hvad er hverdagen egentlig? For at indkredse hverdagsperspektivet har jeg valgt at anvende Bech-Jørgensens analyse i *Når hver dag bliver hver dag*. Ud fra hendes definition og analyse af hverdagslivet, er det muligt at arbejde videre med hverdagslivet i fængslet. Bech-Jørgensen beskriver hverdagslivet på følgende måde:

"Hverdagslivet er det liv, vi lever, opretholder og fornyer, genskaber og omskaber hver dag." (Bech-Jørgensen 1994:17)

Bech-Jørgensen pointerer, at der ikke findes et sociologisk svar på, hvad hverdagslivet er (Bech-Jørgensen 1994:150). Hverdagslivet er dog stadig vigtigt at få indfanget i nærværende speciale, da det netop er ud fra informanternes oplevelse af hverdagslivet i fængslet, at undersøgelsens problemstilling udspiller sig. Bech-Jørgensen pointerer dog, at det ikke er muligt at undersøge hverdagslivet sociologisk, i stedet er det muligt

at undersøge rammerne for hverdagslivet, nemlig hverdagslivets betingelser samt håndteringen heraf (Bech-Jørgensen 2006:17), hvilket bliver udført i alle de analytiske kapitler i indeværende speciale. I dette tema udføres således en analyse af hverdagslivet ud fra et tidsperspektiv.

En grundlæggende betingelse for hverdagslivet er ifølge Bech-Jørgensen *selvfølgelighedens symbolske orden*. Hun beskriver, at selvfølgelighedens symbolske orden indebærer: "(...) at vi ikke behøver at være opmærksomme på og fortolke hver eneste fænomen i omverdenen, hver eneste bevægelse og hvert eneste skridt vi tager" (Bech-Jørgensen 1994:148) med andre ord gør den symbolske orden os i stand til ikke at reflektere over hverdagssituationer, hvor vi i stedet, uden yderligere omtanke, gør brug af vores erfaringer. Der er således tale om, at de indsatte gennem socialiseringsprocessen til fængslet har dannet en symbolsk orden i forhold til hverdagen i fængslet, som netop gør dem i stand til at agerer heri, uden det kræver yderligere refleksion. I afsnittet *Den totale institution* så vi, hvordan den symbolske orden var fraværende i den første tid, men efterhånden blev den symbolske orden en del af hverdagen i fængslet. Selvom den symbolske orden er en betingelse for hverdagslivet, er den ikke identisk hermed, da hverdagslivet blandt andet også er uforudsigeligt og kaotisk (Bech-Jørgensen 1994:142), hvilket det forrige afsnit ligeledes vidner om. Ifølge Bech-Jørgensen skal selvfølgeligheden opfattes ud fra den symbolske orden, som netop kan betragtes som den grundlæggende, men ikke eneste, betingelse for hverdagslivet (Bech-Jørgensen 1994:170).

I den symbolske orden af selvfølgeligheder vil der ifølge Bech-Jørgensen løbende opstå *forskydninger*, *skred* eller *brud* (Bech-Jørgensen 1994:178). Disse tre forandringstyper opstår i forbindelse med forandringer i hverdagslivets betingelser, hvilket er særlig relevant for indeværende speciale, da informanterne oplever omfattende forandringer i hverdagen og dermed selvfølgeligheden i forbindelse med indsættelsen. Informanternes oplevede brud er allerede blevet præsenteret i kapitlet *Den totale institution*.

Forskydningerne beskriver Bech-Jørgensen som de mindst mærkbare, altså de mest ubetydelige forandringer i hverdagslivet (Bech-Jørgensen 1994:110-111). En analyse af informanternes oplevede forskydninger vil derfor ikke blive anvendt i dette speciale, da jeg har vurderet, at det ikke er muligt at spotte forskydningerne i de indsattes fortællinger. Det skyldes, at forskydningerne er små ændringer, som forekommer dagligt, hvilket er vanskeligt at indfange ud fra kvalitative interviews. Forskydningerne vil ofte være så små, at de indsatte ikke tildeler dem nogen særlig betydning for fortællingen. Til gengæld vil jeg analysere skred nærmere i dette afsnit. Når der er sket adskillige forskydninger, vil disse opleves som et skred i selvfølgeligheden, hvorfor denne kan betragtes som en tidsmæssig forandring. Skred kan både opstå i første og anden selvfølgelighed, i nedenstående fokuseres der på andet skred, som har vist sig i datamaterialet. Jeg har således valgt at afgrænse mig fra første skred, som ikke gør sig gældende i lige så høj grad i konteksten for indeværende speciale.

7.1 STRUKTURERET HVERDAG – Når livet bliver lagt i rammer

I fængslet er hverdagen struktureret, da dagene er opbygget ud fra fastsatte tidspunkter, som de indsatte skal følge. De er således underlagt nogle faste rammer for hverdagens aktiviteter. Det er derfor nødvendigt for de indsatte at være opmærksomme på tiderne for forskellige aktiviteter, hvilket kan betegnes som *ensretning* ud fra Goffmans terminologi (Goffman 1967:37). Nogle af de tidspunkter som de indsatte skal forholde sig til er blandt andet tiderne for arbejde, fritid, optælling, indkøb, ture, udgange og på hvilke tidspunkter de bliver låst ind og ud af deres celler. Kurt fortæller omkring hverdagen i fængslet:

”Man bliver vækket omkring kl. 7.00 om morgen, og så har du en lille time til lige og komme i bad og få morgenmad, og så er der arbejdspligt, og så er du ovre på et eller andet værksted, og hvis du ikke gider det, og du bare ligger og sover, og siger jeg gider ikke at gå på arbejde, kommer for sent, så kommer du i arbejdsværing, det er sådan en lille celle, hvor der er et bord, der er boltret fast i gulvet og en stol, der er boltret fast i gulvet, og det er det.” (Kurt:201)

Hverdagen er således tilrettelagt ud fra et tidsmæssigt skema og de indsatte er underlagt de faste rammer, som gælder på den enkelte institution. En informant beskriver hverdagen som nem, netop fordi hverdagen er struktureret ud fra de samme gøremål hver dag. Hverdagen er planlagt for de indsatte, og de skal derfor ikke selv bekymre sig omkring dette:

”Jamen her, der er hverdagen egentlig nem, vi bliver vækket kl. halv syv om morgenen, kl. 7.30 møder vi på arbejde (...) kl. 15.00 har vi fri, derefter der render vi og snakker sammen, går til købmanden oppe for enden, og hvad vi nu kan finde på, sætter os oppe i fritid og snakker, sætter os ind til hinanden og snakker, og spiller nogle spil (...) Så bliver vi så lukket inde igen (...) kl. er det ikke halv ti her (...) Det har jeg det godt med, det er nok noget af det, jeg har manglet meget i min barndom, det er jo struktur, det tror jeg også, det er derfor, jeg er kommet så langt ud, som jeg gjorde.” (Malthe:109-110)

Som Malthe understreger, er hverdagen i fængslet overskuelig og de indsatte, skal ikke selv strukturere hverdagen. Malthe har manglet denne struktur udenfor. Han kan derfor godt lide, at hverdagen er struktureret for ham. Flere af de indsatte påpeger, at de har det godt med den struktureret hverdag, da det får tiden til at gå hurtigere. Christian mener, at strukturen i fængslet er en positiv del af afsoningsforløbet.:

”(...) jeg kan godt lide det der med strukturen, den strukturerede hverdag, alt det kan jeg godt lide, det er jo egentlig et fantastisk sted, vores købmand er lige ved siden af, og vi har et dele-hus og sådan, så man har alt lige ved hånden, og der er nemmere, du skal ikke bekymre dig om husleje, varmeregnskab og sådan noget ikke, det er jo dejligt.” (Christian:161)

For nogle af informanterne kan den strukturerede hverdag være en positiv del af fængselsopholdet, da det giver dem en struktur, som de ellers ikke har formået at opretholde i deres liv uden for fængslet (Christoffer:280). De har lært at følge en struktureret hverdag herunder overholde klokketider og skabe en ”normal” hverdag, hvor måltider og arbejdspligter overholdes (Christian:177, Malthe:110). De tilegnede egenskaber er således nogle ressourcer, som de enkelte kan anvende efter endt løsladelse. Malthe håber for eksempel, at han kan opretholde den fastlagte hverdag efter fængselsopholdet (Malthe:112). Det, at de

indsatte ikke selv skal koordinere deres hverdag, kan forbindes med en tryghed. Malthé fortæller videre: *"Du har en fast ugeløn, du ved hvad du har (...) du ved, hvad du får, du ved, hvad du har råd til."* (Malthé:113). For personer som før indsættelsen har ført en turbulent livsform, kan tilværelsen i fængslet således skabe en tryghed og sikkerhed (Christoffer:277).

For andre informanter medvirker strukturen til at gøre hverdagen lettere. De faste rammer for hverdagen medfører, at de indsatte har fastlagte tider for forskellige aktiviteter. Brian fortæller, at det bevirker, at de indsatte hele tiden har noget at se frem til:

"Jo, at du ikke bare skal stene din ihjel jo, der er hele tiden nogle mål, så var der købmand to gange om ugen, tirsdag og torsdag, så havde vi købmand ikke, så stod vi og ventede på at komme ned til købmanden ikke, så løb vi alle sammen ned og skulle købe noget, lille biks hvor der kom mad ikke, og så tid med at skrive indkøbssedler og sådan noget ikke, man får hele tiden, lavet nogle ting for at få tiden til at gå ikke, det handler jo om at få tiden til at gå ikke." (Brian:229)

Allan fortæller også, at han har det bedst med at sidde i det lukkede fængsel netop på grund af de faste rammer, som han er underlagt. Han kan også godt lide, at der er fastsatte tidspunkter for forskellige gøremål. For som Allan beskriver, medvirker strukturen til at tiden "flyver" af sted, hvilket også er årsagen til, at han hellere vil afsone i det lukkede frem for det åbne fængsel (Allan:97). Udover at struktureringen af hverdagen får afsoningsforløbet til at føles som om, at tiden forløber hurtigere, bidrager de fastlagte rammer ligeledes til at lette hverdagen for de indsatte. De behøver ikke at bekymre sig omkring struktureringen af hverdagen, men kan blot følge institutionens struktur. David fortæller, hvordan den tidsmæssige strukturering af hverdagen er blevet en indgroet del af ham, hvorfor han bemærker, hvis tidspunkter overskrides. David har således vænnet sig til den strukturelle hverdag, også selvom han forsøger at undgå at lade sig præge af fængslet (David:255).

Hverdagen i fængslet er således styret af den tid, som vi med Alfreds Schutz' begreb kan forstås som den *ydre tid*. Den ydre tid kendetegner den strukturerede klokketid, og er uundværlig i det senmoderne samfund. Den ydre tid gør det muligt at planlægge og inddele tiden kronologisk. Da den ydre tid ligeledes er en fælles tid, er det således muligt at koordinere tiden intersubjektivt og strukturere en fælles hverdag herudfra (Schutz 2005:16,98). Den ydre tid er nødvendig i en institution som fængslet, hvor en mængde mennesker er samlet inden for et fysisk afgrænset område, og hvor hverdagens aktiviteter skal foregå på bestemte tidspunkter og i fællesskab. Struktureringen af hverdagen ligner således den hverdag, som vi kender i det omgivende samfund (David:251). Allan beskriver gennem sit interview, hvordan strukturen i det omgivende samfund også genfindes i fængslet:

"Altså, udenfor der har du din hverdag i perspektiv jo, men det har du også på en måde herinde, fordi der er jo også struktur herinde, altså der er de daglige ting ikke, du står op på det og det tidspunkt, jamen så går du i gang med dit arbejde ikke, jamen så laver du frokost, så laver du aftensmad, jamen så ser du lidt fjernsyn, jamen så er du låst inde igen, altså." (Allan:97)

For nogle af informanterne minder hverdagen i fængslet således om hverdagen udenfor, hvilket letter overgangen, og gør det nemmere at tilpasse sig hverdagen i fængslet. Dette er dog kun tilfældet for de personer, der uden for fængslet følger det konventionelle samfunds fælles rytme for hverdagsaktiviteter. Selvom hverdagens strukturerede rammer umiddelbart minder om hverdagen uden for fængslet, adskiller den sig alligevel ved, at fængslet fratager de indsatte friheden til selv at tilrettelægge deres hverdag. Den afgørende forskel er således, at de indsatte er underlagt den hverdagsorganisering, som fængslet har indført. Malthé og David beskriver dette gennem deres sammenligning af hverdagen i fængslet med hverdagen uden for fængslet:

"Udenfor der sætter du selv din struktur, du vælger selv, hvad du skal lave i løbet af dagen, herinde der er det planlagt for dig, du har faste medicin tider, du har faste tider du går på arbejde (...)." (Malthé:110)

"(...) Altså, der er ikke plads til at være impulsiv herinde, altså uden for der kan du måske sidde en aften og tænke, vi går i biografen, altså herinde kan du ikke rigtig noget, så der er jo stor forskel og din kontakt til familie er jo også meget struktureret, fordi der er jo besøgstid, så her er det for eksempel kun i weekenden, udenfor der er det jo også, hvis du lige har lyst til at se familien, jamen så kører du lige hjem til dem, så det hele er struktureret herinde, men det er jo samme gøremål, du har, der kommer ikke nogle og laver mad for dig herinde eller vasker dit tøj, så alle de ting er jo de samme, som uden for." (David:266)

På denne måde fratager fængslet, via organiseringen af hverdagen, de indsattes ansvar for selv at håndtere struktureringen. Anvendelsen af den ydre tid har altså en dobbelt karakter. Det er en måde hvorpå de indsattes hverdag struktureres, herved lærer de indsatte at begå sig ud fra den strukturering af hverdagen, der også eksisterer i det omgivende samfund, men samtidig er det også en måde at disciplinere de indsatte på. De indsatte skal indordne sig under denne strukturering og mister deres medbestemmelse. Gennem struktureringen af hverdagen har fængslets personale mulighed for at varetage en daglig kontrol af de indsatte. Dette foretages blandt andet ved vækning og optælling, hvor fængslets personale kan kontrollere, om de indsatte befinder sig på deres celler. Endvidere bidrager struktureringen til at minimere overtrædelserne af reglerne i fængslet, da de indsatte er under konstant opsyn. Herved kan fængslets personale kontrollere de indsattes tid og rum via struktureringen af hverdagen ud fra den ydre tid. Dette illustrerer Basim i nedenstående citat:

"Det er, at du ikke kan gøre ting, du har lyst til uden lige at tænke, må jeg det, og hvad er klokken og du hele tiden skal være opmærksom på, at du skal være på afdelingen, så lad os sige at vi gik op og spillede billard, og lige pludselig kigger på klokken og hov den er halv seks mand, vi skal tilbage på afdelingen, fordi fra halv seks til seks der er der optælling og fra halv tre til tre, der er der optælling, så du skal hele tiden huske de der optællingstidspunkter og skynde dig tilbage på afdelingen og hvis du ikke er der til tiden, så får du 75 kr. i bøde og så 100 kr. i bøde og så 150 (...)." (Basim:77-78)

Fængslets strukturerede hverdag kan forstås gennem Michel Foucaults forfatterskab *Overvågning og Straf*. Heri beskrev han, at disciplineringen af individer foretages gennem kontrol af tid og rum. Gennem disciplineringen skabes føjelige kroppe. Disciplineringen foretages ved at aflukke individerne i rum, hvilket er kendetegnet for cellerne i fængslet – små aflukkede rum (Foucault 2002:157-159). Endvidere opretholdes disciplineringen ved at kontrollere tiden. Gennem den tidsmæssige regulering foretages der

opdelinger, tvangsmæssige beskæftigelser og gentagelser. Gennem den fastlagte tids opdeling af hverdagslivet foretages bestemte aktiviteter i fastlagte tidsrum og som gentages dagligt. Foucault beskrev den tidsmæssige opdeling som: "(...) en kollektiv og obligatorisk rytme, som påtvinges udefra" (Foucault 2002:165-167). Ud fra denne opbygning af hverdagen kan fængslets personale kontrollere tid og rum og dermed styre de indsatte³. De fastsatte rammer for hverdagslivet i fængslet medfører, at de indsatte placeres i en passiv situation, hvor de ikke kan bidrage aktivt med planlægningen af deres hverdag og fængselsafsoning. I stedet er det fængslet, der tilrettelægger deres hverdag. Der kan således argumenteres for, at denne strukturering gør de indsatte til passive tilskuere i deres eget liv, hvilket både opfattes som begrænsende men ligeledes som en positiv del af afsoningsforløbet. Det er dog ikke kun den ydre tid der skildres af informanterne.

7.2 DEN INDRE TID – Når tiden flyder sammen

Når de indsatte kommer til fængslet, kommer de fra en "verden" udenfor, hvor tidsbegrebet på mange områder er anderledes. I samtiden er kalenderen ofte fyldt op med forskellige gøremål, der gør det muligt at adskille dagene og samtidig gør den ydre tid nødvendig. Det er også af denne grund, at de indsatte oplever et skred i den anden selvfølghed ved indsættelsen i fængslet, da tiden i det omgivende samfund har en afgørende betydning for planlægningen af vores hverdag. Der sker således et brud med denne tidsform. Informanterne er endvidere vant til fra det omgivende samfund, at verden er foranderlig. Thomas Hylland Eriksen har beskæftiget sig med tidens konsekvenser i samtiden. I værket *Øjeblikkets Tyranni* har han udarbejdet en samfundsdiagnose, hvori han har beskrevet de utilsigtede konsekvenser ved informationssamfundets teknologi. Vores samtid er ifølge Eriksen præget af hastighed og acceleration. Vi lever i en tid hvor den teknologiske udvikling har medført en ny forståelse af tid og rum og samtidig skabt nye vilkår for vores daglige tilværelse (Eriksen 2002:7-10). Alle livsfærer i vores samtid har gennemgået denne tendens. Accelerationen gør sig således gældende både på arbejdsmarked og i familielivet. I det senmoderne samfund flyder arbejde og fritid sammen og én af de tiltagende folkesygdomme er stress, hvilket vidner om tidens betydning og dennes indflydelse på individet (Eriksen 2002:141-143). Hvor denne tid kan siges at være en hurtig tid, er tiden i fængslet anderledes – det er en træg tid. Selvom fængslet er præget af den ydre tid på grund af den strukturerede hverdag, er den ikke længere kendetegnet af den acceleration, som vi kender ude i samfundet. Ved ankomsten til fængslet oplever informanterne således, at tiden ændrer karakter – den indre tid bliver dominerende.

Den indre tid er i modsætning til ydre tid meget flydende og uhåndgribelig. Schutz betegner denne tid som en del af vores bevidsthedsstrøm (Schutz 2005:90). I den indre tid flyder begivenheder sammen, hvorfor det ikke længere er muligt at opdele begivenheder i tidsrum (Bech-Jørgensen 1994:94). Denne tidsoplevelse har flere af informanterne berettet om. Det er netop den indre tid, der bliver den

³ Magtforholdene i fængslet beskrives nærmere i kapitlet *Fællesskab*

dominerende tid ved skreddet i *den anden selvfølgelighed*. Det andet skred der forekommer i den tidsmæssige selvfølgelighed er, at verden er foranderlig (Bech-Jørgensen 1994:121-122). Når de indsatte kommer til fængslet har de en oplevelse af, at tiden flyder sammen og hverdagen beskrives som ensformig – verden er blevet uforanderlig (Kurt:201). Der sker ikke de store forandringer, og det er derfor svært for informanterne at skelne imellem dagene, da hver dag er identisk. Martin beskriver, hvordan dagene flyder sammen:

”Man kan sige, et eller andet sted er det jo fint nok, fordi du laver det samme hver dag, så dagene går jo faktisk hurtigt, selvom det skulle man ikke regne med, men dagen går hurtigt, fordi du glemmer, alle dage flyder sammen, du ved (...).” (Martin:47)

Martin har således en oplevelse af, at han ikke kan skelne den ene dag fra den anden, fordi der ikke sker nogen variation i hverdagen i fængslet, hvor alle dage er ens. Når dette skred erfares, viser det sig ved, at hverdagslivet går i stå, bliver meningsløst og dagene flyder sammen (Bech-Jørgensen 1994:121). Uforanderligheden kommer ligeledes til udtryk ved informanternes fortællinger omkring hverdagsbeskæftigelse, hvor flere forklarer, at de sover dagene væk, hvorved kropsbevægelserne reduceres (Martin:35):

”(...) Der er nogle som keder sig, nogle der kan godt lide for eksempel at arbejde og sådan noget, så går dagen hurtigere, men nej det gider jeg ikke, jeg plejer bare at sove.” (Armin:11)

Det, at nogle af de indsatte bruger størstedelen af afsoningsforløbet på at sove, kan fortolkes som en måde at håndtere betingelserne for tilværelsen i fængslet. Christoffer har beskrevet denne håndtering af tilværelsen som en form for flugt (Christoffer:280). Adfærden kan være en flugt fra den virkelighed, som de befinder sig i. Tiden får således en flydende karakter og er ikke længere struktureret (Bech-Jørgensen 1994:121). Brian som er tidligere indsat, sonderer også over den indre tids dominans i fængslet:

”(...) det jeg synes, der er mest underligt, (...) det er, hvor hurtigt man glemmer, man har siddet i fængsel, altså det forsvinder, altså jeg tænker sjældent på, at jeg har siddet i fængsel (...) jeg har selvfølgelig nogle små billeder ikke, men det er ligesom noget, der ligger rigtig rigtig lang tid tilbage, selvom det ikke er så lang tid tilbage, altså det er fordi, der er sket så få ting på de fire år ikke (...) der sker jo ingenting, når man sidder i fængsel, så det er jo ligesom en lang film, der bare kører på replay ikke, fordi det er den samme film hele tiden ikke, altså eller en kortfilm der bare kører på replay, det er måske det ikke, der sker ikke så meget (...).” (Brian:245)

Tilværelsen i fængslet betragtes således som indholdsløs. Da alle tilværelsens timer tilbringes på institutionen, sker der sjældent nogle tiltag i hverdagen, som adskiller sig fra de foregående dage. Ifølge Bech-Jørgensen er andet skred således forbundet med uforanderligheden, hvor den ene dag ikke længere kan skelnes fra den foregående. Dette er forbundet med reducerede kropsbevægelser, som gør hverdagen uforanderlig, da den indre tid som sagt bliver dominerende (Bech-Jørgensen 1994:136-137). Den reducerede kropsbevægelse som er en del af afsoningsforløbet nævner Omar i nedenstående citat:

”(...) men jeg tog på fordi man sover, man laver ikke så meget, det er ikke ligesom ude, hvor jeg går rigtig meget (...).” (Omar:133)

Fortolkes dette ud fra Bech-Jørgensen betyder det, at den indre tid bliver dominerende i en situation som denne (Bech-Jørgensen 1994:124-128).

Grundlæggende kan det udledes, at livet i institutionen er præget af både den indre og ydre tid, hvor den ydre tid udgør institutionens strukturering af hverdagen, og den indre tid repræsenterer de (eks)indsattes oplevelse af tilværelsen i fængslet. Selvom Schutz beskrev, at der kan skabes overgange mellem tidsformerne men de ellers er uforenelige, viser indeværende speciale, at tidsformerne i fængslet er tæt forbundet (Schutz 2005:16-17). Personalerepræsentanten beskriver netop dette:

”Ja, hverdagen er utrolig meget struktureret, og jamen hvis du sad inde, hvis ikke du vidste ugedagene, ville du ikke vide, om det var mandag eller onsdag, fordi det er de samme ting der foregår (...)” (Christoffer:280)

Hverdagen er struktureret omkring de daglige rutiner, som fængslet har fastsat, og som ikke giver plads til impulsiv adfærd. På denne måde er hverdagen præget af stor forudsigelighed, som netop er med til at give de indsatte oplevelsen af, at dagene flyder sammen.

7.3 DEN FASTLÅSTE TID – En tidslomme

På grund af de manglende muligheder for spontanitet og de begrænsede muligheder for aktiviteter i fængslet, bliver de indsattes hverdag ofte ensformig og uden variation. De indsatte har som Omar siger: *”(...) ikke en skid at lave”* (Omar:157). Dette medfører, at afsoningen bliver meningsløs. De får ikke mulighed for selv at udfylde tiden, og tiden bliver således indholdsløs. Med henvisning til den adaptive teori vil jeg videreudvikle et begreb ud fra de eksisterende tidsforståelser. Denne tid har jeg valgt at betegne *Den fastlåste tid*. Det er en tidsperiode uden meningsfuldt indhold. Kurt indrammer denne beskrivelse af tidsopfattelsen i fængslet på en sigende måde:

”Ja, hvis du forestiller dig, at du lige pludselig får sådan et lille frimærke på ryggen, og så bliver sat op på en hylde i fem år, og sådan er det, du kommer ind på en lagerhylde, og du skal bare have tiden til at gå, indtil du kan komme ud og få noget ud af livet igen.” (Kurt:203)

Afsoningsforløbet bliver kendetegnet af den fastlåste tid, hvor livet går i stå. Hvorimod tilværelsen uden for murene er kendetegnet af mulighederne for at skabe et indholdsrigt liv:

”(...) man føler, at alle ens venner er kommet meget langt ikke, så er det klart man får sådan et mindreværdskompleks, og man føler lidt, man har det tilbage i hvert fald ikke, man har misset nogle år ikke, altså nu fik jeg kun seks år ikke, forestil dig at du måske har siddet måske fået en dom på 16 ikke, hvad der er sket på ti år ikke, altså alle din venner som har fået familier og flyttet og stort hus og bam bam bam ikke, du starter helt forfra ikke, med en kæmpe gæld, den er altså svær.” (Brian:245)

Brian oplevede således under afsoningen, at hans omgangskreds udviklede sig, alt imens hans tilværelse var gået i stå og præget af stilstand. Afsoningsforløbet bliver således en tid uden indhold. Den indsatte er fastlåst til sin situation, og har kun i begrænset omfang mulighed for at præge denne. David beskriver,

hvordan han forbinder fængselsafsoningen med en tid i hans liv, hvor der ikke er sket nogen betydningsfuld udvikling:

"(...) du er jo bare i en tidslomme altså, min hjerne har jo ikke udviklet sig meget fra jeg kom ind, hvor jeg var 37, til nu hvor jeg er 46, der har den jo bare stået standby jo, så jeg tror egentlig, dit liv stopper bare når du kommer ind og sidde, så starter du så igen, når du kommer ud, de år der er gået imellem, de har ikke påvirket dig synderligt meget." (David:261)

Citatet er interessant, fordi det viser, at tiden i fængslet er fastlåst og der ikke sker nogen udvikling. Samtidig med at de indsatte oplever, at tiden står stille i fængslet, bliver denne stilstand endnu tydeligere, når de møder samfundet igen. Alt den tid de har været fastlåst, har samfundet udviklet sig og det samme har deres omgangskreds (Brian:245). At beskrive fængslet som en tidslomme indfanger derfor de indsatte oplevelse af afsoningsforløbet ganske rammende.

7.4 OPSAMLING

Kapitlet *Hverdagsliv* illustrerer, at tidsformerne er en central del af informanternes oplevelser med fængselstilværelsen og den indre tid, den ydre tid og den fastlåste tid kan alle betegnes som betingelser for tilværelsen.

Gennem afsoningen bliver de indsatte passive iagttagere i deres liv, da de er underlagt fængslets strukturering af hverdagen, hvorfor de bliver frataget muligheden for medbestemmelse. For nogle af informanterne er det en befrielse, at de ikke selv har ansvaret for denne strukturering, for andre er det frustrerende. Endvidere vanskeliggør den fastlåste tid en personlig udvikling. De er placeret i en tidslomme, hvor deres liv er fastlåst, men hvor omverden udvikler sig. Der er ligeledes sket et skred i den anden selvfølgelighed, da informanterne kommer fra en hverdag, som er præget af foranderlighed til en tilværelse, hvor uforanderligheden er altoverskyggende. Den uforanderlige tilværelse er skabt gennem struktureringen af hverdagen i fængslet, som er ensformig og uden mulighed for impulsive handlinger. De indsatte er underlagt den ydre tids faste rammer i fængslet, men den indre og fastlåste tid dominerer deres opfattelse af tilværelsen i fængslet. Opretholdelsen af den ydre tid, anvendes af personalet som en disciplinering af de indsatte.

KAPITEL 8 - FÆLLESSKAB

"Fællesskab, gruppe, som er bundet sammen af noget, man er fælles om, det kan fx være nationalitet, etnicitet eller en fælles skæbne (et skæbnefællesskab)."
(sociologisk leksikon:197)

Ved afsoningen bliver de indsatte placeret i en lukket institution med adskillige andre indsatte, der alle deler den samme skæbne – de er frihedsberøvet. Da de indsatte opholder sig i fængslet døgnet rundt, er de nødsaget til at indgå i et fællesskab med de andre indsatte. Udover det fællesskab der opstår imellem de indsatte, dannes der ligeledes relationer mellem indsat og ansat⁴. Der udspiller sig således forskellige former for sociale relationer i fængslet, som gennemgås i dette kapitel.

8.1 MAGTSPILLET – Når magt udløser modmagt

Relationen mellem de indsatte er præget af et ulig magtforhold, hvor de indsatte er underlegen de ansatte. De indsatte forsøger dog at kompensere for den ulige magtfordeling ved at udøve modmagt mod fængslets regelsæt. Herved udspiller der sig hele tiden et magtspil imellem parterne. Ifølge Foucault er det naturligt, at institutionen er præget af dette magtspil, da han mente, at magten er dobbeltsidet. Magt og modmagt hænger uløseligt sammen – hvor der er magt, vil der altid være modmagt til stede. I henhold til Foucaults magtperspektiv er et magtforhold netop defineret ved, at der altid er mulighed for undvigelse (Heede 2004:40,43). Magtforholdet i fængslet kan tolkes således, at det er personalet, der besidder magten, da de kan styre de indsattes handlemuligheder, hvorimod de indsatte udfører modmagten.

Personalets rolle i magtspillet er at kontrollere og disciplinere de indsatte, hvilket blandt andet bliver udført gennem forskellige sanktioner. Sanktionerne er kendetegnet af at være straffe, som medfører en forringelse af de indsattes tilværelse i fængslet. Kontrollen og disciplineringen udføres ved at holde tæt opsyn med de indsatte blandt andet ved brug af overvågningssystem. En af de magtstrategier som anvendes af personalet er visitation af de indsattes celler (Kurt:200, Basim:66, Christian:163). Brian giver i nedenstående citat udtryk for det anstrengte forhold mellem de indsatte og ansatte:

"Fordi vi ved hvor latterlige de er, altså det er jo dem, som står og låser os inde om aftenen ikke, dem som kommer og laver visitation på vores celler ikke, tager vores telefon, så vi ikke kan komme i kontakt med vores altså, hvorfor skal vi snakke med dem (...)." (Brian:234)

⁴ Når der refereres til ansatte/personale henviser informanternes oftest til betjentene. De gav ligeledes en beskrivelse af, at de havde et bedre forhold til det øvrige personale.

Gennem visitationen kan personalet opretholde kontrollen af de indsatte jf. 7.1 *Struktureret hverdag*. Personalet bliver således repræsentanter for de sanktioner, som de indsatte oplever. Én af de magtstrategier som er særlig fremtrædende i empirien er personalets benyttelse af truslen om, at sende de indsatte til et lukket fængsel, hvis deres adfærd betragtes som uhensigtsmæssig (Christian:161). Dette kan de blandt andet gøre ved, at stemple de indsatte som negativ stærk styrende fange som er betegnelsen for de indsatte, der har en negativ indflydelse på fællesskabsafdelingerne, eller på anden måde ikke følger fængslets retningslinjer (Martin:44). Denne stempling medfører, at den indsatte bliver forflyttet til et lukket fængsel. Dette er en sanktion, som de færreste indsatte i åbne fængsler ønsker at blive påført, hvilket Torkil Lauesen også iagttag i sin undersøgelse *Fra forbedringshus til parkeringshus*. Lauesen beskriver selve flytningen til en anden institution som værende en yderst ubehagelig disciplinærstraf for de indsatte. Denne medfører, at de indsatte mister kontakten til de opbyggede relationer på institutionen, og samtidig kan de risikere, at blive forflyttet til en institution langt væk fra deres omgangskreds udenfor fængslet. Endvidere indebærer en flytning, at den indsatte skal indordne sig under nye regler og oftest er der større opsyn med disse indsatte (Lausen 1998:83). Flere af informanterne i indeværende speciale bekræfter, at det er vanskeligt at slippe af med et stempel igen, når dette er blevet givet (Basim:65). Netop frygten for at blive pådraget dette stempel med de konsekvenser som det medfører, gør det muligt for personalet at kontrollere de indsattes adfærd og dermed udøve en social kontrol af de indsatte. Personalet får dog ikke lov til at udføre deres magtstrategier uden modmagt. Magtspillet mellem de indsatte og ansatte kommer særlig til udtryk gennem den førnævnte stempling som negativ stærk styrende fange. Personalet tildeler denne stempling eller bruger den som en trussel netop for at disciplinere og kontrollere de indsatte. Dog beskriver Brian, at de personer, som modtager denne stempling, ofte er nogle indsatte, som ytrer deres meninger og kæmper for deres rettigheder i fængslet, og er således kendetegnet af at være indsatte, som forholder sig aktivt til betingelserne i fængslet:

”Stærkt negative fordi man har holdninger og fordi man har meninger jo, og det tror jeg, de fleste velfungerende mennesker som ryger ind bag murerne, de vil kæmpe for deres sag jo, de vil jo synes, hvorfor skal jeg gøre det og det og det og det, det er jo helt åndssvagt, hvorfor skal det tage fem måneder, før man får svar på et eller andet brev altså, man føler sig total uretfærdig behandlet jo (...).” (Brian:230)

Det som de indsatte opfatter som medindflydelse bliver af fængslets ansatte betragtet som en indsat, som ikke følger fængslets regler for adfærd. Christian bekræfter dette ved at udtale: *”Ja, altså vi har jo ret til at klage over forholdene – Guds nåde kan trøste den der klager”* (Christian:159). Basim understreger ligeledes, at udøvelse af modmagt mod systemet, kan skabe problemer for de indsatte. Han har oplevet dette i forbindelse med hans rolle som fællestalsmand:

”Ja, jeg vil sige det sådan her. Problemet er nu engang i fængsler det er, at når du begynder at modarbejde fængslet og klager over mange ting, og prøver at hjælpe de indsatte, og du går op i talsmandsjobbet, så bliver de nogle gange irriteret, over at man er i gang med så mange ting, og de hele tiden skal svare tilbage til Direktoratet og så ombudsmanden osv. så der gør de mange gange det, at de flytter fællestalsmanden, og så lige pludselig siger, jamen du er stærk negativ styrende, og det er altid nemmere at smide det over på

en talsmand, men problemet er bare, at det er jo det, der sker mange gange, så derfor er der ikke ret mange der gider at være fællestalsmand.” (Basim:70)

Udøvelsen af modmagt kan derfor virke mindre tillokkende, da det kan få konsekvenser for afsoningsforløbet. Personalet ønsker således, at de indsatte påtager sig en passiv rolle under afsoningsforløbet, da det skaber færrest konflikter.

Udover stemplingen som negativ stærk styrende findes der også utallige andre eksempler på magt, som udløser modmagt i fængslet. Jeg vil beskrive endnu et eksempel, som skildrer udøvelsen af Goffmans begreb sekundær tilpasningsform. I institutionen kan de indsatte udføre forskellige ”numre”, som et tegn på, at de oplever en situation som uretfærdig. De kan ligeledes udføres forskellige ”fiduser”, hvorigennem de kan anskaffe sig goder (Goffman 1967:46). Basim fortæller om, hvordan han har omgået reglerne for at skabe en hyggeligere atmosfære på cellen (Basim:63). Ved at omgå reglerne får de indsatte mulighed for at opretholde en vis personlig kontrol. I dette tilfælde lykkedes det Basim og hans cellekammerat at genvinde kontrollen over rummet. Ud fra en goffmansk opfattelse har den indsatte netop mulighed for at genopbygge den enkeltes personlighed ved at benytte de sekundære tilpasningsformer (Goffman 1967:46-47). Ved at udføre forskellige former for modmagt kan de indsatte genoprette en mere ligeværdig relation. En anden form for modmagt som de indsatte udfører, er at advare hinanden indbyrdes, når der er ansatte i nærheden, hvilket vidner om forholdet mellem de indsatte og ansatte, som jeg vil beskrive nærmere nedenfor (Christian:176, Basim:65).

8.1.1 RELATIONEN MELLEM INDSAT OG ANSAT

” (...) de indsatte render rundt og finder nye gemmesteder hver dag - og vagterne leder - det er ligesom en lille leg, katten efter musen ikke.” (Basim:66)

Sådan indrammer Basim relationen mellem indsatte og ansatte, hvilket vidner om det anspændte forhold, som relationen er præget af. Relationen udspiller sig således ud fra dette magtspil, hvor personalet forsøger at lægge nogle rammer og kontrollere de indsattes færden på institutionen. Samtidig forsøger de indsatte at bryde disse rammer og få indflydelse på deres afsoningsforløb. Det er således et anspændt forhold, og generelt ønsker de indsatte ikke at have nogen relation til personalet udover den mest nødvendige. Det er således vanskeligt for de indsatte at indgå i en tættere kontakt med personalet, da det er dem, der varetager straffen og udfører sanktionerne. Ifølge informanterne hersker der en intern regel imellem de indsatte, da det forventes, at de indsatte ikke sladrer til personalet eller stikker andre indsatte (Malthe:109, Christian:174). Ud fra Clemmers opfattelse af fængslet, udleveres der nogle uformelle regler iblandt de indsatte, hvor en af de fundamentale regler er, at de indsatte ikke må videregive oplysninger til personalet (Clemmer 140:152). De indsatte undgår at videregive oplysninger ved at løse stridigheder internt uden at inddrage personalet:

”Ja, ja der er nogle uskrevne regler, man snakker ikke med personalet, altså man går ikke op og sladrer til personalet om et eller andet, hvis der er et eller andet, der har vi sådan på vores afdeling, så tager vi den

inde på et møde på afdelingen, hvis der er nogle, der har noget de vil brokke sig over nogle andre der sidder på afdelingen, så snakker vi om det derinde, det er som regel bedre (...) folk der vil sladre til personalet, de er ikke så velsete som de fanger, der bare kommer åbenlyst og sætter det frem på et møde, hvor vi alle sammen er fælles og enige om tingene på afdelingen.” (Allan:90)

Kontakt med personalet kan således skabe uro i blandt de indsatte, fordi de bliver bekymrede for, om der er blevet videregivet nogle fortrolige oplysninger (Kurt:200, Basim:76). Ud fra en goffmansk opfattelse af de sekundære tilpasningsformer udvikles der i nær tilknytning til disse en gensidig social kontrol iblandt de indsatte, der forhindrer, at de sladrer til personalet omkring hinanden (Goffman 1967:46-47). Sladder kan skabe intern splid imellem de indsatte, hvilket også viser, at miljøet i fængslet er præget af stor mistillid. Clemmer skrev dog i denne henseende, at de indsatte er loyale over for hinanden, netop fordi de ikke sladrer om hinanden (Clemmer 1940:152). Dette bliver dog modificeret gennem mit empiriske materiale, hvor loyaliteten nærmere får karakter af at være forventet, hvorfor det kan medføre forskellige sanktioner, hvis de indsatte ikke overholder den forventede loyalitet over for hinanden. Derfor håndhæves loyaliteten nærmere i kraft af frygt end af tillid. Mistilliden viser sig blandt andet, når de indsatte taler i længere tid med fængelsvagterne, da det skaber usikkerhed. Når de indsatte skal til forhør, har de altid en bisidder med, der kan fortælle de resterende på afdelingen, at den enkelte ikke har sladret eller på anden måde angivet de andre. Dette er en måde, hvorpå de indsatte mindsker interne stridigheder (Kurt:202). Relationen mellem indsatte og ansatte er således overfladisk og flygtig og de indsattes kontakt til de ansatte er begrænset (Brian:227):

”(...) man ser dem jo ikke særlig meget, altså jeg ser dem kun, når de åbner min dør og når de låser om aftenen igen (...).” (David:266)

Nogle af informanterne påpeger også, at personalets forsvindende kontakt til dem kun udføres med det formål at sikre, at de stadig er i live. Denne opdeling mellem de indsatte og de ansatte danner således et tydeligt skel imellem dem, som vidner om den store sociale afstand, der er skabt mellem de indsatte og de ansatte. Ifølge Goffman opretholder de to grupper ofte et stereotype billede af hinanden, hvilket forøger afstanden imellem dem (Goffman 1967:14). Ovenstående vidner netop om det stereotyp billede informanterne har af personalet. Martin giver gennem nedenstående udsagn ligeledes udtryk for sin fordom omkring betjentene på afdelingen:

”Der er også en grund til, at dem der er vagter, det er fordi, de ikke kan blive pansere, så skal de ikke gå og tro, de er panser, bare fordi de har det der skodtøj på, jeg får aldrig nogen respekt for dem overhovedet.” (Martin:37)

Goffman betegnede de stereotype forestillinger som fjendtlige. Gennem disse beskrev Goffman, at der udvikles to parallelle verdener, der kun mødes overfladisk og når dette er påkrævet (Goffman 1967:15). Selvom Goffman gennem sit forfatterskab gav udtryk for det fjendtlige forhold mellem de indsatte og ansatte, påpeger informanterne ligeledes, at der også er flinke ansatte på institutionerne og det derfor ikke kan betegnes som en generel forestilling om samtlige ansatte:

"(...) altså det er deres arbejde, vi er indsatte altså men selvfølgelig der er jo, der er flinke mennesker alle steder og jeg vil også sige, der er også flinke fængselsbetjente, som er gode mennesker, og som har den rigtige indstilling til tingene, men der er desværre også nogle i vores verden nogle stærke negative betjente som ligesom påvirker de andre betjente ikke, så der sker også en masse ting for deres side af ikke, så man bliver aldrig venner med en fængselsbetjent." (Brian:234)

Dette bliver ligeledes beskrevet af Kurt, som generelt har en positiv indstilling overfor personalet. Han mener, at de blot varetager deres job (Kurt:200). Det empiriske fund har ligeledes vist et interessant perspektiv på forholdet, da nogle af informanterne har givet udtryk for, at de ønsker en tættere relation til personalet, på trods af at informanternes generelle udtalelser omkring dem er negativ ladet.

8.1.1.1 ØNSKET OM EN POSITIV RELATION

Selvom ovenstående beskrivelse af magtspillet efterlader en forståelse af den negative relation der eksisterer mellem de indsatte og ansatte, er der også et ønske om, at dette var anderledes. Nogle af informanterne har direkte givet udtryk for, at de savner en tættere kontakt og mere nærvær fra personalet (Christian:173). Den manglende nærvær fra personalet skyldes ifølge flere af informanterne, at de ansatte er blevet påvirket af miljøet (Omar:148), og samtidig føler de indsatte ikke, at de behandler dem med respekt. Brian berører begge årsager i nedenstående citat:

"(...) og så føler jeg selvfølgelig, altså også for mig er de der fængselsbetjente nogle (...) jeg tror deres visioner er gode nok men jeg tror de mangler sku respekten for menneskeligheden, synes jeg i hvert fald nogle af dem, men jeg tror det er noget med det miljø, de selv er i ikke altså, at de bliver præget af de mennesker som påvirker, altså de bliver også påvirket af de dårlige oplevelser, de har derinde (...)." (Brian:233-234)

Ovenstående citat viser en forståelse for den manglende kontakt mellem de indsatte og de ansatte. Omar beskriver også, hvordan de ansatte har fået nok, da de dagligt bliver udsat for løgne. Han oplevede derfor, at han blev nægtet udgang til sin syge mor, simpelthen fordi de ansatte troede, at det var løgn (Omar:148). Det kan derfor argumenteres for, at de ansatte ligeledes danner sig et stereotypet billede af de indsatte. De indsatte kan således føle, at der mangler en menneskelig kontakt og nærvær:

"Rigtig meget forskel fordi ude i fællesskabsafdelingen der det første, ja det første halve år, ni måneder eller sådan noget der, der personalet de så dig ikke som et menneske, du var bare en ting, der skulle låses inde og ude, og de var pisse ligeglade med dig, de lavede visitation på ens celle tre gange om ugen." (Kurt:200)

Dette bliver ligeledes understøttet af Goffman, som skrev, at de indsatte: *"føler sig ofte mindreværdige, svage, skyldige og hjemfaldne til velfortjente bebrejdelser"* (Goffman 1967:14). Kurts udtalelse frembringer ligeledes en væsentlig pointe i forhold til, at forholdet mellem betjentene kan variere fra institution til institution, og på andre institutioner har Kurt haft et rigtig godt forhold til betjentene (Kurt:214). Selvom nogle af informanterne ikke har opnået et tilfredsstillende forhold til betjentene, er det dog ikke alle. Allan har et godt forhold til de ansatte, og påskønner at samtalerne med betjentene, har en anden karakter end samtalerne med de indsatte, der ofte bærer præg af kriminalitet. Allan påpeger også, at det kan variere

meget fra fængsel til fængsel, hvordan relationen er mellem indsat og andre, og nogle steder kan det være direkte bandlyst at tale med personalet (Allan:91). Beskrevet ud fra en ansats perspektiv, varierer relationen ligeledes mellem indsatte:

”Der kan jo være lige så store forskelle som nat og dag, altså nogle de vil gerne tale med personalet, og andre de vil ikke, det kan sgu svinge meget, altså det primære det handler om der, det er jo gensidig respekt og hvis de indsatte, har en opfattelse af, at personalet de behandler dem ordentligt, det kan godt være, at de synes, at man måske nogle gange er lidt hård, men hvis man er fair, så de kan stole på det man siger, så er der aldrig problemer med dem.” (Christoffer:282)

Det er vanskeligt at opbygge en konstruktiv relation, når der er tale om et ulig forhold mellem klienter og systemrepræsentanter. Som før nævnt omhandler de ovenfor beskrevne udtalelser omkring personalet betjentene, som varetager en særlig funktion i forhold til overvågning og disciplinering af de indsatte. Størstedelen af informanterne nævner, at de har et godt forhold til det øvrige personale såsom fængselspræsten, lærerne eller andre hjælpefunktioner (Allan:91, Omar:130). Der er kun enkelte informanter, der har en fjendtlig indstilling over for hele fængslets personel (Martin:46).

8.2 HIERARKIET – Fællesskabets reglement

Relationerne imellem de indsatte er helt essentielt at fremstille, når formålet er at få en forståelse af tilværelsen i fængslet, da de indsatte stort set tilbringer alle døgnets timer i hinandens selskab. I dette afsnit vil jeg analysere de indsattes indbyrdes relationer ud fra det hierarki, som relationerne er præget af.

De sociale relationer der udvikles imellem de indsatte i fængslet, er præget af det opbyggede fangehierarki. Hierarkiet har dog en helt særlig betydning blandt de indsatte, og gennem undersøgelsen har jeg erfaret, at informanterne ikke har ønsket at give en detaljeret beskrivelse af hierarkiet. En af informanterne gjorde mig opmærksom på dette, da han udtalte:

”(...) Men eksempelvis det der med hierarkiet i fængslet og sådan noget, jeg tror ikke, man kan få så mange direkte i tale om det, for folk vil altid være mere påpasselige med at sige ting og sager ikke så.” (Basim:81)

Den viden som jeg har indhentet omkring hierarkiet, kan således ikke betragtes som en detaljeret viden om hierarkiet, men materialet kan give en forståelse af nogle af de tendenser, der gør sig gældende. Der vil sandsynligvis være en del information, som jeg ikke har fået adgang til, hvilket ligeledes skyldes, at hierarkiet er mere fremtrædende og udbredt i de lukkede fængsler (Malthe:115). De tilbageholdte fortællinger kan dog alligevel indbringe en viden omkring det ”skjulte magtspil”, der flourer i fængslets underverden, hvor hemmeligholdelse af magtrelationerne er særlig essentielt. De indsatte er nødsaget til at hemmeligholde de indbyrdes magtrelationer, så hierarkiet ikke er synligt for personalet, da det ellers kan medføre en sanktion:

”(...) Det må jo ikke være tydeligt (red. hierarkiet), for så bliver vi jo stemplet som negative fanger, skal i lukket fængsel, så nej det er ikke tydeligt, ikke for vagterne i hvert fald.” (Martin:44)

Frygten for personalet sanktion er en faktor, der medvirker til, at de indsatte ikke ønsker at videregive informationer omkring hierarkiet. Ud fra ovenstående beskrivelse fremkommer det, at hierarkiet har en dobbeltsidet karakter. På den ene side har hierarkiet en afgørende betydning for de indsattes hverdag og sociale relationer, hvorfor hierarkiet har en tydelig karakter i blandt de indsatte. På den anden side er det essentielt, at de indsatte skjuler hierarkiet for de ansatte, for at forhindre de sanktioner som dette kan medføre (David:265). Dermed får hierarkiet også en skjult karakter. På trods af fangehierarkiets flertydige karakter er alle parter bevidste om, at der figurerer et magthierarki imellem de indsatte. Dette bekræftes ligeledes ud fra et personaleperspektiv på hierarkiet:

"(...) for langt de fleste menneskers vedkommende der har de indset, når de først kommer dertil, at så er de under nogle regler, der er jo de regler, der er i fængselsvæsenet men der er jo også det regelsæt, som de indsatte har indbyrdes, og det er det regelsæt, de har internt, det er nok det sværeste at vænne sig til, der er jo et hierarki og sådan nogle ting, og det er ikke noget, som vi som personale støtter op om, eller synes er fantastisk, men det er der, det kan vi ikke komme uden om (...)." (Christoffer:274)

Hierarkiet er styrende for de sociale relationer, der udvikler sig blandt de indsatte. I dette hierarki skal de finde deres position iblandt de andre indsatte, som flere af informanterne nævner, skal den indsatte: *"finde sin plads"* (Martin:44, Allan:86). Gennem fængslet sker der en stratifikation af de indsatte, hvor nogle placeres højt i hierarkiet, mens andre får en lavere status i fangehierarkiet. Hierarkiet er således inddelt i henholdsvis stærke og svage fanger. Malthes beskriver hierarkiet på følgende måde:

"Man kan sige, det er lidt ligesom, det er jungleloven der gælder, den stærkeste overlever. Den stærkeste er ham, der er øverst, den svageste det er ham, der står nederst, så det er lidt jungleloven man går efter."
(Malthe:114)

Rollen som svag fange tildeles de indsatte, som lader sig underkue af de andre indsatte. Den svage fange udfører de gøremål, som de andre indsatte beordrer ham (Omar:44, Martin:138). Derudover opfattes narkomaner også som svage fanger (Brian:236). De laveste rangeret af de svage fanger er de indsatte, der har begået en "uønsket" forbrydelse såsom en voldtægtsforbrydelse eller anklaget for pædofili (Malthe:115, Allan:88). Oplysninger omkring den enkeltes dom får de indsatte ved at fremvise deres anklageskrift til de andre medindsatte (Brian:237). De lavest rangerede indsatte forbrydelser er ikke accepteret blande de andre indsatte, hvorfor de ofte bliver forvist fra afdelingen. Desuden risikerer de at blive udsat for forskellige former for krænkelse (Allan:88), som netop kan resultere i, at den indsatte ønsker at afsone i frivillig isolation. Der foregår således en intern stempling imellem de indsatte, hvor nogle af de indsatte bliver dømt som afvigere fra de resterende indsatte.

I den øverste del af hierarkiet finder vi den stærke fange. Den stærke fange er også karakteriseret ud fra forskellige kendetegn. Ifølge Kurt kan den stærke fange både være en person, som er respekteret i kraft af sin alder og erfaring, men det kan ligeledes være en person, som er frygtet blandt de andre indsatte (Kurt:236). Den stærke fange kan være frygtet, fordi han yder fysisk vold (Armin) eller fordi han ikke frygter noget, og styrer de andre indsatte (Malthe:114). Men den stærke fange kan som sagt også være

respekteret på baggrund af sin personlige styrke og alder (Christian:163). At være stærk fange kan give en vis status og anerkendelse blandt de andre indsatte.

Den indsatte placering i fangehierarkiet afhænger af flere forskellige faktorer. En interessant iagttagelse i denne henseende er, at placeringen i hierarkiet ikke er konstant, hvilket en informant gjorde mig opmærksom på (Christian:162). Rollerne i hierarkiet er ikke permanente, men har en flydende karakter, og det er muligt for den enkelte at bevæge sig op eller ned i hierarkiet, hvorved der foregår en form for social mobilisering i fængslet. Herved kan den indsatte i nogle tilfælde blive betragtet som svag fange og i andre tilfælde som stærk fange. Christian beskriver, at han under interviewtidspunktet blev betragtet som værende højt placeret i hierarkiet:

”Nu sidder jeg jo hernede, der har vi fået en masse unge nye grønskollinger, jamen så er jeg en ledende figur der, og sådan helt automatisk hierarki ikke.” (Christian:163)

Christian nævner senere, at han på andre områder kan betragtes som en svag fange, da han ikke gider slås (Christian:163). Selvom hierarkiet gennemsyrrer fængslet tyder det på, at det er muligt at tage afstand fra hierarkiet. Nogle af informanterne tilkendegav, at de har valgt, at passe sig selv og på denne måde undgå de, at blive en del af hierarkisystemet (Omar). Ud fra Goffmans teoretiske perspektiv kan denne håndtering, opfattes som et bevidst valgt om: *”at tage den med ro og finde ud af den”*. Denne håndtering af afsoningen benyttes ifølge Goffman for, at den indsatte: *”opnår en efter omstændighederne maksimal chance for at slippe helskindet ud af det, såvel fysisk som psykisk”* (Goffman 1967:53). Det flydende hierarki og det, at hierarkiet er tydeligere i de lukkede fængsler, har gjort det vanskeligt at få greb omkring informanternes placering i hierarkiet.

8.3 DET TVUNGNE FÆLLESSKAB – De indsatte indbyrdes relation

Umiddelbart skulle man tro, at relationen mellem de indsatte er præget af et stærkt sammenhold på grund af deres tætte kontakt og fælles skæbne. Det empiriske materiale vidner dog om et andet fællesskab. Dette fællesskab har jeg vagt at kalde *Det tvungne fællesskab*. Det tvungne fællesskab er dannet med afsæt i informanternes udtalelser, men går udover det sagte. Der er tale om et teoretisk begreb, som er udviklet ud fra de empiriske fund. Det tvungne fællesskab opstår på baggrund af, at informanterne er blevet tvunget til at dele deres tilværelse i fængslet med nogle personer, som de ikke selv har ønsket at indgå i et fællesskab med. Derudover undergår de indsatte nogle uskrevede regler, som fællesskabet formes ud fra jf. 8.2 *Hierarkiet*. Det tvungne består i, at de indsatte er samlet i et fællesskab, som de ikke fysisk kan distancere sig fra, og hvor relationerne samtidig har et overfladisk præg.

Fællesskabet i blandt de indsatte bærer som sagt præg af, at de indsatte ikke selv har valgt, hvem de skal tilbringe deres hverdag sammen med (Allan:96). De bliver placeret på en afdeling, og har kun begrænsede muligheder for at have indflydelse på omgangskredsen i fængslet. David fortæller, at det kan være vanskeligt at blive placeret på en afdeling med en gruppe af personer, som den indsatte er tvunget til at bo

sammen med. Det er ofte mennesker, som står i en svær situation, de føler afsavn til familien, hvilket præger stemningen på afdelingen (Christoffer:278). Derudover er det helt forskellige typer af indsatte, som er sat sammen eksempelvis er der en aldersmæssig variation (David:278). David pointer ligeledes i interviewet, at relationerne adskiller sig fra hverdagen uden for fængslet ved, at de er nødsaget til at tilbringe tid sammen, også selvom det ikke er ønsket af nogle af parterne:

”Jamen ligesom uden for nogle snakker du med og andre snakker du ikke med, her er forskellen så bare, du kan ikke gemme dig for dem jo, ja du kan sagtens risikere at bo sammen med en i flere år, som du ikke kan sammen med, som du ikke kan fordrage altså.” (David:254)

Som David beskriver, bliver de indsatte nødt til at få hverdagen til at fungere, og kan derfor blive tvunget til at danne et fællesskab med nogle mennesker, som de ville have fravalgt, hvis de havde muligheden. Ud fra en goffmansk opfattelse kan de indsatte føle, at de bliver forurennet, netop fordi de bliver tvunget til at leve et gruppeliv i tæt fællesskab med andre, som de ikke selv har valgt at leve sammen med (Goffman 1967:24-30). På denne måde skabes der falske relationer, som Brian navngiver dem:

”(...) men jeg har mødt rigtig mange mennesker ikke, men det er også en kunstig verden ikke, rigtig kunstig verden, det er jo meget med at skabe relationer, uden du skaber dem faktisk ikke, det er jo meget sådan, lad mig sige, falske relationer du laver ikke (...).” (Brian:229-230)

Selvom det umiddelbart ville virke sandsynligt, at der vil udvikle sig et stærkt fællesskab i en institution som fængslet, hvor tilværelsen udleveres i et tæt fællesskab med de andre indsatte, viser empirien, at det ikke er tilfældet. Dette kan forstås ud fra Löic Wacquants teoretiske perspektiv på ghettoen. Gennem sit forfatterskab undersøgte Wacquant to former for ghettoer henholdsvis *Red Belt* og *Black Belt*, jeg vil dog ikke beskrive denne undersøgelse nærmere, tværtimod vil jeg fremhæve en af Wacquants hovedpointer, som kan give en forståelse af de indsattes fællesskab. Ifølge Wacquant svækkes de sociale bånd i områder, der er præget af en territoriell stigmatisering. I fængslet har de indsatte ligeledes et fælles stigma, da de er stempet som kriminelle. I områder som disse svækkes fællesskabet, og det indbyrdes forhold bliver præget af indbyrdes stigmatisering og afstandstagen fra de andre beboere, hvilket ligeledes foretages i fængslet jf. 6.2 *Roller* (Wacquant 2008:69). Dette kan således forklare det fællesskab, som udvikles i fængslet.

I ovenstående citat påpeger Brian, at det kan være vanskeligt at opbygge relationer i en verden, hvor den sociale sammensætning af mennesker konstant er præget af udskiftning. Der kommer hele tiden nye indsatte til afdelingen og samtidig er der nogle, som flyttes til andre fængsler eller afslutter deres afsoning. Den konstante udskiftning af individer giver ifølge Clemmer fængslet en dynamisk karakter (Clemmer 1940:84). Derfor bliver de sociale relationer præget af upersonlighed og flygtige relationer. Ud fra Clemmers opfattelse er det naturligt, at der eksisterer upersonlige relationer i fængslet, da det også kendetegner relationerne i det omgivende samfund. Denne upersonlige relationsform er vokset frem på baggrund af den udvikling, som samfundet har været underlagt, hvor den høje mobilitet er et kendetegn for samfundet. Dette har også medført, at de primære sociale bånd er blevet svækket, selvom nogle stærke tilhørsforhold vedbliver. Ifølge Clemmer fortsætter denne rolleadfærd i fængslet (Clemmer 1940:85).

Selvom Clemmer beskriver disse relationer som en naturlig følge af relationerne i samfundet, adskiller relationerne i fængslets sig ved, at de netop er påtvungne. Som udgangspunkt er der ikke nogen muligheder for at undvige de andre på afdelingen. Nedenfor beskrives det tvungne fællesskab yderligere.

8.3.1 FACADE SKABER BEKENDTSKABER

Det tvungne fællesskab skaber bekendtskaber frem for venskaber. Informanterne fortæller, at tilværelsen i fængslet er præget af et macho miljø, hvilket medfører, at det er nødvendigt at opretholde en facade over for de andre indsatte:

"Ja, det kan man godt, men det er altså, du er nødt til hvad skal man sige, man er nødt til at danne sig sådan en facade herinde, udadtil til andre folk fordi altså, hvis du ikke har den facade eller du ikke har den der styrke til at skal sidde i fængsel (...) og du sidder sammen med tolv folk, du ikke selv har valgt at sidde sammen med, altså der er man nødt til at skal overleve på bedst mulig måde, og der er man nødt til at være hård og kontant, altså og det er man, altså man skal ikke lade nogle træde en over tæerne på den måde."
(Allan:87)

Allan fortæller, at facaden er en betingelse i fængselsmiljøet, hvilket medvirker til, at de indsatte aldrig nedlægger paraderne over for hinanden. Kurt fortæller om en episode, hvor han viser sine følelser åbenlyst på afdelingen, i denne episode bliver den forventede adfærd i blandt de indsatte tydelig. Episoden skete under en telefonsamtale med hans kone. Hun ringede for at fortælle ham, at hun efter ti måneder havde fået en besøgstilladelse, hvorefter Kurt begyndte: *"at vræle som en lille baby"*. Under telefonsamtalen kom afdelingens største indsatte hen til ham og kiggede på ham. Efter telefonsamtalen afsluttede indledte de to en mindre ordveksling (Kurt:209):

*Indsat: Det der, det er stort, du er bare mand til fingrespidserne mand, jeg turde ikke gøre det der
Kurt: Jamen hvad mener du?
Indsat: Ja, du står og viser dine følelser mand
Kurt: Jamen, er der noget galt med det?
Indsat: Nej, men jeg ville ikke turde, jeg kan ikke gøre det der, fordi jeg skal jo være en hård banan, det der, det er bare stort*

Efterfølgende fik Kurt et klap på skulderen og et lille kram (Kurt:209). Citatet viser, hvordan relationerne i fængslet er falske, fordi det forventes, at de indsatte viser en hård facade. Der er en forventet adfærd i fængslet eller nærmere bestemt en intern norm iblandt de indsatte (Brian:236). Det er et miljø, hvor størstedelen af de indsatte er mænd, hvilket er med til at skabe et macho miljø, hvor styrke og udholdenhed er bærende elementer (Malthe:112). Gennem afsoningen bliver de indsatte udfordret i forhold til deres private sfære. De har ikke længere mulighed for at opretholde denne på samme niveau som før afsoningen. Private oplysninger om den indsatte indføres i en journal, der er tilgængelig for personalet, herved kan den indsatte ikke længere skjule sine personlige oplysninger, og samtidig kan den indsatte risikere, at hans private breve bliver læst af personalet (Goffman 1967:24-30). Brian fortæller omkring privatlivet i fængslet: *"(...) man har ikke noget privatliv, når man sidder i fængsel, du står lige ud af din seng, så er der masser af mennesker omkring dig"* (Brian:228). Dette forårsager, at de indsatte konstant

er omringet af mennesker enten personale eller medindsatte. De indsatte er tvunget til at indgå i et socialt miljø og tvinges til at leve et gruppeliv (Goffman 1967:24-30).

Anvendes begreberne *front stage (scenen)* og *back stage (bagscenen)* fra Goffmans dramaturgiske perspektiv, er det muligt at få en forståelse af den rolle, som de indsatte spiller. Ifølge Goffman fremstiller aktøren en bestemt adfærd afhængig af, om han er på scenen eller bagscenen, men i fængslet er der kun få muligheder for at være på bagscenen, og størstedelen af tiden foregår således på scenen. Ifølge Goffman er det på scenen, at den enkelte foretager sin optræden, og det er således sjældent, at de indsatte kan trække sig tilbage fra beskuelsen. Når den enkelte befinder sig på scenen i fængslet, er der en norm om, hvilken adfærd der er forventelig hos de indsatte. Det er den forventede adfærd, som den indsatte udfører, hvorimod andre former for adfærd bliver undertrykt. Under afsoningsforløbet forstærker de indsatte den adfærd, som signalerer en hård facade, hvorfor der udføres en form for indtryksstyring i blandt de indsatte (Goffman 1959:107-113). Dette kan forklare hvorfor den indsatte påtager sig en facade, som svarer overens med den forventede adfærd (Basim:73). I fængslet udviskes distinktionen mellem scenen og bagscenen, da den indsatte private sfære er på et minimum. Det er altså yderst sjældent, at den indsatte kan lægge paraderne ned og vise personen bag facaden. At de indsatte påtager sig en facade, medfører, at de indsatte ikke ved, hvorvidt de sociale relationer udvikler sig til venskaber efter afsoningsforløbet. På grund af det tvungne fællesskab er det først efter afsoningsforløbet, at det er muligt at se, om der er tale om et venskab eller et bekendtskab. Brian fortæller, at han har mødt adskillige mennesker gennem afsoningsforløbet, men har kun bevaret kontakten med nogle enkelte efterfølgende (Brian:230, Martin:40). De relationer der opnås i fængslet, bliver derfor ofte betragtet som bekendtskaber, og dermed ikke nogen relationer som vil vare ved (Christian:40, David:255). Den manglende kontakt med de indsatte efter afsoningen, kan netop skyldes, den facade som præger fængselsmiljøet, hvorfor det først er muligt at se, om relationen kan betragtes som falsk eller oprigtig efter løsladelsen:

"(...) jeg tror, lige når man er i det, så har man noget specielt sammen, som jeg siger, det er jo ikke nogen jeg snakker med, måske med en eller to ikke, så er det klart, man bliver jo nødt til og altså vi er jo født som flokdyr os mennesker ikke, så vi er nødt til at skabe nogle relationer, selvfølgelig får man et eller andet kammeratskab, og selvfølgelig er der nogle, man gerne støtter 100 procent, og man får også nogle venskaber inde bag murerne, men det er jo først, når man kommer på den anden side igen, man ligesom finder ud af, at det ikke var rigtige venskaber ikke." (Brian:240)

De indsatte er klar over, at det kun er få personer, som de vil opretholde kontakten til, og at størstedelen kan betragtes som bekendtskaber (Allan:95, Malthé:114, Brian:240). Gennem nedenstående citater bekræftes det, at det tvungne fællesskab kun opretholdes i fængslet, men opløses efter endt afsoningsforløb, hvorfor relationerne ikke betragtes som venskaber (Armin:29):

"Ja, men det er jo klart, når du bliver presset sammen i en situation, så snakker man måske med nogle, som man aldrig ville have snakket med før, men lige så snart situationen så er overstået, så har I jo ikke noget tilfælles." (David:255)

”Nej, det vil jeg ikke just prale af, det er ikke nogen folk, jeg vil bruge, lad os bare sige fem minutter på uden for, det er det ikke.” (Allan:90)

Facaden medvirker til at skabe usikkerhed iblandt de indsatte, da de hele tiden tvivler på, hvorvidt de kan stole på en person eller om personen er falsk (Christian:170, Basim:73). Ifølge Martin er det dog nødvendigt at opretholde en vis distance til ansatte og indsatte fordi, der ikke er fortrolighed iblandt de indsatte. Hvis der bliver videregivet fortrolige oplysninger til personalet, kan det få konsekvenser for den enkelte. Derfor er det en vigtig egenskab i fængslet, at den enkelte formår at skjule oplysninger og adfærd (Martin:46). Forstået ud fra Goffmans teatermetafor henleder denne optræden til, at de indsatte forsøger at kontrollere de indtryk, som de giver deres omgivelser i fængslet (Goffman 1959:121-123). Deres selvrepræsentation skal bevise, at de følger institutionens forventede adfærd. I dette tilfælde er der tale om en bevidst indtryksstyring, hvor den indsatte sætter sig i et fordelagtigt lys i forhold til det sociale miljø i fængslet.

Et par af informanterne skiller sig ud i forhold til denne beskrivelse af det tvungne fællesskab. Det drejer sig om Kurt, som gennem sit afsoningsforløb har fået opbygget en stor omgangskreds af venner fra fængslet. Kurt har bevaret kontakten til de indsatte efter endt afsoning og hans omgangskreds består overvejende af personer fra fængslet (Kurt:203). Det er især det ligeværdige fællesskab, som Kurt værdsætter i forhold til de andre indsatte. Kurt fortæller, at han ved, at personerne fra fængslet altid vil være der for ham, hvorimod hans tidligere omgangskreds inden afsoningen svigtede ham, fordi de manglede, da han havde brug for dem (Kurt:213-214). For Kurt har de sociale relationer i fængslet ikke blot udviklet sig til bekendtskaber, men han har fået en stor vennekreds gennem afsoningsforløbet. Kurt pointerer dog også, at de indsatte i overført betydning ofte render rundt med en maske på (Kurt:209). Kurt har således også bemærket, hvordan facaden præger fællesskabet. Nogle af de andre indsatte giver nogle tvetydige beskrivelser af det tvungne fællesskab. Malthe bekræfter ligeledes, at fællesskabet imellem de indsatte er unikt (Malthe:107), men har tidligere givet udtryk for det kunstige i fællesskabet. Armin beskriver, at det er muligt at have et rigtig fedt afsoningsforløb, men det varierer fra afsoning til afsoning afhængig af den sammensætning af indsatte, der er på daværende tidspunkt. Armin pointerer dog stadig, at han kun har etableret ganske få venskaber med personer fra sine afsoningsforløb (Armin:13).

8.4 OPSAMLING

I fængslet eksisterer der to parallelle ”verdener”, som består af henholdsvis indsatte og ansatte. Selvom de to grupperinger mødes dagligt, indgår de kun i dybere kontakt, når det er yderst nødvendigt. Imellem de to verdener udvikles der et magtspil, hvor der udøves magt og modmagt. Relationen mellem de indsatte og ansatte er stærkt præget af magtspillet, som jeg i afsnittet har belyst nærmere gennem stempelingen som negativt stærkt styrende fange. Fængslets tilværelse og det fællesskab der udvikler sig herunder, er således kendetegnet og påvirket af magtspillet.

Fællesskabet imellem de indsatte og ansatte er præget af de indsattes interne regel om, at kontakten til de ansatte skal være på et minimum, da der ellers skabes splid imellem de indsatte. Der dannes således et

stereotypet billede af den modsatte gruppe. Gennem magten forsøger de ansatte at håndhæve kontrol og disciplinering af de indsatte, hvorimod de indsatte via modmagten har mulighed for at skabe en mere jævnbyrdig relation og genvinde medindflydelse. Modmagten er en måde, hvorved de indsatte kan håndtere tilværelsens betingelser på. Flere af informanterne tilkendegiver dog et ønske om en tættere kontakt til fængslets personale.

I fællesskabet mellem de indsatte er der udviklet et hierarki som er inddelt i stærke og svage fanger. Hierarkiet har en dobbelt karakter, da det holdes skjult udadtil men samtidig er afgørende for relationerne indadtil. Der er dog mulighed for social mobilitet i hierarkiet og stratifikationen af de indsatte er altså ikke uforanderlig. Med afsæt i de empiriske fund udvikles begrebet det tvungne fællesskab, som kendetegner de indsattes fællesskab. Det tvungne fællesskab omfatter det fællesskab, som udvikles fordi de indsatte er tvunget til at indgå i en fælles tilværelse. Det tvungne fællesskab bærer præg af facade bekendtskaber, som opretholdes gennem afsoningsforløbet, men ofte ophører efter endt afsoningsforløb. Det er et fællesskab, som er upersonligt og det fælles stigma vanskeliggør opbygningen af et "ægte" fællesskab.

KAPITEL 9 - DE AMBIVALENTE TYPER

Efter behandlingen af de første temaer *Den totale institution*, *Hverdagsliv og Fællesskab* har der vist sig nogle mønstre i informanternes oplevelser omkring tilværelsen i fængslet. Oplevelserne indfanger nogle forskellige syn på fængselstilværelsen, hvorfor jeg finder det hensigtsmæssigt at udarbejde en typologi, som indrammer informanternes ambivalente syn på tilværelsen. Dette er ligeledes i tråd med den adaptive teori, hvor det fordres at udvikle en typologi (Jacobsen 2007:275). Typologien er udviklet på baggrund af analyserne fra de foregående kapitler, hvor jeg har observeret tre typer af syn på fængselstilværelsen. Da det empiriske materiale har vist sig at have mange facetter, vil typologien ligeledes bidrage til en overskuelig fremstilling af de empiriske fund. Typologierne er udviklet via en fortolkning af samspillet mellem empirien og de teoretiske perspektiver, hvorfor det er en analytisk fremstilling, som går bag om det sagte. Typerne genfindes dermed ikke i deres rene form i den empiriske virkelighed, men vil have en flydende karakter. Gennem udarbejdelse af specialet har jeg observeret en sammenhæng mellem typerne og den håndtering af fængselskulturen, som Goffman betegnede tilpasningslinjer, hvorfor de inddrages i et samspil i dette kapitel. Endvidere har jeg fundet det interessant at inddrage betragtninger omkring resocialisering, da: *"En god løsladelse starter med en god indsættelse"* (Engbo 2009:13), hvormed tilværelsen i fængslet og resocialisering hænger uløseligt sammen. Dog inddrages dette aspekt kun i forhold til fængselstilværelsens betydning heraf og er særlig fremtrædende i den første typologi.

9.1 EN TYPOLOGI – Tre sider af samme sag

Typologien indeholder som sagt tre typer, der indrammer de syn, som informanterne tillægger fængselstilværelsen. Det er dog vigtigt at fastslå, at det empiriske materiale er mere nuanceret, end det fremstår i denne analysedel. Nuancerne vil fremstå mindre fremtrædende i dette kapitel, da nuancerne allerede er blevet præsenteret i de forrige kapitler.

De tre typer, som typologien indeholder, har jeg valgt at give følgende betegnelser:

Den kritiske (eks)indsatte
Den neutrale (eks)indsatte
Den optimistiske (eks)indsatte

De forskellige typer af (eks)indsatte refererer til de forskellige syn på tilværelsen i fængslet. Der skal tages højde for, at typerne er udviklet på baggrund af informanter med forskellige baggrunde, og fortællingerne

er derfor baseret på individuelle erfaringer med fængslet jf. *Bilag 2*. Nedenfor gives en nærmere præsentation af de tre typer⁵. Se *Bilag 6* hvor informanterne er placeret i en figur over typologierne.

9.2 DEN KRITISKE (EKS)INDSATTE

Den kritiske (eks)indsatte karakteriserer de informanter, som generelt har en kritisk indstilling til fængselstilværelsen. Den kritiske (eks)indsatte føler sig begrænset af fængslet og mener, at fængslets udviklings- og udfoldelsesmuligheder er utilfredsstillende. Den kritiske (eks)indsatte forholder sig ligeledes kritisk til personalet. Repræsentanterne fra denne type omtaler endvidere den fastholdelse til fængslet efter endt afsoningsforløb, som tilværelsen i fængslet kan medføre. Den kritiske (eks)indsatte har overordnet et kritisk syn på fængselsopholdet og konsekvenserne heraf.

Denne type genfindes i flere af informanternes fortællinger og kan betragtes som et generelt mønster i det empiriske datamateriale. Dette kritiske syn på fængslet er den gængse opfattelse af fængselstilværelsen, hvorfor det er naturligt, at flere af informanterne netop har denne indstilling (Tranæs 2008:29). Hos denne type anvendes bestemte håndteringer af tilværelsen herunder tilpasningslinjerne uforsonlig holdning og fastholdelse jf. *6.4 Tilpasningslinjer*. Det er tilpasningslinjer, hvor den (eks)indsatte på forskellig vis håndterer fængselstilværelsen ved at tage afstand fra fængslets vilkår. De kritiske (eks)indsatte er en type, som ikke regner med at vende tilbage til fængslet. De informanter som danner det primære grundlag for denne type, er henholdsvis David, Armin, Christian og Brian. Nedenfor vil jeg fremhæve nogle af de områder ved fængselstilværelsen, hvor den kritiske (eks)indsatte har været særlig fremtrædende i de forrige kapitler.

Den kritiske (eks)indsatte oplevede allerede ved indsættelsen, den begrænsning som fængslet medførte jf. *6.1 Mødet med fængslet*. Den krænkelserproces som de indsatte udsættes for på institutionen medfører, at de indsattes bevægelsesfrihed og selvbestemmelsesret begrænses betydeligt under afsoningsforløbet. Generelt beretter den kritiske (eks)indsatte om, at fængselsafsoningen ikke medvirker til at opbygge den enkelte eller forbedre den indsattes muligheder efter endt afsoningsforløb (Christian:182). En kritisk (eks)indsat udtaler:

"(...) jeg synes der sker for lidt, det er mere parkeringshus end det er noget andet, altså jeg synes man burde prøve på at gøre folk bedre, mens de er herinde, og det gør de ikke, altså det er noget, du selv skal sørge for." (David:257)

David begrundet blandt andet denne kritiske holdning til fængslet ud fra manglende opfølgning af handleplanerne⁶, og samtidig fortæller han, at fængslet ikke har nogen forventninger til de indsatte (David:258). Dette bliver ligeledes bekræftet af Brian og Christian:

⁵ I dette kapitel tages der udgangspunkt i resultater og teoretiske betragtninger fra de foregående kapitler.

"(...) jeg vil sige det sådan her, der er jo ikke nogle i fængslet, som gør noget for dig, de kommer ikke og siger Brian, kom vi skal have dig ud som et godt menneske, vi skal have dig ud som resocialiseret, og vi skal have dig ud og i gang, tværtimod så bliver du bare overladt til dig selv (...)." (Brian:233)

"Men det er både godt og skidt at sidde i fængsel ikke, men jeg føler ikke, at jeg bliver resocialiseret, det føler jeg bestemt ikke." (Christian:191)

Goffman bekræftede dette gennem følgende citat omkring forbedring af de indsatte situation: *"Påstanden om klientens 'forvandling' bliver i virkeligheden sjældent realiseret, og selv når der indtræder varige ændringer, er de mange gange slet ikke af den art, personalet ønskede"* (Goffman 1967:58). Herved tabes fængslets resocialiserende formål, som skal medvirke til en forebyggelse af gengangere i fængselssystemet (Nielsen 2006:115).

I forlængelse heraf forholder denne type sig kritisk til uddannelses- og behandlingsmulighederne i fængslet, da de er begrænsede, og samtidig er fængselssystemet tungt og bureaukratisk, hvilket kan gøre det vanskeligt at få et indblik i og tilladelse til forbedrende tiltag (Brian:234). Repræsentanter inden for denne type kan derfor føle, at fængslet modarbejder dem og de ikke har mulighed for at udfylde afsoningsforløbet med et meningsfuldt indhold (Christian:165) jf. 6.1.2 *En kritisk vinkel på fængselssystemet*. Den kritiske (eks)indsatte forholder sig kritisk til den fastlåste tid, da denne medfører, at han ikke har mulighed for at udvikle sig og forbedre sine chancer for en succesfuld resocialisering. Den fastlåste tid kan gøre det vanskeligt at vende tilbage til en kriminalitetsfri tilværelse efter udstået straf, grundet den manglende personlige udvikling under afsoningsforløbet jf. 7.3 *Den fastlåste tid*.

Den tilskrevne rolle som kriminel kan netop vanskeliggøre en integrering i samfundet efter endt afsoningsforløb: *"(...) det har simpelthen været en kamp uden lige og få et arbejde, det har været umuligt, jeg har ikke engang kunne få arbejde i Netto som flaskedreng"* (Kurt:197). Denne type forholder sig netop kritisk til mulighederne efter endt afsoningsforløb. Ifølge Brian indebærer en vellykket integrering i samfundet, at den tidligere indsatte: *"(...) skal kæmpe (...) det er det jeg siger, det er kun de stærke der overlever, der kommer tilbage til samfundet, der er nogle der knækker (...)"* (Brian:244). En undersøgelse foretaget af Tranæs dokumenterer, at tidligere kriminelle har vanskeligere ved at få et job og være selvforsørgende, sammenlignet med personer uden en kriminel baggrund. Der er således risiko for, at de tidligere indsatte marginaliseres (Tranæs 2008:29,134). I denne forbindelse udviser typen bekymring, omkring den negative indflydelse som fængslet kan forårsage på deres liv efter endt afsoningsforløb (David:262, Christian:244). Dette understøttes af Goffman, der beskrev, hvordan de indsatte kan være bekymrede for at vende tilbage til samfundet igen (Goffman 1967:57-58).

I afsnittet 6.2.1 *Tab af gamle roller* blev det klart, at de indsatte kontakt til det omgivende samfund løbende svækkes (David:259, Kurt:259). Herved kommer de indsatte i højere grad til at leve et afsondret liv

⁶ Formålet med handleplanen er at forbedre de indsatte muligheder for en vellykket resocialisering (Engbo 2009:14)

fra det omgivende samfund og i fællesskab med andre personer, som er dømt for en kriminel handling. Ifølge Nils Christie kan dette være problematisk: *"Et fængsel en forbryderskole. Du vil næppe træffe nogen med kendskab til området her, som ikke er enig med mig i, at det er så elementært"* (information.dk). Dog viste afsnittet *Det tvungne fællesskab* at fællesskabet kan karakteriseres som tvungne fællesskaber. Selvom de indsatte får skabt et netværk i fængslet, er det ikke et, som de tillægger særlig stor betydning.

De kritiske (eks)indsatte har ofte et negativt syn på fængselspersonalet (David:266, Christian:259, Brian:227) jf. *8.1.1 Relationen mellem indsat og ansat*. Denne håndtering af tilværelsen, ved anvendelse af den uforsonlige holdning, er ligeledes fremtrædende hos den neutrale (eks)indsatte. Forskellen er dog, at de neutrale (eks)indsatte ikke konfronterer fængselspersonalet aktivt men i stedet undgår dem, hvorimod de kritiske forholder sig aktive til deres situation.

9.3 DEN NEUTRALE (EKS)INDSATTE

For den neutrale (eks)indsatte er fængslet blevet en del af livsførelsen, hvorfor fængslet ikke tilskrives en særlig stor betydning. Denne type indeholder de personer, som har tilbragt størstedelen af deres liv i institutioner, hvorfor de naturligt kan tilpasse sig institutionens vilkår, som er blevet en indlejret del af dem. Den neutrale (eks)indsatte behersker de formelle såvel som uformelle regelsæt og kender dagligdagen på institutionen. Deres syn på fængselstilværelsen er således dannet ud fra deres tidligere erfaringer. Hvor den forrige type forholder sig kritisk til fængselstilværelsens betingelser, er den neutrale (eks)indsatte mere tilbageholden. Da fængslet ikke har en særlig stor indvirkning på dem, findes der ikke nogle dominerende tilpasningslinjer inden for denne type. Dette skyldes, at den neutrale (eks)indsattes tilpasningslinje, ifølge Goffman, er blevet en vane jf. *6.4 Tilpasningslinjer* (Goffman 1967:54). Det er især Martin som inspirerer til denne type, men der findes også tendenser på denne type hos nogle af de andre informanter.

I afsnittet *6.1 Mødet med fængslet* blev det præsenteret, hvordan fængslet hos nogle indsatte, kan opfattes som en normalitet. De neutrale (eks)indsatte sammenligner fængslet med en efterskole, hvorved de tillægger fængslet karakter af at være almindelig (Martin:41). Ved denne beskrivelse af fængslet reduceres fængslets afvigende karakter. For Malthe er fængslet blevet en tryk virkelighed (Malthe:107). Endvidere er mødet med fængslet for de neutrale (eks)indsatte ikke ensbetydende med et brud i hverdagens selvfølgheder, da fængslet for dem er en velkendt virkelighed. De mestrer således fængselstilværelsens forskellige betingelser. Basim beskriver, at det ikke er hårdt at sidde i fængsel:

"(...) Men jeg vil sige, jeg synes sgu ikke det er så hårdt at sidde inde, men det kan godt være, at det er fordi, man har siddet så mange gange ikke, at man har vænnet sig til det, plus jeg har boet på institutioner det meste af livet (...)." (Basim:59)

For de neutrale (eks)indsatte bliver fængselslivet en del af deres liv, da denne fører en kriminel livsstil. Malthe beskriver, hvordan livet i fængslet er blevet en del af ham:

"Et eller andet sted så tror jeg alle gerne vil ud af deres kriminalitet, men når du først har vænnet dig til livet inde i fængslet, så er det svært at vænne sig af med det igen, sådan har jeg det i hvert fald (...)." (Malthe:107)

En observation som personalerepræsentanten ligeledes har gjort:

"(...) for nogles vedkommende, er det en livsstil, det er ligesom at være tømrer, eller det er ligesom at være elektriker, og du kan stå med en milliard uddannelsestilbud og alverdens ting og det batter en snebold i helvede, fordi når de kommer ud så laver de det samme igen." (Christoffer:283)

Det må derfor vurderes, at den neutrale (eks)indsatte er vanskelig at tilbyde forbedrende tiltag, da de lever en kriminel livsstil. Det formodes derfor, at denne type er vanskelig at resocialisere, da det er en indsat, som ikke ønsker forandring. En neutral (eks)indsat beskriver, hvorfor han er uinteressere i fængslets resocialiserende tilbud:

"(...) lige så snart jeg står udenfor, så kan jeg jo lave en månedsløn på 20 minutter, hvorfor fanden skal jeg så arbejde en hel måned for de penge, når man ved hvor nemme penge er, så gider man sgu ikke alt det andet lort." (Martin:47)

De neutrale (eks)indsatte angiver, at de enten med sikkerhed vender tilbage til fængslet efter endt afsoningsforløb eller, at der er sandsynlighed for at dette sker (Martin:49, Malthe:120).

9.4 DEN OPTIMISTISKE (EKS)INDSATTE

Den optimistiske (eks)indsatte betragter fængselstilværelsen ud fra et optimistisk syn og forsøger at få det bedste ud af forløbet. Denne type omfatter de informanter, som betragter fængselstilværelsen som en udvej fra et kriminelt miljø og en problemfyldt tilværelse. Denne type anvender oftest tilpasningslinjerne omvendelse og kolonisering jf. 6.4 *Tilpasningslinjer*, som er tilpasningsformer, hvor den indsatte på forskellig vis tilpasser sig tilværelsens betingelser uden at skabe konflikter. Disse tilpasningslinjer kan skabe tætte bånd til personale og andre indsatte, og samtidig kan fængslet betragtes som et hjem. Dermed bidrager tilpasningslinjerne til en stærkere tilknytning til fængslet. Denne type adskiller sig fra de to foregående, da den optimistiske (eks)indsatte forsøger at få et positivt udbytte af afsoningsforløbet. Flere af informanterne er synlig i denne type. De mest fremtrædende er Kurt, Allan, Malthe og Omar.

De optimistiske (eks)indsatte ser mulighederne frem for begrænsningerne ved fængselstilværelsen. En optimistisk (eks)indsat indrammer det i citatet nedenfor, da jeg spørger ind til, om fængslet har givet den (eks)indsatte noget: *"Ork ja, altså hvis man er modtagelig, og man vil have så meget ud af sit fængselsophold som mulig, jeg har fået rigtig meget med ud (...)." (Kurt:210).* Kurt beskriver, at det er muligt for enhver at få noget givtigt ud af afsoningsforløbet, hvis den enkelte er åben for forandring.

Den strukturerede hverdag, som er en betingelse for tilværelsen i fængslet, opfatter den optimistiske (eks)indsatte som en positiv del af hverdagen i fængslet, da den fastlagte struktur medvirker til at sætte hverdagen i rammer (Kurt:208) jf. 7.1 *Struktureret hverdag*. Informanterne inden for denne type beskriver

hverdagen i fængslet som nem (Malthe:109). Selvom denne struktur af hverdagen kan give de indsatte en ressource, da den afspejler strukturen i det omgivende samfund, kræver det dog, at den indsatte formår at etablere samme tidsrytme uden for institutionen. Den fastlagte struktur bidrager også til, at de indsatte bliver passive iagttagere i deres egen planlægning. Dette kan gøre det vanskeligt at blive en del af samfundet efter endt løsladelse og dermed højnes risikoen for tilbagefald (Nielsen 2006:117-118).

Tilværelsen i fængslet er præget af en struktureret hverdag med en lavere stresstærskel end i det omgivende samfund. Gennem fængslet får den optimistiske (eks)indsatte en pause fra den kriminelle hverdag uden for institutionen og en pause fra de bekymringer, der medfølger. Den optimistiske (eks)indsatte kan derfor også betragte fængslet som et frirum: *"(...) sådan et par måneder der oppe en gang om året, det var rart nok og bare kunne slappe af og få det hele lidt på afstand (...) over to måneder så begynder det at blive kedeligt, synes jeg"* (Armin:13). Denne oplevelse kan medføre en stærk tilknytning til fængslet, da fængslet herved kan tilføre noget positivt til den indsattes liv. Fængselsopholdet kan medvirke til, at de indsatte bliver taget væk fra det miljø, som de færdes i inden fængslingen, hvilket kan anskues som en mulighed for at påbegynde en kriminalitetsfri tilværelse (Omar:152). Afsoningen bliver betragtet som et afbræk fra en tilværelse før afsoningen, som var løbet af sporet. Den optimistiske (eks)indsatte kan dog også tillægge fængselstilværelsen en mere radikal betydning. Dette er tilfældet når den optimistiske (eks)indsatte betragter tilværelsen som en redning eller som havende en livsforlængende virkning, hvilket har vist sig i Malthe og Christians fortællinger jf. 6.1 *Mødet med fængslet*.

Informanterne inden for denne type har ligeledes en god relation til personalet eller har et ønske om dette (Kurt:200). Allan værdsætter relationen til personalet: *"(...)der vil altid være en afstand mellem personalet og så de indsatte, men det synes jeg, det er forkert på mange områder, jeg vil sgu gerne stå og ryge en cigaret og drikke en kop kaffe sammen med en betjent, det er jo ikke altid kriminalitet, at man gider og sidde og høre om (...)"* (Allan:93). Endvidere er denne type optimistisk omkring de muligheder, som institutionen tilbyder, hvor både Allan, og Kurt værdsætter de jobfunktioner, som de varetager på institutionen og Omar betragter uddannelsen gennem fængsel som adgangsgivende til et senere ønske om at blive optaget på VUC (Omar:132) jf. 6.2.3 *De betydningsfulde roller*.

Denne type ønsker ikke at vende tilbage til fængslet efter endt afsoning. Umiddelbart kan denne type vurderes som værende en gruppe, der er bedre rustet til at blive en del af samfundet efter endt afsoningsforløb, da de forsøger at forbedre deres situation gennem opholdet. Goffman har dog pointeret, at de indsatte som tilpasser sig institutionen, har risiko for at miste sig selv under forløbet (Goffman 1967:51-53).

Ovenstående typologi indfanger tre forskellige syn på fængselstilværelsen, som er udviklet på baggrund af informanternes oplevelser med denne.

KAPITEL 10 - TEORETISK INDSIGT, ANDVENDELSE OG KRITIK

I dette afsnit vil jeg give en kort gennemgang af hovedteoretikerne i indeværende speciale. Afsnittet skal ikke forveksles med et teoriafsnit, men i stedet betragtes som en orientering i specialets teoretiske grundlag.

I analysen har jeg arbejdet med udvalgte hovedteoretikere, som viser sig igennem hele specialet. Herudover er der inddraget forskellige teoretiske perspektiver, som kan give en nuancering eller på anden måde bidrage til en forståelse af de empiriske fund. Teorierne anvendes ikke i deres fulde form, men der udtrækkes begreber og perspektiver, som kan give en forståelse af indeværende undersøgelse.

Overordnet dækker hovedteorierne et henholdsvis hverdags- og institutionelt perspektiv på problemstillingen. Ved det institutionelle perspektiv anvendes Goffman og Clemmer, hvis teoretiske bidrag medvirker til en forståelse af rammerne på institutionen samt de processer, der udspiller sig her. De anvendes supplerende gennem analysen, for at give en forståelse af de forudsætninger som de indsatte er underlagt. Goffmans beskrev også det daglige liv på institutionen i sit forfatterskab, men er mere tilpasset den totale institution og altså ikke hverdagslivet i almindelighed. Clemmers undersøgelse er direkte baseret på fængselsverden, hvorimod Goffmans bidrag er mere bredt og dækker total institutioner generelt. Goffman beskrev dog at fængslet, som en af flere institutioner, kan indgå i betegnelsen den totale institution (Goffman 1967:8-9). Clemmers begreb prisonisering vægtes ligeledes i analysen for at få en forståelse af de indsattes socialisering, herunder de processer som dette indebærer. Begge teoretiske perspektiver kan give et indblik i, hvordan prisonisering og fængslets rammer har en indvirkning på tilbagevendelsen til samfundet efter endt løsladelse. Et vigtigt perspektiv der dog er manglende i forfatterskabet, er en betragtning af hvilken konsekvens det medfører på undersøgelsesresultater, når undersøgelsesobjekterne allerede har erfaring med fængselskulturen. Det må formodes, at fængslet i disse tilfælde har en mindre gennemgribende påvirkning på de indsatte. Endvidere anlægger Goffman i særlig grad et klientperspektiv på sin undersøgelse i *Anstalt og Menneske*, hvilket kan forårsage en dramatiseret fremstilling af klienternes situation (Jacobsen og Kristiansen 2002:118). Det skal tages i betragtning, at begge undersøgelser er udformet i en anden kontekst og tid. Goffmans værk bygger på observationer på et psykiatrisk hospital tilbage i 1955-1956, og Clemmers undersøgelse blev publiceret i 1940. Indeværende speciales undersøgelsesfelt eksisterer således under andre vilkår, og har samtidig været underlagt et udviklingsforløb.

Hverdagsperspektivet dækkes overordnet af Bech-Jørgensen og Schutz. Bech-Jørgensens analyse af hverdagslivet tager udgangspunkt i Schutz' hverdagslivsanalyse, hvorfor koblingen af disse teoretiske tænkere er naturlig. I modsætning til Goffman og Clemmer anlægger Schutz og Bech-Jørgensen en generel fortolkning af hverdagslivet, og er modificeret til indeværende speciale. De kan give et indblik i den hverdag, som udspiller sig i fængslet, hvor hverdagslivet anskues fra et tidsmæssigt perspektiv. Gennem specialet supplerer Schutz og Bech-Jørgensen hinanden. Schutz anvendes til at belyse indre og ydre tid, som er kendetegnet for hverdagslivet i fængslet, og Bech-Jørgensen anvendes i forhold til den proces, der fremkaldes, når der sker et brud i hverdagslivet.

De teoretiske bidrag kan give et indtryk af, at alle aktørerne handler ens. Der mangler således en nuancering af aktørernes handlinger og oplevelser af tilværelsen, hvilket jeg har forsøgt at bidrage med i dette speciale. I specialet er der lagt vægt på både et aktør- og strukturniveau, da specialet tager udgangspunkt i både de indsattes fortællinger om tilværelsen i fængslet samt institutionens indflydelse herpå, hvilket modsvarer den adaptive teori. Hovedteorierne belyser forskellige aspekter af problemstillingen, og ved at sammenkoble disse er det muligt at foretage en fyldestgørende forståelse og analyse af specialets problemstilling.

KAPITEL 11 - KONKLUSION

Efter udarbejdelsen af ovenstående analyse er det muligt at sammenfatte de væsentligste analytiske resultater og dermed besvare problemformuleringen:

Hvordan oplever de (eks)indsatte tilværelsen i fængslet, og hvilket syn tillægger de fængselstilværelsen?

Formålet med specialet har været at få en indgående forståelse af informanternes oplevelser omkring tilværelsen i fængslet. Gennem de empiriske fund er der udvalgt tre hovedtemaer, som har været særlig fremtrædende i informanternes fortællinger om fængselstilværelsen. Det er henholdsvis: *Den totale institution, Hverdagsliv og Fællesskab*, som har dannet rammen om analysen. Temaerne har givet et indblik i tilværelsen i fængslet, og analysen har både indeholdt nye vinkler samt velkendte perspektiver, som bekræfter og udfordrer den eksisterende forskning på området.

I specialets indledende afsnit fremsatte jeg min undren omkring nogle indsattes beskrivelse af tilværelsen i fængslet som et frirum. Undervejs i udformningen af specialet blev det klart, at opfattelsen af fængslet indeholder flere facetter, hvorfor det ikke er muligt at give et entydigt svar på informanternes syn på fængselstilværelsen. Ud fra denne betragtning udsprang specialets titel: *Det ambivalente fængsel*.

Gennem temaerne er der fremkommet forskellige kendetegn for tilværelsen i fængslet. I kapitlet: *Den totale institution*, blev det præsenteret, hvordan informanterne oplever den socialiseringsproces til fængslet, som igangsættes ved anbringelsen. Hvor tilpasningen for nogle af informanterne beskrives som en indlæringsproces, er det for andre informanter en genkendelig virkelighed. Indlæringen i de formelle og uformelle regelsæt på institutionen bliver videreformidlet af mere erfarne indsatte, hvorved nogle indsatte opnår en rolle som vejleder. I kapitlet belyses det, hvordan fængslet løbende bliver en almindelig del af de indsattes hverdag. Informanternes udtalelser omkring prisonisering er dog ikke entydige. Selvom de fortæller om indlæringen af uskrevne regler iblandt de indsatte samt deres tilknytning til fængslet, viser det empiriske materiale, at informanternes indlærte adfærd ikke videreføres efter endt afsoning, og samtidig er informanternes fremtidsdrømme baseret på mål, der afspejles i det konventionelle samfund. Desuden tager flere af de indsatte afstand fra den tilskrevne rolle som kriminel. Nogle af informanterne viser dog større tendens på prisonisering. Størstedelen af informanterne forholder sig kritiske til fængselssystemet herunder de udviklingsmuligheder, der bliver tabt i det bureaukratiske system, og samtidig er tiltagene ofte på et lavt niveau. Gennem afsoningsforløbet bliver de indsattes situation forværret, da de ikke har adgang til at deltage i et udviklingsforløb. Disse omstændigheder, som den totale institution indebærer, kan informanterne imødegå ved at anvende forskellige tilpasningslinjer, hvorved de kan håndtere institutionens betingelser. Endvidere viste kapitlet, at de indsatte har mulighed for at opbygge nye roller gennem deres afsoningsforløb.

I det andet kapitel: *Hverdagsliv*, blev det tydeligt, at "tiden" spiller en væsentlig rolle i fængslet. Hverdagen er struktureret ud fra den ydre tid, hvor alle gøremål foretages i bestemte rum på bestemte tidspunkter. På denne måde kan personalet kontrollere de indsatte færden. For flere af informanterne påskønnes denne tidsform, da de fortrækker, at dagene er planlagte. Andre informanter føler sig begrænsede af struktureringen af hverdagen, da de er frataget indflydelse herpå. Udover informanternes beskrivelse af den ydre tid nævner de ligeledes, at den indre tid dominerer deres opfattelse af fængselstilværelsen, da dagene er uden afveksling og derfor flyder sammen. For at få en fuld forståelse af hverdagslivet i fængslet belyst ud fra et tidsmæssigt perspektiv, var det nødvendigt at udvikle begrebet: *Den fastlåste tid*, da informanterne tilkendegav, at afsoningsforløbet er en tid uden indhold og udvikling, som dermed står i stærk kontrast til tiden uden for fængslet. De indsatte er fastlåst til afsoningstiden.

Gennem det sidste tema: *Fællesskab* fremførtes en analyse af de forskellige former for sociale relationer, der udspiller sig i fængslet. Relationen mellem de indsatte og personale er præget af et magtspil. I fængslet har personalet magten til at kontrollere de indsatte samt udføre sanktioner, hvis reglerne ikke efterleves. Informanterne oplever, at det medfører forskellige konsekvenser, hvis de forholder sig kritiske over for fængslets personale og regelsæt. Dette kan blandt andet medføre en flytning eller stempling af den indsatte. Størstedelen af de indsatte har en negativ holdning over for personalet, og der er udviklet en uskreven regel på institutionen om, at de indsatte ikke må tale med personalet. Analysen viste, at der eksisterer en mistillid blandt de indsatte, da der hersker en usikkerhed om, hvorvidt medindsatte sladrer til personalet. Kontakten til personalet beskrives af størstedelen af informanterne som værende overfladisk. Nogle af informanterne tilkendegav alligevel, at de ønskede en tættere relation til personalet. I fængslet eksisterer der ligeledes et hierarki imellem de indsatte, som har en dobbelt karakter. På den ene side skal dette holdes hemmeligt for personalet for at undgå sanktioner, men samtidig er hierarkiet afgørende for de indsatte indbyrdes relationer. I analysen udledte jeg begrebet: *Det tvungne fællesskab*, som er et generelt mønster, der viste sig i de empiriske fund omkring fællesskabet. I fængslet reduceres de indsatte private sfære til et minimum, og de er tvunget til at leve et liv i fællesskab med andre. Dette skaber en speciel form for fællesskab, der er præget af facade, og dets oprigtige karakter afsløres først efter endt afsoningsforløb. De indsatte kan være nødsaget til at danne et fællesskab med personer, som uden for fængslets murer aldrig ville være opstået. Andre informanter beskrev, at de havde opnået nogle få venskaber gennem afsoningen, og en enkelt informant havde udskiftet sin omgangskreds med venner fra afsoningsforløbet.

Denne viden om fængselstilværelsen der er fremkommet gennem informanternes oplevelser med fængslets betingelser, danner grundlaget for en typologi. Jeg udviklede tre typer, som eksemplificerer forskellige syn på fængselstilværelsen henholdsvis: *Den kritiske (eks)indsatte*, *Den neutrale (eks)indsatte* og *Den optimistiske (eks)indsatte*. Gennem typologien blev det tydeligt, at informanterne har forskellige holdninger til tilværelsen, hvoraf nogle udfordrer den gængse opfattelse. Især den neutrale (eks)indsatte og den optimistiske (eks)indsatte tilskriver anderledes og mere latente syn på fængselstilværelsen. Hvor tilværelsen for den ene type er blevet en normalitet, er den forbundet med en redning eller pause fra tilværelsen uden for murene for den anden type. Endvidere observerede jeg en sammenhæng mellem

typerne og Goffmans tilpasningslinjer, da de tre typer anvender forskellige måder at håndtere tilværelsen på. I kapitlet: *De ambivalente typer* inkluderede jeg ligeledes forskellige perspektiver på resocialisering, hvilket var essentielt for at få en forståelse af især den kritiske (eks)indsattes syn på fængselstilværelsen.

Gennem specialet er der opnået en dybdegående forståelse af fængselstilværelsen ud fra de tre temaer, hvorved problemformuleringen er besvaret. Forklaringskraften på specialets resultater vurderes som høj, grundet den metodiske og adaptive fremgangsmåde. Det kunne dog have været interessant at undersøge problemstillingen ved benyttelse af observation, da jeg har en forestilling om, at det ville give et andet indblik i de indsattes tilværelsen i fængslet. Hvorvidt resultaterne er brugbare i "den virkelige verden" er vanskeligt at besvare. Det kunne dog være interessant at undersøge nærmere, hvordan de forskellige syn på tilværelsen præger sandsynligheden for en vellykket resocialisering. Hvis dette er tilfældet, ville det være formålstjenligt at nuancere de forskellige tilbud i fængslerne, således at disse målrettes de forskellige *typer* af indsatte. Det må dog udforskes i en anden undersøgelse.

"(...) det er jo ikke "En verden udenfor" eller noget, hvor han afsoner tyve år, så kommer han ud, og så kan han ikke begå sig i samfundet altså. Heldigvis (...)" (Armin:22)"

KAPITEL 12 - LITTERATURLISTE

12.1 PUBLIKATIONER

- Antoft, Rasmus, Michael Hviid Jacobsen og Lisbeth B. Knudsen (2010): *Den poetiske fantasi – om forholdet mellem sociologi og fiktion*. I Rasmus Antoft, Michael Hviid Jacobsen og Lisbeth B. Knudsen (2010): *Den poetiske fantasi*. Aalborg Universitetsforlag, Aalborg Ø
- Antoft, Rasmus og Trine Lund Thomsen (2002): *Når livsfortællinger bliver en sociologisk metode*. I Michael Hviid Jacobsen, Søren Kristiansen og Annick Prieur (2002): *Liv, fortælling, tekst*. Aalborg Universitetsforlag, Aalborg Ø
- Bauman, Zygmunt (2003): *Frihed*. Hans Reitzels Forlag, København
- Bech-Jørgensen, Birte (1994): *Når hver dag bliver hverdag*. Akademisk Forlag, København
- Bryman, Alan (2004): *Social Research Methods*. Oxford University Press
- Bondeson, Ulla (2007): *Crime, punishment and justice*. Jurist- og Økonomforbundets Forlag, København
- Bryderup, Inge M. (2010): *Ungdomskriminalitet*. Klim, Århus
- Clemmer, Donald (1940): *The Prison Community*. The Christopher Publishing House, USA
- De Vaus, David (2001): *Research Design in Social Research*. Sage Publications
- Engbo, Hans Jørgen (2009): *Kriminalforsorgens håndtering af løsladelse*. I Jesper Ryberg (2009): *Løsladt og hvad så?* Jurist- og Økonomforbundets Forlag
- Eriksen, Thomas Hylland (2002): *Øjeblikkets Tyranni*. Nørhaven Book, Viborg
- Foucault, Michel (2002): *Overvågning og Straf*. Det lille Forlag, Frederiksberg
- Fromm, Erich (1991): *Flugten fra friheden*. Hans Reitzels Forlag, København
- Fridhov, Inger Marie (1994): *Nordisk fængselsforskning – ikke helt fraværende*. Nordisk Samarbejdsråd for kriminologi
- Gallop, Sara Vogelsang og Anne-Kirstine Mølholt (2007): *Fængslende fortællinger*. I Michael Hviid Jacobsen (2007): *Samfundets sprækker – studier i upassende sociologi II*. Aalborg Universitetsforlag, Aalborg
- Gilje, Nils og Harald Grimen (2002): *Samfundsvidenskabernes forudsætninger*. Hans Reitzels Forlag, København

- Goffman, Erving (1967): *Anstalt og menneske*. Jørgen Paludans forlag
- Goffman, Erving (1959): *The presentation of self in everyday life*. New York: Anchor Books, Doubleday
- Heede, Dag (2004): *Det tomme menneske*. Museum Tusculanums Forlag, København S
- Jacobsen, Michael Hviid (2007): *Adaptiv teori – den tredje vej til viden*. I Rasmus Antoft, Michael Hviid Jacobsen, Anja Jørgensen og Søren Kristiansen (2007): *Håndværk og Horisonter*. Syddansk Universitetsforlag, Odense M
- Jacobsen, Michael Hviid, Anja Jørgensen og Stine Svendsen-Tune (2002): *Sensitiv sociologi: Undersøgelser af udsatte og udstødte mennesker*. I Michael Hviid Jacobsen, Søren Kristiansen og Annick Prieur (2002): *Liv, fortælling, tekst: Strejftog i kvalitativ sociologi*. Aalborg Universitetsforlag, Aalborg Ø
- Jacobsen, Michael Hviid og Søren Kristiansen (2001): *Farligt feltarbejde – etik og etnografi i sociologien*. Aalborg Universitetsforlag, Aalborg Øst
- Jacobsen, Michael Hviid og Søren Kristiansen (2002): *Erving Goffman*. Hans Reitzels Forlag A/S, København
- Jacobsen, Michael Hviid og Søren Kristiansen (2005): *Hverdagslivssociologiens variationer*. I Michael Hviid Jacobsen og Søren Kristiansen (2005): *Hverdagslivet: Sociologer om det upåagtede*. Hans Reitzels Forlag, København
- Jensen, Sune Qvotrup (2002): *De vilde unge i Aalborg Øst*. Aalborg Universitetsforlag, Aalborg Ø
- Jensen, Sune Qvotrup (2011): *Kvalitativ subkulturforskning – at studere kulturel kreativitet på samfundets bund*. I Michael Hviid Jacobsen og Sune Qvotrup Jensen (2011): *Kvalitative udfordringer – nye vinkler på kvalitativ sociologi*. Hans Reitzels Forlag, København (Under udgivelse)
- Kristiansen, Søren (2007): *Etik og feltarbejde*. I Rasmus Antoft, Michael Hviid Jacobsen, Anja Jørgensen og Søren Kristiansen (2007): *Håndværk og Horisonter*. Syddansk Universitetsforlag, Odense M
- Kristiansen, Søren og Hanne Kathrine Krogstrup (1999): *Deltagende observation*. Hans Reitzels Forlag, København K
- Kvale, Steinar og Svend Brinkmann (2009): *Interview: Introduktion til et håndværk*. Hans Reitzels Forlag, København
- Langergaard, Luise Li, Søren Barlebo Rasmussen og Asger Sørensen (2006): *Viden, videnskab og virkelighed*. Forlaget Samfundslitteratur, Frederiksberg C
- Layder, Derek (1998): *Sociological practice: Linking theory and social research*. Sage Publications
- Lilly, J. Robert, Francis T. Cullen og Richard A. Ball (2007): *Criminological Theory*. Sage Publications, London
- Lauesen, Torkil (1998): *Fra forbedringshus til parkeringshus*. Hans Reitzels Forlag, København

- McIntyre, Lisa J. (2008): *The Practical Skeptic*. McGraw-Hill Companies, New York
- Minke, Linda Kjær (2012): *Fængslets indre liv*. Jurist- og Økonomiforbundets Forlag, København K
- Nielsen, Beth Grothe (2006): *Straf hvad ellers?* Tiderne Skifter Forlag, København K
- Rybjerg, Jesper (2009): *Løsladt og hvad så?* Jurist- og Økonomiforbundets Forlag, København Ø
- Schaanning, Espen (2007): *Om å miste friheten*. I Thomas Hylland og Arne Johan Vetlesen (2007): *Frihet*. Universitetsforlaget, Oslo
- Schutz, Alfred (2005): *Hverdagslivets sociologi*. Hans Reitzels Forlag, København K
- Tranæs, Torben (2008): *De kriminelles tilknytning til arbejdsmarkedet – før og efter straf*. I Torben Tranæs og Lars Pico Geerdsen (2008): *Forbryderen og samfundet: Livsvilkår og uformel straf*. Rockwool Fondens Forskningsenhed Gyldendal
- Tranæs, Torben (2008): *Samfund, kriminalitet og straf*. I Torben Tranæs og Lars Pico Geerdsen (2008): *Forbryderen og samfundet: Livsvilkår og uformel straf*. Rockwool Fondens Forskningsenhed Gyldendal
- Tranæs, Torben (2008): *Samfundets uformelle straf*. I Torben Tranæs og Lars Pico Geerdsen (2008): *Forbryderen og samfundet: Livsvilkår og uformel straf*. Rockwool Fondens Forskningsenhed Gyldendal
- Wacquant, Loïc (2008): *Fattigdommens fængsler*. Socialpolitisk Forlag, København NV
- Wacquant, Loïc (2008): *Ghettoer og anti-ghettoer – en diagnostik af den nye urbane fattigdom*. I Praktiske grunde – Tidsskrift for kultur- og samfundsvidenskab, 2008, no-2
- Willis, Paul (u.å.): *Ties: Theoretically informed ethnographic study*. u.s.
- Aakvaag, Gunnar C (2007): *Frihet på norsk: Den endimensjonale friheten*. I Thomas Hylland og Arne Johan Vetlesen (2007): *Frihet*. Universitetsforlaget, Oslo

12.2 INTERNETKILDER m.m.

- Darabont, Frank (1994): *En verden udenfor*. Columbia Pictures, Castle Rock Entertainment
Kriminalforsorgens recidivstatistik 2010
- Justitsministeriet.dk/Minke
Minke, Linda Kjær (2006): *Skejby-Modellen*.
<http://www.justitsministeriet.dk/sites/default/files/media/Arbejdsomraader/Forskning/Forskningspuljen/2011/2006/Skejby-modellen.pdf>
Lokaliseret den 18. maj 2012
- Justitsministeriet.dk/Jørgensen
Jørgensen, Tanja Tambour (2011): *Afsoning i hjemmet – En effektevaluering af fodlænkeordningen*
[http://www.justitsministeriet.dk/sites/default/files/media/Arbejdsomraader/Forskning/Forskningsrapporter/2011/Afsoning i hjemmet - En effektevaluering af fodlænkeordningen.pdf](http://www.justitsministeriet.dk/sites/default/files/media/Arbejdsomraader/Forskning/Forskningsrapporter/2011/Afsoning_i_hjemmet_-_En_effektevaluering_af_fodlaenkeordningen.pdf)

Lokaliseret den 1.april 2012

- Den Sociale Retshjælp.dk
Projekt Sagsomkostninger 2011
[http://www.socialeretshjaelp.dk/media/Projekt_Sagsomkostninger2011_2\[1\]_2.pdf](http://www.socialeretshjaelp.dk/media/Projekt_Sagsomkostninger2011_2[1]_2.pdf)
- Landersø, Rasmus (2012): *Does Incarceration Length Affect Labor Market Outcomes for Violent Offenders?*
http://www.rff.dk/files/RFF-site/Publikations%20upload/Arbejdspapirer/Incarceration%20length_39.pdf
Lokaliseret den 8. Oktober 2012
- Kriminalforsorgen.dk/ansøgning
<http://kriminalforsorgen.dk/Default.aspx?ID=1363>
Lokaliseret den 5. november 2012
- Kriminalforsorgen.dk/Koudahl
Koudahl, Peter Damlund (2010): *Uddannelse i fængslerne Hvad siger de indsatte?*
<http://kriminalforsorgen.dk/Uddannelse-og-beskæftigelse-1371.aspx>
Lokaliseret den 24. juli 2012
- Information.dk
Citat fra Nils Christie
<http://www.information.dk/112214>
Lokaliseret den 30. november 2012